

TÜRKİYE GENÇ İŞADAMLARI DERNEĞİ
YOUNG BUSINESSMEN ASSOCIATION OF TURKEY

***2000' li Yıllara Doğru
Türkiye'nin Önde Gelen
Sorunlarına Yaklaşımlar :***

**XIII - İNSAN HAKLARI
ve DEMOKRATİKLEŞME**

TÜRKİYE GENÇ İŞADAMLARI DERNEĞİ
YOUNG BUSINESSMEN ASSOCIATION OF TURKEY

***2000' li Yıllara Doğru
Türkiye'nin Önde Gelen
Sorunlarına Yaklaşımlar :***

**XIII - İNSAN HAKLARI
ve DEMOKRATİKLEŞME**

EKİM 1995

TÜGİAD,
Avrupa Genç İşadamları
Dernekleri Konfederasyonu Üyesidir.

TÜGİAD,
*is a Member of European
Confederation of Young Entrepreneurs.*

KORUKENT SİTESİ R BLOK D.3 80600 LEVENT - İSTANBUL - TURKEY
TEL : (90 - 212) 274 99 74 - 274 99 75 FAX : (90 - 212) 288 09 97

Bu raporun tamamı veya bir bölümü **TÜGIAD "2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar : XIII- İNSAN HAKLARI VE DEMOKRATİKLEŞME "** referansı yazılmak kaydıyla yayınlanabilir.

Yayına Hazırlayan:
RGY Yönetim Danışmanlık Ltd. Şti.
Tel: 288 63 97 - 275 19 53
Fax: 266 31 57

Basıldığı Yer:
Simge Ofis Matbaacılık
Tel: 567 64 64 - 544 66 24

ÖNSÖZ

Günümüzde ekonomik gelişmişlik tek başına yeterli olmamakta ülkelerin insan haklarına verdiği önem ön plana çıkmaktadır. Gelişmişlik kavramında görülen bu değişim tüm ülkeleri daha demokratik bir yapıya zorlamaktadır.

Ekonomik ve sosyal gelişmenin gerçekleştirilebilmesi için toplumun tüm kesimlerinin yaratıcılığından yararlanma gereği düşünüldüğünde, insan haklarına saygılı ve demokratik bir toplumun oluşturulmasının zorunluluğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Çağdaş toplumlar arasında yer alma mücadelesi veren Türkiye'nin de toplumun tüm kesimlerinin yaratıcılığından yararlanmasını sağlayacak insan haklarına saygılı ve daha demokratik bir yapıya kavuşması gerekmektedir. Türkiye'nin demokrasi ve insan hakları açısından dünya ülkeleri arasında saygın bir yer edinebilmesi için devlet kadar demokrasinin vazgeçilemez unsurlarından biri olan sivil toplum örgütlerine de önemli görevler düşmektedir.

Evrensel kavramlar olan insan hakları ve demokratikleşmeyi ertelemeğin toplum dinamiklerini yaşama geçirememek anlamına geldiği düşünüldüğünde, bu ertelemeğin sağlıklı bir toplumun gelişmesini engelleyeceği açıktır. Bu nedenle demokratikleşme ve insan hakları konusu Türkiye'nin gündeminin en önemli maddelerinden birisi olmalıdır.

Bugüne değin olduğu gibi ülkenin önemli sorunlarını tartışmaya açmak ve çözüm önerileri geliştirebilmek amacıyla hazırlanan bu rapor Cihan AYAN, Ufuk YÜCELEN, Filiz YAKAR ve HANDE GÖKSOY tarafından yapılmıştır. Raporun geliştirilmesinde görüş ve önerileriyle değerli katkılarını esirgemeyen İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı Danışmanı Sn. Metin GÜNEŞ'e, Sn. Doç. Dr. Ruhi GÜRDAL'a, eserlerinden yararlandığımız ve gerekli bilgilere ulaşmada katkılarını esirgemeyen tüm kişi, kurum ve kuruluşlara teşekkür ederiz.

TÜGIAD

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

I. BÖLÜM

Demokrasi ve İnsan Hakları Kavramları

Demokrasi Kavramı	3
Demokrasi İlkeleri	3
Toplumsal Gelişme, Hukuk Devleti ve Demokrasi	4
Demokratikleşme ve Sivil Toplum Örgütleri	5
İnsan Hakları Kavramı	7
İnsan Hakları Konusunda Sağlanan Gelişmeler	8
İnsan Hakları Konusunda Uluslararası Belgeler	10
İnsan Hakları Evrensel Beyanname	10
BM Çerçevesinde Gerçekleştirilen İnsan Hakları Sözleşmeleri	11
İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi	14

II. BÖLÜM

Demokratikleşme ve İnsan Haklarında Uluslararası Gelişmeler ve Türkiye

Demokratikleşme ve İnsan Haklarındaki Gelişmeler	20
Uluslararası Karşılaştırmalar	22
Demokrasi ve İnsan Haklarının Güvence Altında Olduğu Ülkeler	26
Demokrasi ve İnsan Haklarının Önemli Bir Göstergesi Olarak	
Basın Özgürlüğü	28

III. BÖLÜM

Türkiye'de Demokratikleşme ve İnsan Hakları

Türkiye'de Demokratikleşme Çabaları	33
Türkiye'de Demokrasi Kavramına Yaklaşımlar	34
Türkiye'de İnsan Hakları	38
Temel Hak ve Özgürlükler	39
Teşhis İşlemi; Adli Tıp	45
Yargı	48
Anayasa	49
Terörle Mücadele Yasası	56
Kişisel Başvuru Hakkı	59

IV. BÖLÜM

Sonuç ve Öneriler	61
İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi	65
Kaynaklar	74

GİRİŞ

Türkiye'de demokratikleşme ve insan hakları konusunu, uluslararası siyasi ve ekonomik gelişmeleri de gözönüne alarak incelemeyi amaçlayan bu çalışma dört bölümden oluşmuştur.

Birinci bölümde demokrasi kavramı ilkeleriyle birlikte incelenmiş, toplumsal gelişmenin demokratikleşme çabaları ile paralelliği ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca İnsan Hakları kavramının ortaya çıkışından günümüze değin geçirdiği aşamalar tarihin akışını etkilemiş belgelerle ortaya konmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, son yıllarda yaşanan gelişmeler ışığında ulusların hak ve özgürlüklere olan yaklaşımlarında meydana gelen değişimler araştırılmış ve bu dalgalanmalar içerisinde Türkiye'nin konumu incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, Türkiye'de demokratikleşme süreci ve insan haklarının gelişimi, konu ile ilgili yasalar çerçevesinde ele alınmış, belirginleşen sorunlara yer verilmiştir.

Dördüncü ve son bölümde ise, demokratikleşme ve insan hakları konularında beklenen gelişmeler doğrultusunda Türkiye'nin bu konuya ilişkin politikalarına katkıda bulunabilmek amacıyla bazı öneriler yer almıştır.

I.BÖLÜM

DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI

KAVRAMLARI

1.1. DEMOKRASİ KAVRAMI

Demos "halk" ve Kratos "iktidar" sözcüklerinin biraraya getirilişinden oluşan ve "halk iktidarı" anlamına gelen "demokrasi"nin geçmişi eski Yunanlı'lara kadar uzanmaktadır. Eski Yunan demokrasisi günümüz demokrasi anlayışından oldukça farklı bir işleyişe sahip olmasına karşın seçimler, halk jürileri ve meclisler gibi, demokrasinin vazgeçilmez ilkelerine sahip olması açısından önem taşımaktadır.

Ancak eski Yunanlı'ların ve çağdaşlarının kölecilik ekonomisine dayalı devlet düzenlerinden feodalizme, oradan da 17. yüzyılda kapitalizmin ortaya çıkışına kadar bugünkü anlamda bir demokrasiden ya da tek tek öğelerinin varlığından söz etmek mümkün olmamıştır.

Ortaya çıkışından günümüze değin kesimlerin kendi çıkarları uğruna verdikleri mücadelelerde demokrasi, kimi sınıflarca geliştirilmek istenen, kimi sınıflarca uygulanmasa da ad olarak kullanılan, kimi sınıflarca da doğrudan reddedilen bir sistem olarak gelmiştir.

1.1.1. Demokrasi İlkeleri

Demokrasinin somut varlığından söz edebilmek için "çoğulcuk", "katılımcılık" ve "açıklık" olmak üzere üç temel ilkenin tam anlamıyla benimsenmesi ve bu ilkelerin uygulamalarda varolması gereklidir.

Çoğulculuk ilkesi toplumu oluşturan bireylerin içinde buldukları

birbirinden farklı koşullara denklik getirilmesi anlamını taşımaktadır. Bu ilkenin uygulanabilmesi için kesimlerin kendileri gibi düşünmeyenleri yok etme eğiliminin ortadan kalkması zorunludur. Kısaca kesimlerin, kendileri gibi düşünmeyenleri yok etmeye yönelik eylemlere karşı koymasını öngören bu ilke toplumda demokrasi bilincinin gelişmesini gerekli kılmaktadır.

Toplumdaki bireylerin her türden örgütlenmelerde bulunabilmeleri, kendi özgür iradeleriyle kendi toplumsal örgütlenmelerini oluşturmaları, yön vermeleri, kaderlerini kendilerinin tayin etmeleri ilkesi olan katılımcılık ise, genel kanının aksine, bireylerin seçim sistemi aracılığı ile seçilenlere iradelerini devretmeleri, temsil ettirmeleri değil; koşulları önceden belli toplumsal görevler için aralarından çıkan adayları görevlendirmeleri demektir. Bu ilke bireylere kendi düşünceleri doğrultusundaki örgütlere üye olma, seçme ve seçilme haklarının sağlanması gereğini ortaya koymaktadır.

Bireylerin içinde buldukları toplumda kendilerini doğrudan ya da dolaylı ilgilendiren herşeyi öğrenme hakkına sahip olması biçiminde ele alınan açıklık ilkesi, toplumun yararına olduğu öne sürülse dahi konuların gizli tutulmasını kabullenemez. Bu ilke bireylere özellikle denetim hakkını vermesi açısından demokrasinin vazgeçilemez unsurlarından birisidir. Özetle, sözkonusu ilke bireylere ve örgütlere bilgi aktarmada önemli rol oynayan basın ve yayın organlarının işlevlerinin hangi koşullarda olursa olsun kısıtlanmaması gereğini de ortaya koymaktadır.

1.1.2. Toplumsal Gelişme, Hukuk Devleti ve Demokrasi

Devletleri meydana getiren kurum ve organların ortaya çıkışında, insan topluluklarının kendi içinde oluşturduğu sınıflar ve bu sınıflar arasındaki

dengeler en önemli etmenlerden birisidir. Bir devlet tarafından yönetilen toplumda demokrasinin ne derece özümsemiş olduğunu gözleyebilmek için, öncelikle devletin işleyişini genel demokrasi ilkeleri açısından incelemek gerekir. Demokrasi ilkelerinin işlerliğinden ve hukuk devletinin varlığından sözedebilmek için aranacak birinci koşul "kuvvetler ayrılığı ilkesi" dir. Bu ilke ise, yasama, yürütme ve yargı işlevlerinin ayrı devlet organları arasında paylaştırılmasını gerekli kılmaktadır. Bu işleyişin garanti altına alınması açısından, sözkonusu paylaşımı tanımlayan ve demokrasi ilkelerini temel alan bir anayasa gerekli olmaktadır.

Günümüzde gelişmişlik, demokrasinin tüm koşullarının yerine geldiği bir ortamda bireylerin yaşam standartlarının çağdaş ölçülere yükseltilmesi olarak tanımlanmaktadır. Demokrasinin yerleşikliği gelişmiş toplum olmanın ön koşulu olarak benimsenmekte ve uygulamadaki somut göstergeler ise gelişmişliğin ölçütü olarak kabul edilmektedir.

Demokrasinin hayata geçirilmesinin geciktiği ya da engellendiği durumlarda, toplumda yer alan bazı kesimler kendilerince demokratikleşme hedefleri belirleyebilmektedir. Çeşitli kesimlerce belirlenen hedeflerin gerçekleşme olasılığı, demokratikleşme hedefini amaç olarak seçen kesim ya da kesimlerin yaptırım gücüne bağlı olmaktadır. Yaptırım gücü ise, hakkın çoğulu olan "hukuk" kavramı ile bağlantılıdır.

1.1.3. Demokratikleşme ve Sivil Toplum Örgütleri

Devlet, yöneticiliğin doğal yapısı gereği kendi organlarını ve kurumlarını yönettiği toplumun üzerinde görmektedir. Dikey olarak yapılanmış devlet kurum ve organları ile yatay toplum örgütlenmesini amaçlayan demokrasi hareketi içiçe yaşamak zorundadır. Bu yapı ise, ortaya çelişkili bir durum çıkarmaktadır.

Demokratikleşme bu yapının sivil toplum güçleri adına dengelenmesi anlamına gelmektedir. Sivil toplum, devlet müdahalesi dışında merkezi yapıları dengeleyip yaygınlaştıranların ve toplumda dinamizm sağlayan özerk alanlarda faaliyette bulunanların örgütlenmesinden oluşur. Oluşan sivil toplum örgütleri işveren, sendika, kadın, gençlik, çevre vb. gibi kendilerine özgü alanlarda faaliyet göstermenin yanısıra siyasal yapıyı kendi çıkarları doğrultusunda etkilemeye çalışmaktadır.

Sivil toplum örgütleri her türlü eğilimi kapsadığından, tamamının demokratikleşme doğrultusunda faaliyette bulunduğunu söylemek olası değildir. Toplumda demokratikleşmeye doğrudan karşı olan sivil toplum örgütleri de bulunmaktadır.

Devletin dikey yapılanması dışında kalan bir diğer örgütlenme ise yerel yönetimlerdir. Yasalarla devlete bağlı olmalarına karşın yerel yönetimler özerk bir yapıya sahip sivil toplum örgütleri olarak kabul edilmekte, belli ölçülerde devletten bağımsız olabilmektedir.

Demokratikleşme yönünde faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin amacı, devletin toplumun üzerinde değil, bir parçası olarak içerisinde yer almasını sağlamaktır. Bu örgütlerin gelişmesi toplumda demokrasinin yerleşebilmesi için gereklidir. Çünkü demokrasinin varlığından söz edebilmek için toplumdaki sivil örgütlenme düzeyi, devletin dikey yapılanması karşısında en az onun kadar güçlü yatay bir örgütlenme içermeli, siyasi otoriteyi etkileyebilecek kadar yüksek olmalıdır. Demokrasinin varlığı, yerleşmesi ve olgunlaşması sivil toplum güçlerinin yaygın örgütlenmeleri ve demokrasi yönünde tavır almalarına bağlıdır.

Kısaca demokrasinin tanımlanan tüm ilkeleri ve özelliği insan hakları ile bütünleşmekte ve insan haklarını ön plana çıkarmaktadır.

1.2. İNSAN HAKLARI KAVRAMI

Uygarlık düzeyinin günümüz sanayi toplumu düzeyine erişmesiyle ortaya çıkan insan hakları kavramı, bu hakların hayata geçirilmesindeki zorlukları da birlikte getirmiştir.

İnsan haklarıyla ilgili çalışmaların ve metinlerin geçmişi oldukça eskilere dayanmaktadır. 2500 yıl önce Pers Kralı Büyük Cyrus'ın, Babil'i kuşattıktan sonra yayınladığı bildiri insan haklarıyla ilgili ilk belgelerden biri olarak kabul edilmektedir. Bildiriye göre kuşatılan topraklar üzerinde hiç kimseye kaba kuvvet uygulanmayacak ve kuşatma altındakilerin temel ihtiyaçları karşılanacaktır. Bu bildiriyle insanlık tarihinde ilk kez, mağlup bir ülkenin halkına ve esirlere özgürlük tanınmaktadır.

Tarihte özgürlüğü bir vatandaşlık hakkı olarak gören ilk belge ise, İngiltere'deki 1215 Magna Carta anlaşmasıdır. Daha sonra insan hakları konusu 17. ve 18. yüzyıllarda gündemde daha fazla yer almaya başlamıştır. Bu dönemlerde 1689'da İngiltere'de Bill of Rights ilan edilmiş, 1776'da Amerikan, ve 1789'da Fransız İnsan Hakları ve Vatandaşlık Bildirileri insan hakları konusunda önemli gelişmeler olarak görülmüştür.

İnsan haklarının tüm dünyada tanınmasını ve uygulanabilmesini sağlamak amacıyla düzenlenen sözleşmeler ve bildirgeler ise, Birleşmiş Milletler aracılığıyla üye ülkelerin hükümetlerine zamanla kabul ettirilerek gündeme yerleştirilmiştir. Başlangıçta daha çok temel hak ve hürriyetlerin neler olduğunu açıklayan bildirgelerin içeriği, uygulamalarda insan hakları ihlallerinde yeni yolların bulunması ve sürdürülmesi nedeniyle değişmiştir. Bu konudaki belgelerin içeriğinde giderek ihlal yollarını tıkamayı ve ihlal eden ülkelere yönelik yaptırımları artırmayı amaçlayan maddelere daha çok yer vermeye başlanmıştır. 1948 tarihli İnsan Hakları

Evrensel Bildirgesi başta olmak üzere, Soykırım Sözleşmesi (1951), Zorla Çalıştırmanın Yasaklanması Sözleşmesi (1959), Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Sözleşmesi (1969), Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1976), İşkenceye Karşı Sözleşme (1987) sözü edilen belgelerin başlıcaları arasında yer almaktadır.

1.2.1. İnsan Hakları Konusunda Sağlanan Gelişmeler

İnsan haklarından bahseden çeşitli anayasal belgeler genel olarak üç dönemde incelenmektedir.

Birinci Dönem

İlk dönem 1789'dan 1914'e kadar olan liberal dönemdir. Liberal anlayış Fransa'da ortaya çıkmış ve yayılmıştır. 1789 yılından sonra oluşturulan tüm Fransız Anayasalarında, hak ve özgürlükler oluşturulurken Fransa İnsan Hakları Bildirisindeki ilkelerden yola çıkılmıştır. Fransa örneğinden sonra birçok devlet bu modele göre anayasalarını değiştirip, yenilemiştir. 18. yüzyıl bildirilerinin yaratıcıları, toplumların insan haklarını kazandıklarında, bağımsızlıklarını uygulama alanına dökebileceklerini öngörmüşlerdir. Ancak zaman içerisinde bu bağımsızlıkların teoride kaldığı, ekonomik ve sosyal olanaksızlıkların bu hakların kullanılmasını engellediği zaman içerisinde ortaya çıkmıştır. 19. yüzyıl anayasalarının birçoğunda da 1789'un temel ilkeleri değişik şekillerde kullanılmıştır. Belçika 1831'den, İsviçre 1848'den itibaren, anayasalarında özgürlüklerin korunması ve garanti altına alınması konularında yöntemler geliştirmişlerdir. Uluslararası alanda insan haklarının korunması yönünde yapılan çalışmaların başında ise 1864 Cenevre Kızılhaç Sözleşmesi, 1889 ve 1907 La Haya sözleşmeleri gelmektedir. Bu sözleşmeler hazırlanırken, savaşlarda tarafların davranışlarının daha insancıl ve ılımlı olması amacı güdülmüştür.

İkinci Dönem

İkinci dönem iki savaş arasındaki 1918-1940 dönemidir. Kapitalizmin getirdiği seçme seçilme, insan hakları ve meclis gibi kavramların gelişmesi, demokrasinin örgütlenmesine fırsat vermiş, burjuvazinin ve işçi kesiminin sınıf olarak ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Bu dönemde bazı devletler liberalizm ile sosyalizmi bağdaştırmaya çalışmışlardır. 1914'te Rusya'da ilan edilen Marksist "İşçi ve Sömürülen Halkların Hakları Bildirisi" ile insan hakları kavramı o güne değin ayrılmaz bir bütün olduğu liberal anlayıştan tamamen kopmuştur. 5 Ocak 1941'de Roosevelt "Dört Hürriyet" üzerine olan mesajını açıklamıştır. Bunlar; ifade, ihtiyaç, inanç ve güven duyma özgürlükleridir. Böylece siyasi ahlakın ön plana çıktığı bir ortam oluşurken, insan haklarının korunması fikri de savaş, barış ve demokrasinin amacı olarak görülmeye başlanmıştır. Roosevelt Bildirisi'nin ardından, 14 Ağustos 1941 Atlantik Beyannamesi, 1 Ocak 1945 Birleşmiş Milletler Beyannamesi, Dumbarton Oaks Planı ve Chapultepec Konferansı hemen hemen aynı amaca yönelik içeriklerle gündeme gelmiştir.

Üçüncü Dönem

Üçüncü dönem olarak tanımlanan 1945'ten sonraki yıllar ise insan hakları konusunda ulusal ve uluslararası belgelerin en fazla olduğu dönemdir. 26 Haziran 1945 tarihli San Francisco sözleşmesinin yedi değişik yerinde insan haklarından bahsedilmiştir. İnsan hakları ve temel özgürlüklerin korunması ilkesi kurulan yeni Birleşmiş Milletler Örgütü'nün dört ana amacından birisi olmuştur. Birleşmiş Milletler Antlaşması barış, uluslararası güvenlik, dünyanın ekonomik ve sosyal durumu ile insan haklarına saygı arasındaki yakınlığı ve bunların herhangi birinde meydana gelebilecek olan bir dengesizliğin her insanı etkileyeceği gerçeğini ortaya koymuştur. Bu belge metin eksikliklerine rağmen Birleşmiş Milletler örgütü'nün ve onu meydana getiren devletlerin beraberce insan haklarını korumaya ve geliştirmeye yönelik ortak çaba sarfetmeleri açısından

oldukça önemlidir. 1945'te Birleşmiş Milletler örgütünün kurulmasının ardından örgütün ön hazırlık komisyonu ve yürütme komitesi yeni bir "İnsan Hakları Komisyonunun" oluşturulmasını tavsiye etmiş, kurulan komisyon bir Uluslararası İnsan Hakları Bildirisi hazırlamakla görevlendirilmiştir. Meydana getirilmesi düşünülen bu bildirinin; öngörülen bütün belgeleri, bu konuda daha önce hazırlanmış olan çalışmaları ve insan hakları ile ilgili sözleşme ve paktları içerecek bir bildiri olması planlanmıştır. Söz konusu İnsan Hakları Bildirisi, 1966 yılına kadar tek metin olarak kalmış, bu tarihten sonra iki paktın ve ona bağlı protokolün imzaya açılması ile kapsamlı olarak ele alınmış ve İnsan Hakları Sözleşmesi gerçekleşmiştir. 10 Aralık 1948 tarihli "Evrensel İnsan Hakları Bildirisi"nin kabul edildiği tarihte Birleşmiş Milletler'in 58 üyesinden 48'i leyhte oy kullanmış, 8'i çekimser kalmış, 2 üye de oylamaya katılmamışlardır. Bu bildiri insan hakları açısından oldukça büyük öneme sahiptir. Daha sonra bu metinden birçok uluslararası antlaşma ve sözleşmelerde yararlanılmış, sözü edilen hakları garanti edebilmek için, 1948'den günümüze pek çok uluslararası sözleşme meydana getirilmiştir. Bu sözleşmeler bazen evrensel bazen de bölgesel nitelikte olmuş, bazen de iki taraflı sözleşmeler olarak meydana getirilmişlerdir.

1.3. İNSAN HAKLARI KONUSUNDA ULUSLARARASI BELGELER

1.3.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

Birleşmiş Milletler Örgütünün başlıca kuruluş amaçlarından biri, antlaşmanın birçok maddesinde de belirtildiği gibi, "insan haklarına ve temel özgürlüklerine karşı saygıyı sağlamak ve geliştirmek"tir. Birleşmiş Milletler Antlaşması insan hakları kavramını sıkça kullanmakla birlikte kendi bünyesinde tanımlayıcı ve düzenleyici hiçbir bölüm içermemektedir. Bu eksikliği giderme amaçlı oluşturulan "İnsan Hakları Komisyonu" bir tasarı

hazırlamış ve bu metin 10 Aralık 1948 tarihinde genel kurul tarafından "İnsan Hakları Evrensel Bildirisi" olarak kabul edilmiştir.

İçeriği ve Uluslararası Hukuk Yönünden Bağlayıcılığı

"İnsan Hakları Evrensel Bildirisi"nin 30 madde ve önsözden oluşan metni incelendiğinde, içeriğinin çağdaş demokratik yasalarda yer alan temel insan haklarını kapsadığı ve klasik kişisel ve siyasal özgürlüklerle yeni sosyal ve ekonomik hakların bir sentezini gerçekleştirmeye çalıştığı görülmektedir.

Kapsam olarak "İnsan Hakları Evrensel Bildirisi", hukuk yönünden bağlayıcı bir niteliğe sahip değildir ve bildiriye tanıyan devletlere herhangi bir yükümlülük getirmemektedir. Birtakım haklar ve özgürlükler sıralanmış, ancak bunların nasıl bir uygulama ve denetim mekanizmasıyla işlerlik kazanabileceği ve denetleneceği belirtilmemiştir.

1.3.2. Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Gerçekleştirilen İnsan Hakları Sözleşmeleri

Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

Bu sözleşme ile birlikte ortaya çıkan en önemli yenilik, içerikte yer alan insan haklarının taraf devletlerce ihlal edilip edilmediğini denetlemeyi amaçlayan bir mekanizmanın oluşturulmasıdır.

Sözleşme hükümlerine göre taraf devletlerin olağan yükümlülüğü, insan haklarını uygulama konusunda kendi ülkelerinde aldıkları tedbirleri ve bu alandaki gelişmeleri belirli aralıklarla hazırlayacakları raporlar halinde genel sekreterlik kanalıyla İnsan Hakları Komitesi'ne bildirmekle sınırlıdır.

Sözleşmede taraf devletlerden birinin diğerini sözleşme hükümlerini ihlal ettiği gerekçesiyle Komiteye şikayet etme yolu da açılmıştır. Ancak, bir

devletin diğerk bir devleti Komiteye şikayet edebilmesi için her iki devletin de bu konuyu düzenlemek üzere hazırlanmış olan 41. maddeyi kabul etmiş olmaları koşulu bulunmaktadır.

Sözleşme kişisel başvuru hakkı da tanımış, bunun için de her devletin kişisel başvuru hakkını düzenleyen Ek Protokolü kabul edip onaylaması

Kişi Hak ve Hürriyetlerini Güvence Altına Alan Sözleşme ve Bildirgeler		
Yaşamsal Haklar	Haklara Yönelik Saldırıları	Sözleşmeler ve Bildirgeler
Yaşama Hakkı.	Her türlü soykırım, kitle halinde toplu cinayet, yargısız infaz, ortadan kaybolma.	* İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1948 (bir sözleşme değil). * Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi 1951. * Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 1976.
Kişisel dokunulmazlık hakları. (incinmeme hakkı)	İşkence, tecavüz ve cinsel zorlama, insanlık dışı ve insan onuruyla bağdaşmayan davranış ve ceza.	* İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1948 (bir sözleşme değil). * Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 1976. * İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, 1987.
Keyfi göz altına alınma, cezalandırılma ve mallarına el konma korkusundan arınmış olma hakkı.	Yasal düzenin bulunmayışı, keyfi göz altına alma, dürüst ve tarafsız yargılanma hakkı eksikliği.	* İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1948 (bir sözleşme değil). * Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 1976.
Kendi vücudunu ve emeğini sahiplenme hakkı.	Kölelik, angarya, borca karşı kölelik.	* Kölelik Sözleşmesi, 1927. * Tamamlayıcı Sözleşme, 1957. * Zorla Çalıştırmanın Yasaklanması İle İlgili Sözleşme, 1959.
Ayrımcılığa uğramadan seyahat edebilme hakkı.	Toplu ayrımcılık (ırkçılık), kişisel ya da küçük gruplara uygulanan ayrımcılık, grup halinde bir arada tutma, zorla yerleştirme	* Her Çeşit Irk Ayrımcılığının Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, 1969. * Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 1976. * Irkçılık Suçlarının Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, 1976.
Aile yaratmak ve geliştirmek hakkı.	Evlilik ya da aile oluşturma hakkının olmaması, çocukları ele geçirme, rıza almadan el koyma ya da yer değiştirtme	* İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1948 (bir sözleşme değil). * Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 1976.

koşulu getirilmiştir.

İnsan Hakları Komitesi'nin devletler arası şikayetler ve kişisel başvurularda bulunduğu durumlarda yetkileri ise oldukça sınırlıdır. Herşeyden önce komitenin yargısal ve bağlayıcı karar alma yetkisi bulunmamaktadır. Komite taraflar arasında uzlaştırıcı ve arabulucu bir rol oynayabilmektedir. Sorunun çözüme kavuşturulamaması durumunda komite, başvuru konusu olayı ve uzlaştırma çabalarını içeren bir rapor düzenlemekte ve sorunun çözüme kavuşturulması yolundaki görüşlerini bildirmektedir.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin altı maddesinde değinilen ekonomik, sosyal ve kültürel haklar Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası sözleşmede daha detaylı olarak ele alınmıştır.

Ancak sözleşmede hakların yaşama geçirilmesini denetleyen mekanizmalar ise oldukça yetersizdir. Söz konusu hakların korunmasını garanti altına alabilecek herhangi bir komite veya denetim organı kurulmamıştır. Buna karşın sözleşmeye katılan devletlerin kendi sınırları içerisinde sözü edilen hakların sağlanması için alınan tedbirleri ve gelişmeleri belli aralıklarla düzenleyecekleri raporlarla Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği kanalıyla Ekonomik ve Sosyal Konseye bildirmeleri yolu benimsenmiştir.

1.3.3. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, Avrupa Konseyi üyesi devletlerin dışişleri bakanlarınca 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanmış ve on devletin onayından sonra 3 Eylül 1953'te yürürlüğe girmiştir. Türkiye ise bu sözleşmeye 10 Mart 1954'te taraf olmuştur.

Daha sonra sözleşmeye ek olarak, değişik tarihlerde altı protokol kabul edilmiştir. Bunlardan 1. ve 4. Protokoller asıl sözleşmede bulunmayan yeni hak ve özgürlükler içermektedir. 3. ve 5. Protokoller sözleşme ile oluşturulan organların yetki ve işlevleriyle ilgili olup, 6. Protokol ölüm cezasını yasaklamaktadır. Türkiye söz konusu protokollerden 4. ve 6. Protokole katılmamıştır.

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ile ek protokollerde yer alan haklar, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ndekiler ile karşılaştırıldığında iki önemli fark ortaya çıkmaktadır. Birincisi; İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin kapsam bakımından İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne oranla daha dar tutulmasıdır. Burada sadece 'Klasik Haklar' adıyla anılan kişisel ve siyasal haklara yer verilmiş, sosyal ve ekonomik haklar ele alınmamıştır. İkinci fark olarak; İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nde Evrensel Bildiri'nin aksine hak ve özgürlükler sadece genel formüller halinde açıklanmamış ve mümkün olduğunca somut bir biçimde tanımlanarak ve sınırların belirlenmesi yoluna gidilmiştir.

Bu farklar, iki belge arasındaki nitelik ayrılığından kaynaklanmaktadır. Sözleşmenin bağlayıcılık niteliğinden yoksun bir ilkeler bildirisinden ibaret olamayacağı açıktır. Bu nedenle sözleşmede belirtilen hak ve özgürlüklerin uygulamalarının denetlenmesi amaçlanmış, hak ve özgürlükler kesin sınırlarla belirlenmiş ve kapsamaları dar tutulmuştur.

1.3.3.1. Organlar

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin en önemli özelliği kapsadığı hak ve özgürlüklerin korunmasını sağlamak amacıyla geliştirilen denetim mekanizmasıdır. Denetim işlevi İnsan Hakları Komisyonu, İnsan Hakları Mahkemesi ve Bakanlar Komitesi olmak üzere üç organ tarafından yürütülmektedir.

İnsan Hakları Komisyonu

Komisyon, taraf olan her ülkeden bir kişi olmak üzere toplam taraf ülke sayısı kadar üyeden oluşmaktadır. Üyeler Bakanlar Komitesi tarafından altı yıllık görev süresi için seçilmektedir.

İnsan Hakları Mahkemesi

Avrupa Konseyi üyesi devletlerin sayısı kadar yargıçtan kuruludur. Mahkemenin yetkisini tanımış olsun veya olmasın her üye devlet bir yargıcıyla temsil edilir. Yargıçlar, Parlemlenterler Meclisince dokuz yıl için seçilirler. Mahkeme, davaları incelemek üzere yedi kişiden oluşan komisyonlar vasıtasıyla çalışır.

Bakanlar Komitesi

Konsey üyesi devletlerin dışişleri bakanlarından oluşan Bakanlar Komitesi esas itibariyle Avrupa Konseyi'nin hükümetler arası organıdır. Ancak, sözleşme ile insan haklarının korunması bakımından kendisine çeşitli görevler verilmiştir. Bakanlar Komitesi siyasal karar organı konumundadır.

1.3.3.2. Denetleme Mekanizmasının İşleyişi

Sözleşmede belirtilen insan haklarının ihlalleri halinde İnsan Hakları

Komisyonu'na iki türlü başvuru yolu öngörülmüştür. Bunlardan biri devletlerarası başvuru, diğeri ise kişisel başvurudur.

Devletlerarası başvuru, Sözleşmeye katılan tüm devletler için karşılıklı olarak tanınmıştır. Bir ya da birkaç devlet sözleşmeden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmediği gerekçesiyle taraf devletlerden birini komisyona şikayet edebilme hakkına sahiptir.

Kişisel başvuruda ise, kişi ya da kişiler, haklarının çiğnendiği gerekçesiyle bir devlet aleyhinde komisyona başvuruda bulunabilmektedir. Ancak bu hak sadece sözleşmede kişisel başvuru hakkını düzenleyen 25. maddeyi resmen kabul etmiş devletlere karşı kullanılabilmekte, ayrıca başvuran kişinin ihlalden şahsen zarar görmüş olması gerekmektedir.

Komisyon, bir başvuru yapıldığında bunun kabul edilir olup olmadığını araştırmakta ve öngörülen şartlardan herhangi birinin yerine getirilmemiş olması halinde başvuruyu incelemeyi reddetmektedir. Başvurunun kabul edilebilir bulunması halinde ikinci aşamaya geçilmekte, bu aşamada Komisyon çift yönlü bir rol üstlenmektedir. Tarafların yazılı ve sözlü görüşlerini almak ve yerinde soruşturma yapmak suretiyle olayların saptanmasına çalışmanın yanısıra, konuyu taraflar arasında 'dostça bir çözüme bağlama' yollarını araştırmaktadır. Eğer yedi kişiden oluşan komisyon taraflar arasında 'dostça bir çözüm yolu' sağlayabilirse sorun ortadan kalkmış kabul edilmektedir. Sonraki aşama Komisyonun konuyla ilgili bir rapor hazırlayarak Bakanlar Komitesi'ne ve yayınlanması için Konsey Genel Sekreterliğine göndermesidir. Bu tür bir çözüm bulunamaması halinde komisyon yukarıda da bahsedilen soruşturma ve araştırma görevinin dışında bir üçüncü görev daha yüklenmekte, saptanan olayları açıklayan ve komisyonun konu hakkındaki görüşünü içeren bir rapor düzenleyerek bunu Bakanlar Komitesine ve taraf

devletlere göndermektedir.

Raporun Bakanlar Komitesine gönderilmesini izleyen üç ay içinde, ilgili devletlerin İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargı yetkisini tanıyıp tanımamış olmalarına göre iki değişik durum ortaya çıkmaktadır. Taraf devletler bu yetkiyi tanımışlarsa, devletlerden biri veya İnsan Hakları Komisyonu, konunun karara bağlanması için İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurabilmektedir. Mahkemeye bireysel başvuru mümkün değildir ve konuyla ilgili verdiği karar kesin ve bağlayıcıdır.

Tarafların mahkemenin yargı yetkisini tanımamış olmaları halinde, Komisyonun Bakanlar Komitesi'ne konuyla ilgili raporu iletmesinden üç ay sonra Bakanlar Komitesi konuyu bir karara bağlamakla yükümlüdür. Bakanlar Komitesi, İnsan Hakları Komisyonu raporunu inceledikten sonra, şikayet edilen devletin sözleşmeyle korunan insan haklarını çiğneyip çiğnemediğini üçte iki çoğunluğa dayanarak karara bağlamaktadır. Komitenin bir ihlal olduğuna karar vermesi halinde, ilgili devletlere alması gereken tedbirler bildirilmekte ve bunların gerçekleştirilmesi için devlete bir süre tanınmaktadır. Belirtilen süre içinde gereken düzenlemeler yapılmamışsa, Bakanlar Komitesi İnsan Hakları Komisyonunun raporunu yayımlamaktadır. Bu suçlayıcı raporun Bakanlar Komitesi tarafından yayımlanması söz konusu devletin açıkça kınanması anlamına gelmektedir. Bu da uluslararası arenada oldukça ağır bir yaptırımdır. Bunun daha da ötesinde atılabilecek adım Avrupa Konseyi'nde alınacak bir kararla sözleşmede korunan hakları çiğneyen devletin Konsey üyeliğinden çıkarılmasıdır.

II. BÖLÜM

DEMOKRATİKLEŞME VE İNSAN HAKLARINDA ULUSLARARASI GELİŞMELER VE TÜRKİYE

II. Dünya Savaşı sonunda totaliter rejim yanlısı süper güçlerin yenilgisi, ardından 1980'li yıllarda dünyanın iki büyük siyasi ve askeri kutbundan doğu blokunun sona ermesi, sanayileşmiş batılı ülkelerin önderlik ettiği liberal demokrasi kavramının önemini artırmıştır. Ancak dünyanın genç devletlerinin liberal politikalara olan yatkınlığı barış ortamını doğurmaya ve insan hakları konusunda önemli gelişmeler sağlanmasına yeterli olmamaktadır. Tüm dünyada etnik, milliyetçi, ırkçı ya da dinsel çelişkilerden doğan kutuplaşmalar ve çatışmalarda artış gözlenmektedir. Söz konusu sorunlar sadece yeni devletlerde değil, eski liberal demokrasilerde de görülmektedir. Demokrasinin yerleşmesi ve korunmasının ekonomik gelişmelerden etkilenmesi, yerleşik bir demokrasi kültürü olan batı ülkelerinde bile önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

İnsan hakları ve demokratik gelişmeyi, ekonomik gelişmenin sonrasına bırakmak, ekonomik gelişmeye bağımlı kılmak, dünya sahnesine yeni çıkan genç devletlerin uyguladıkları ve savundukları yöntemlerin başında gelmektedir. Ancak evrensel kavramlar olan insan hakları ve demokratikleşmeyi ertelemek toplum dinamiklerini yaşama geçirememek anlamına gelmekte ve sağlıklı bir toplumun gelişmesini engellemektedir. Tüm bunlara karşın ulusal ve uluslararası düzeyde demokrasilerin ve insan haklarının gelişimiyle devletler arası hukukun gelişip yaygınlaşması, dünya devletlerinin ve bireylerin sahip oldukları dinamiklerin yaşama geçirilmesini, dünyanın çağdaş, evrensel bir yapıya kavuşturulmasını sağlayacak niteliktedir.

İnsan hakları ve demokrasi kavramlarının hukuki zemin bulunmadan yaşayamayacağı günümüzde kabul gören temel bir görüş olmaktadır. Bu kavramları güçsüzleştiren en önemli etkenlerden birisi hukuki yapıdaki eksikliklerdir. Söz konusu nedenlerle bir hukuk devleti olmak ve hukuk devletinde bulunması gereken kurumlara sahip olmak, demokrasi ve insan hakları açısından kaçınılmaz olmaktadır.

İnsan haklarının korunmasına ilişkin belli bölgelere yönelik girişimler genellikle etkili olmasına karşın, ihlaller çeşitli ülkelerde yaygın bir biçimde yaşanmaktadır. Uluslararası hukuk kurallarının insan hakları ihlallerini asgariye indirecek biçimde düzenlenmesi gerekliliği görülmekte, uluslararası platformlarda devletler arası yaptırım gücü yüksek hukuk kuralları geliştirerek, insan hakları ihlallerini yaygın biçimde sürdüren devletlerin yönetimlerine yaptırım uygulanması gerekliliği hissedilmektedir.

2.1. DEMOKRATİKLEŞME VE İNSAN HAKLARINDAKİ GELİŞMELER

Uzun yıllar askeri yönetimlerin söz sahibi olduğu Latin Amerika ülkelerinde sivil hükümetlerin iktidara gelmeleriyle demokratikleşmenin yaygınlaşması, Doğu Asya ülkelerinde ekonomik gelişmenin yarattığı olumlu değişimlerin insan hakları ve demokrasinin benimsenmesini de sağlaması ve eski doğu bloku ülkelerini seçimle işbaşına gelen sivil hükümetlerin yönetmesi insan haklarında ve demokratikleşmede olumlu gelişme beklentilerini güçlendirmektedir.

Ancak demokratik gelişme kolay olmamakta, demokratik kurum ve gelenekleri oturmamış ülkelerde çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Latin Amerika ülkelerinde siyasi partilerin ve önde gelen liderlerinin şeffaf olmayan politikalar izleyip, çıkar ilişkilerine karışması, demokrasi

anlayışının saygınlığına gölge düşürmekte ve söz konusu ülkelerdeki demokratikleşmenin önündeki en önemli engeli oluşturmaktadır. Benzer gelişmeler dünyanın değişik yörelerinde ortaya çıkmaktadır.

Ekonomik dinamizmleriyle önemli birer güç haline gelen Asya-Pasifik ülkeleri de demokratikleşme ve insan hakları kavramlarını kendilerine göre yorumlamak eğilimindedirler. Birleşmiş Milletlerin 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi'ne tepki gösteren 48 Asya ülkesi Bangkok Bildirisi yayınlayarak kendi görüşlerini açıklamışlardır. Söz konusu bildiriyle temelde konuşma ve basın özgürlüğü gibi kavramların tek ve değişmez olmadığı, bölgesel, tarihsel ve kültürel bağlarla ilişkili olarak biçimlenebileceği iddia edilmektedir. Bildiri, öncelik taşıyan unsurun ülkenin ekonomik gelişmişliği olduğunu ileri sürerek, Batı Avrupa ülkelerinin insan hakları ve batı demokrasisi dayatmalarını kendi bağımsızlıkları açısından kabul edilemez bulduklarını açıklamaktadır.

Yapılan bir araştırma Güney Kore'lilerin yüzde 83.5'inin, II.Dünya Savaşı sonrası gelmiş geçmiş en iyi başkan olarak 1961-1979 yılları arasındaki askeri cuntanın liderini seçtiğini göstermektedir. Asya ülkelerinde insanların totaliter rejimlere gösterdiği bu hoşgörünün, ekonomik ve siyasi karışıklıklara, çatışmalara duyulan bir tepkiden kaynaklandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Asya- Pasifik ülkeleri, siyasi karışıklıklar içerisinde ekonomik olarak güçsüz kaldıkları uzun yıllardan sonra, genellikle demokratik sayılamayacak güçlü başkanlık sistemleriyle istikrarlı gelişmeler göstermişler ve bölgede sıkça ortaya çıkan iç karışıklıklardan kurtulabilmişlerdir. Bölge ülkelerinde yarattıkları ekonomik gelişmenin de verdiği destekle birçok ülke lideri demokrasi kavramını batıya özgü bir kavram olarak gösterme yoluna gitmiş, kendi kültür ve geleneklerine uygun gördükleri rejimleri savunmuşlardır. Söz konusu ülkelerde insan hakları ve demokratikleşme

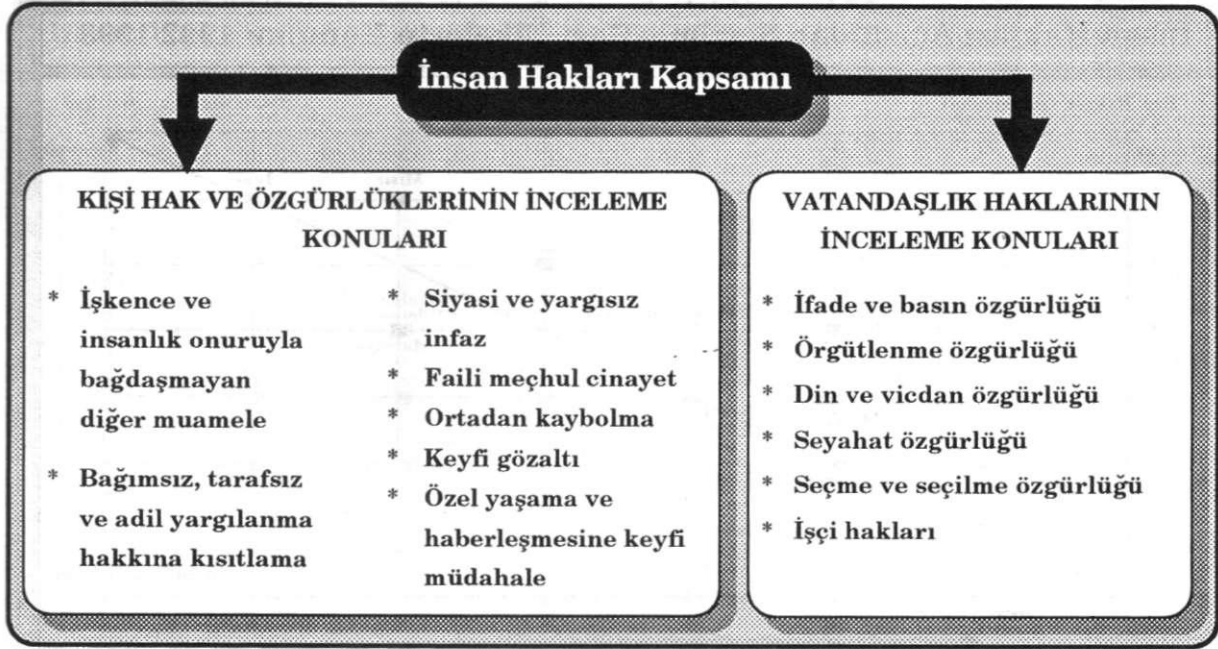
konularında sağlanan bazı gelişmeler ise ancak batı ülkelerinin baskılarıyla gerçekleştirilmiştir. Ancak ekonomik gelişmenin sonucu giderek güçlenen küçük burjuvazinin demokratik gelişme yönündeki talepleri giderek artmış ve diğer kitlelerin söz konusu yönde oluşan beklentilerinin daha kuvvetli bir biçimde dile getirilmesinde önemli rol oynamıştır. Bu tür ülkelerde demokratik gelişmenin ve sivilleşmenin önündeki en önemli engel ise sivil yönetimin elindeki gücü çıkarları için kullanması ve demokratik gelişmenin saygınlığını kitleler önünde azaltması olmaktadır.

Afrika ve Ortadoğu bölgelerinde ırkçılığın resmen ortadan kalkmasının ve Filistin-İsrail barış görüşmelerinin olumlu bir yönde devam etmesinin demokrasi ve insan haklarının gelişimine katkısı olacağı açıktır. Ancak dünyanın bir çok bölgesinde insan hakları ihlallerinin büyük ölçüde sürmesi ve milyonlarca insanın en temel insan hakkı olan yaşama hakkı güvencesinden bile mahrum kalması gelecek yüzyılda da bu konunun dünyanın en önemli sorunlarından biri olacağını göstermektedir.

2.2. ULUSLARARASI KARŞILAŞTIRMALAR

1980'li yılların sonlarında dünya siyasi haritasında tarihsel bir değişime neden olan doğu blokunun sona ermesi, batılı demokrasilerin etkinlik sınırlarının artmasına yol açmıştır. Batılı demokrasilerde, demokrasi ve insan hakları kavramlarında yaygın olarak kabul gören değerler, çağdaşlaşmanın temel değerleri olarak ele alınmaya başlanmıştır. Gelişmiş batılı ülkelerde yer alan ve birçoğu uluslararası etkinliğe sahip örgüt ve kuruluşların insan hakları ve demokrasi kavramlarının uygulanması ve ihlalleriyle ilgili yaptığı çalışmalar bu konuda uluslararası kamuoyunun oluşturulmasında önemli rol oynamıştır. Bağımsız örgütler yanında resmi bazı uluslararası kurumlarca

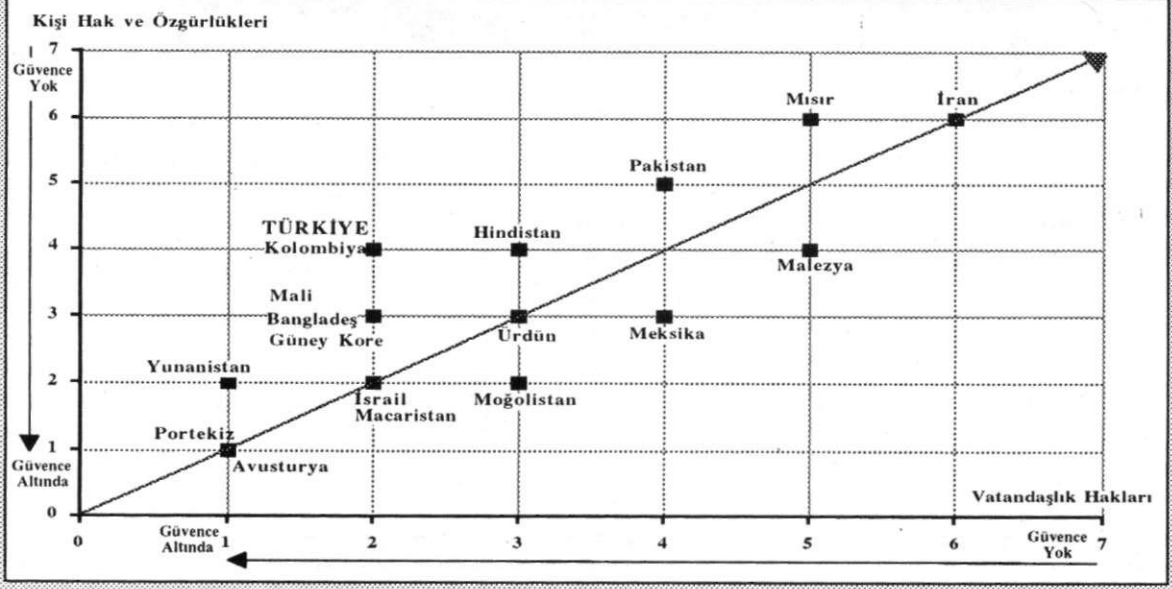

oluşturulan birimlerin de benzer çalışmalara girmesi bu gelişmeyi hızlandırmıştır.

Günümüzde ekonomik gelişmişlik tek başına yeterli görülmemekte demokrasi ve insan haklarının varlığı ve işleyişi konusunda katılımcılığı, özgür ve açık bir seçimi, kişi hak ve özgürlüklerinin yasalarla güvence altında olmasını ve işleyişte söz konusu haklara saygıyı, basın özgürlüğünün varlığı gibi kriterleri temel alarak, ülkelerin insan hakları ve demokrasi konusundaki gelişmişlik düzeylerini ve eksikliklerini karşılaştıracak sistemler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Yapılan ölçümlerle demokratikleşme ve insan hakları açısından ülkelerdeki gelişmeler izlenmektedir. Uluslararası düzeyde yürütülen tüm çabalara karşın bir çok ülkede demokratikleşme ve insan hakları konusunda beklenen gelişmenin sağlanamadığı görülmektedir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu bir çok ülkede ise olumlu gelişmenin tersine demokratikleşme ve insan hakları konusunda bir gerileme olduğu ortaya çıkmaktadır. Uluslararası karşılaştırmalarda Türkiye'ye göre demokrasi geleneği çok daha az olan ya da demokrasi ve insan haklarının çok daha geç önemsendiği bir çok ülkede önemli gelişmeler gözlenmektedir. Bulgular

İnsan Hakları Açısından Seçilmiş Bazı Ülkelerin Konumu 1992/1993

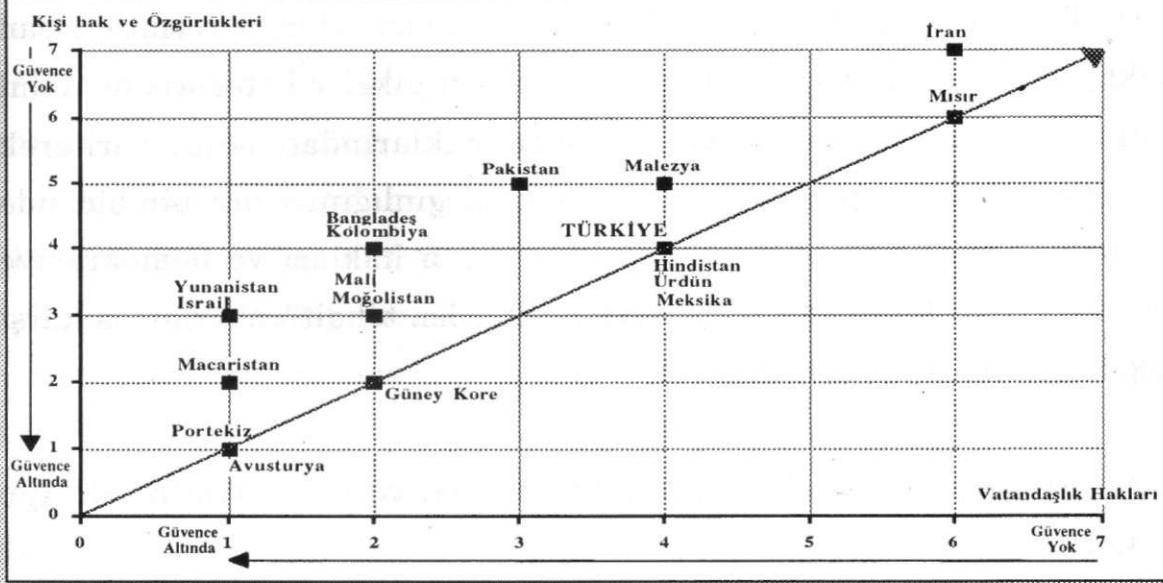

dünya ülkeleri arasında demokrasi ve insan hakları açısından Türkiye'nin saygın bir konumda yer alamadığını göstermektedir.

Vatandaşlık hakları ve siyasi haklar açısından yapılan değerlendirmelerin bulguları bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar, siyasi ve vatandaşlık haklarının tam olduğu duruma 1, hiç bulunmadığı duruma 7 değerleri verilerek geliştirilen ölçeğe göre ülkeler değerlendirilerek yürütülmektedir. Söz konusu çalışmaya göre 1992-1993 döneminde Türkiye'ye siyasi haklarda 2, vatandaşlık haklarında 4 puan verilmiştir. Benzer olarak yapılan 1993-1994 dönemiyle ilgili değerlendirmede ise siyasi hakların varlığı ve uygulanabilirliği açısından Türkiye'de bir gerileme olduğu varsayılmıştır.

Söz konusu değerlendirmede bir Afrika ülkesi olan Mali'nin yanısıra, Moğolistan, Güney Kore gibi Asya ülkeleri, Macaristan, Polonya gibi eski doğu bloku ülkeleri, Arjantin, Uruguay, Şili gibi Güney Amerika ülkeleri, Bulgaristan, Yunanistan gibi Türkiye'ye komşu ülkeler demokrasi ve insan haklarını uygulamadaki gelişmişlik açısından değerlendirme

İnsan Hakları Açısından Seçilmiş Bazı Ülkelerin Konumu 1993/1994

ölçeklerinde Türkiye'den daha gelişmiş bulunmuş, insan hakları ve demokratik hakların daha çok güvence altında olduğu ülkeler arasında sıralanmışlardır.

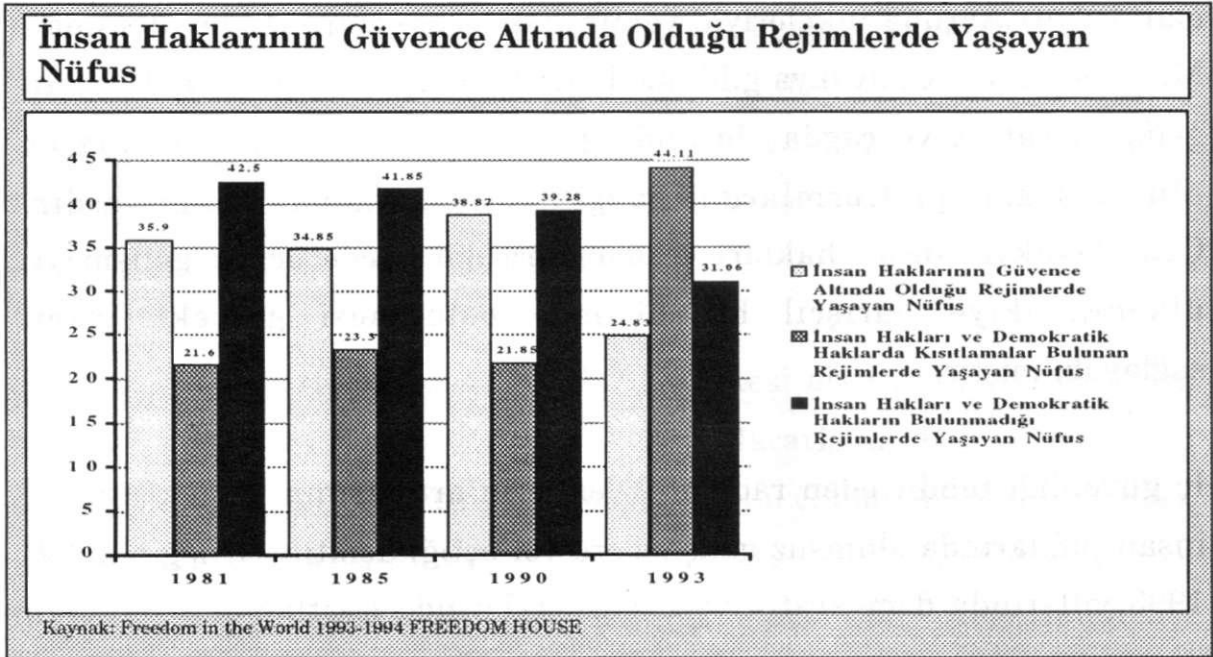
Türkiye'yle ilgili şikayetler, kişi hak ve hürriyetlerine yasalarla ve uygulamada gerekli güvencenin sağlanmaması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Doğu blokunun dağılmasından sonra tarihi ve kültürel olarak batı Avrupa ülkeleriyle yakın ilişkiler ve benzerlikleri bulunan Macaristan, Çekoslovakya gibi ülkelerde demokrasi ve insan haklarının gelişimi çabuk ve çağdaş biçimde gerçekleşmiş, söz konusu ülkeler uluslararası platformlarda saygın bir konuma gelmişlerdir. Çekoslovakya, insan hakları ve demokratikleşmede örnek gelişmeyi, ülkenin ikiye barışçıl bir biçimde bölünmesi gerçekleşirken sağlayabilmiştir.

İç güvenliği tehdit eden radikal eylemlerin artmasının demokratik ve insan haklarında olumsuz gelişmelere yol açtığı açıktır. Örneğin 1992-1993 yıllarında demokratik ve insan haklarında kısıtlamalar bulunan

Mısır, 1993-1994 döneminde terörle daha etkin mücadele edebilmek için zaten kısıtlı olan demokratik ve insan haklarından ödünler verince, insan hakları ve demokratik hakların bulunmadığı ülkeler kategorisine dahil edilmiştir. Ancak demokrasi ve insan haklarından ödün verilerek sorunları aşmaya çalışmanın ülkelerin saygınlığını ciddi bir biçimde azalttığı ortadadır. Amaç her koşulda insan hakları ve demokrasiye saygının tam olması ve kısıtlamaya gidilmeden tehdit unsurlarına karşı ülkelerin mücadeleyi sürdürebilmesidir.

2.2.1. Demokrasi ve İnsan Haklarının Güvence Altında Olduğu Ülkeler

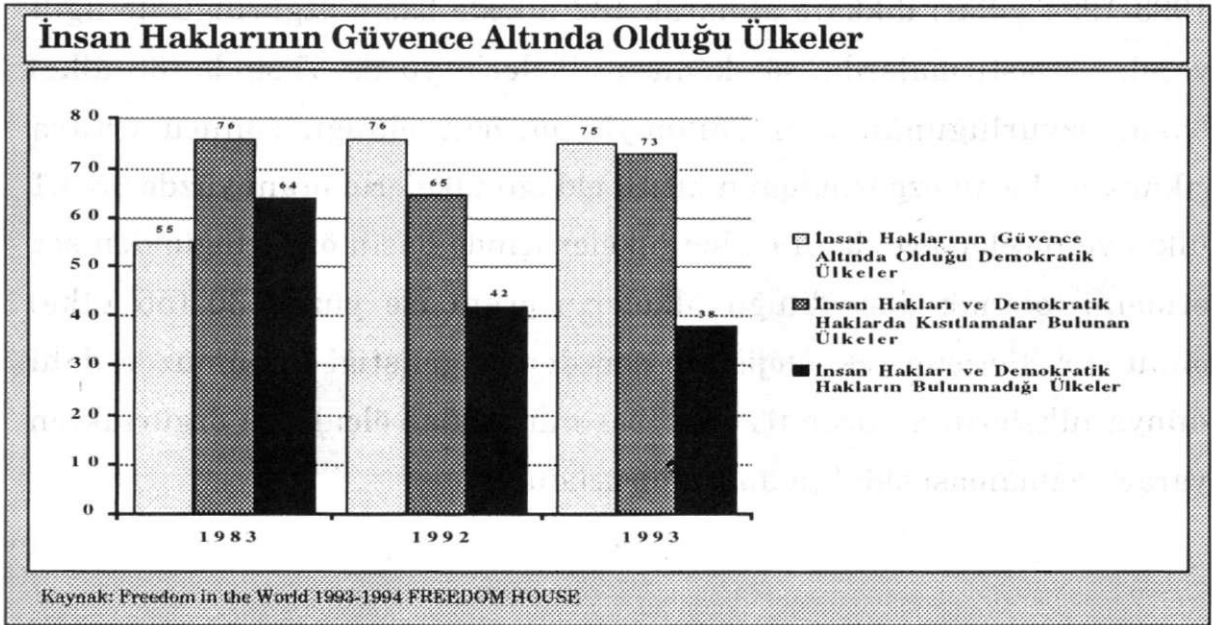
Günümüzde, dünya nüfusunun büyük bölümü demokrasi ve insan hakları açısından güvence altında değildir. 1993 yılında 5.5 milyara ulaşan dünya nüfusunun yalnızca yüzde 24.83'ü insan haklarının bütünüyle güvence altında olduğu demokratik ülkelerde yaşamaktadır. Söz konusu oranın 1981'den günümüze, demokratikleşme eğilimi artarken nüfus bazında azalması dikkat çekicidir. Bu gelişmenin temel nedeni ise insan haklarının güvence altında olduğu batılı ülkelerin nüfus

artış oranlarının düşüklüğünden kaynaklanmaktadır. Ancak insan hakları konusunda olumlu gelişmelerin yaşandığıda bir gerçektir. İnsan hakları ve demokratik hakların bulunmadığı rejimlerde yaşayan nüfusun oranı 1981-1993 yılları arasında yüzde 42.5 ten yüzde 31'e düşerek önemli ölçülerde gerilemiştir. Bu gelişme büyük ölçüde doğu bloku ülkelerindeki rejim değişikliği sonucunda sağlanmıştır. Bu nedenle özellikle 1990-1993 yılları arasında demokratikleşme ve insan hakları konusunda görülen olumlu gelişmenin bölgesel olduğunu da söylemek olasıdır.

Kısaca tüm bulgular dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğunun kısıtlı demokrasi ve insan haklarının olduğu ülke ve bölgelerde yoğunlaştığını, diğer bir deyişle, dünya nüfusunun demokrasi ve insan haklarından kısıtlı biçimde yararlandığını göstermektedir.

Nüfus açısından göstergeler umut verici olmasa da insan haklarının güvence altında olduğu ülkelerin sayısında görülen artış sağlanan gelişmelerin olumlu yönde değerlendirilebileceğini göstermektedir. 1983 yılında dünyadaki toplam 195 ülkeden yalnızca 55'inde demokratik ve insan hakları güvence altındayken, 1993 yılı sonunda söz konusu ülke

sayısı artarak 75'e erişmiştir. Benzer olarak insan haklarının bulunmadığı ülke sayısının 64'ten 38'e düşmesi insan hakları konusunda son on yılda küçümsenmeyecek gelişmeler kaydedildiğini ortaya koymaktadır.

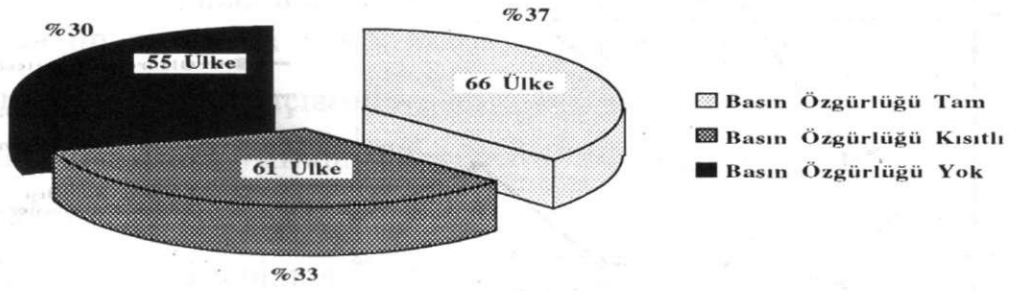
2.2.2. Demokrasi ve İnsan Haklarının Önemli Bir Göstergesi Olarak Basın Özgürlüğü

Basın özgürlüğünün tam olduğu ülkelerde, insan haklarının gelişmiş olması doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Basın yayın kuruluşlarının, fikirlerin tartışılması ve eksikliklerin ortaya konmasında özgürce görev yapabilmelerinin demokrasi kavramının gelişmesine olumlu katkılar sağlayacağı açıktır. Ancak demokratik geleneğe sahip olan ülkelerde bile zaman zaman basın özgürlüğüne sınırlı da olsa kısıtlama getirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Şüphesiz ki basının kişi ve toplum zararına, onların özgürlüklerini kısıtlama pahasına bir özgürlüğe sahip olması düşünülemez. Buna karşın basının temel işlevi olan haber alma, haber verme ve haberi yorumlamasına yönelik baskıların ise basın özgürlüğünü engelleyici nitelikte olduğu açıktır.

1993-1994 yılları dikkate alınarak 182 ülkede basın özgürlüğü ile ilgili yapılan araştırmalarda, söz konusu ülkelerin yüzde 37'sinde (66 ülke) basın özgürlüğünün tam anlamıyla mevcut olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Basın özgürlüğünün kısıtlı olduğu ülkelerin oranı yüzde 33 (61 ülke) ve incelemeye dahil edilen ülkeler içinde basın özgürlüğünden söz etmenin olanak dışı olduğu ülkelerin oranı ise yüzde 30 (55 ülke) olmuştur. İletişim teknolojisinin son derece geliştiği günümüzde dahi dünya ülkelerinin yüzde 63'ünde basının çağdaş ölçülerde özgürlükten yararlanamaması oldukça düşündürücüdür.

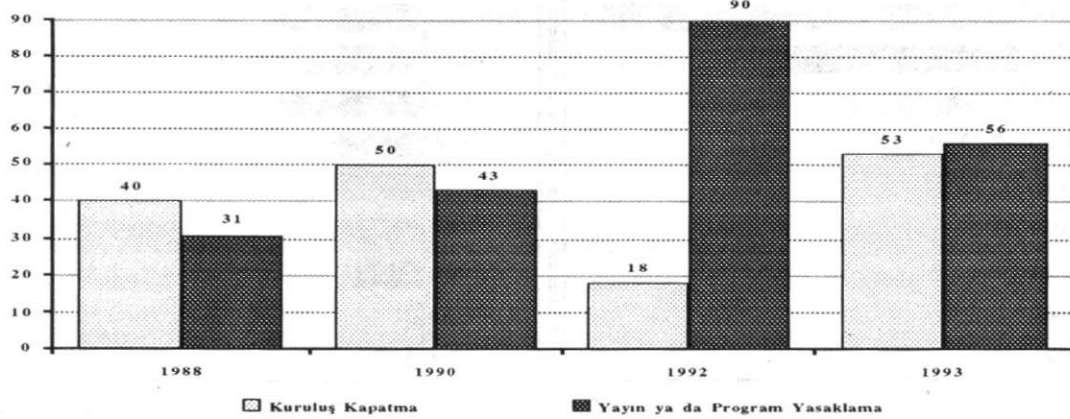
Dünya Ülkelerinde Basın Özgürlüğü 1993/1994

Kaynak: Freedom in the World 1993-1994 FREEDOM HOUSE

Basın özgürlüğünün kısıtlanması; yayın ve programların tamamını veya bir bölümünü yasaklama ya da kuruluş kapama biçiminde ortaya çıkmaktadır. 1988 yılında tüm dünyada 40 basın kuruluşu kapatılıp, 31 yayın ya da program yasaklanmıştır. 1993 yılında ise söz konusu rakamlar kuruluş kapama için 53'e, yayın ya da program yasaklama içinse 56'ya yükselmiştir. Bu veriler basın özgürlüğündeki olumsuz gelişmeleri göstermesi açısından dikkat çekicidir. 1988 yılındaki yayın kuruluşu kapatma işlemleri 12 ülkede yapılırken, 1993 yılı içindeki 53 yayın kuruluşu kapatma eylemi ise 16 ülkede gerçekleşmiştir. Benzer biçimde yayın ya da program yasaklanan ülkelerin sayısında da (1988'de

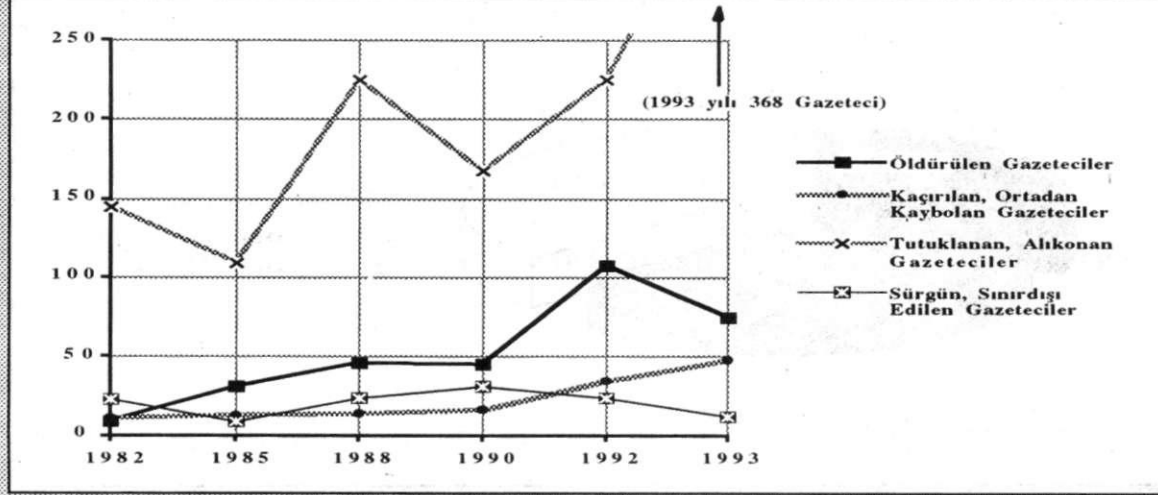
Dünyada Basın Özgürlüğüne Kısıtlamalar

Kaynak: Freedom in the World 1993-1994 FREEDOM HOUSE

Gazetecilere Yapılan İnsan Hakları İhlalleri

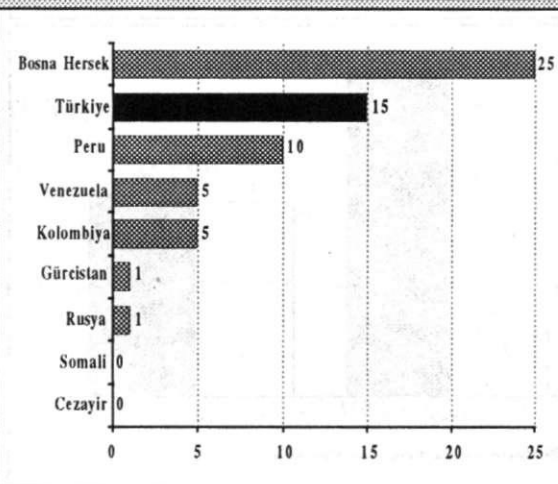

Kaynak: Freedom in the World 1993-1994 FREEDOM HOUSE

10 ülke, 1993 yılında 16 ülke) yükselme olmuştur. Yasaklama ya da yayın kapatma sayısında artışın yanı sıra, söz konusu yöntemleri uygulayan ülke sayısındaki artış demokrasinin, basın özgürlüğü ve tüm diğer özgürlüklerin gelişmesi açısından olumsuz bir gösterge olarak ortaya çıkmaktadır.

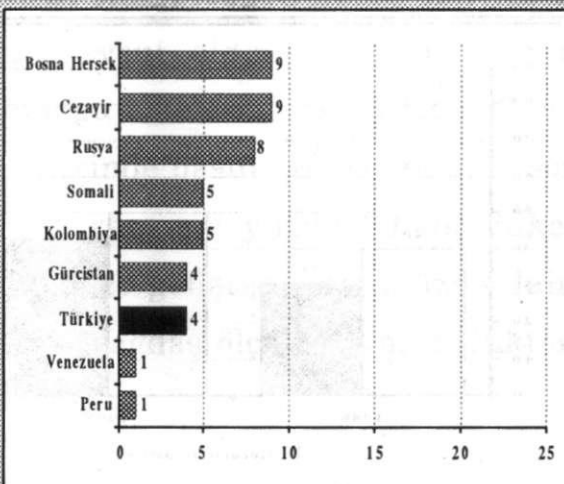
Basın özgürlüğünün yanı sıra gazetecilere karşı yöneltilen eylem ve saldırılarda da artış söz konusudur. 1982 yılında 9 gazeteci, 1990 yılında 19 değişik ülkede 45 gazeteci öldürülürken 1993 yılında ise 27 ülkede 74

En Çok Gazeteci Öldürülen Ülkeler 1992

Kaynak: Freedom in the World 1993-1994 FREEDOM HOUSE

En Çok Gazeteci Öldürülen Ülkeler 1993

Kaynak: Freedom in the World 1993-1994 FREEDOM HOUSE

gazeteci öldürülmüştür. Bulgular gazetecilere yönelik öldürme eylemlerinin artışı ve söz konusu eylemlerin değişik ülkelerde yaygınlaştığını da göstermektedir. Türkiye'nin gazeteci öldürülen ülkeler arasında ön sıralarda yer alması, Türkiye'deki demokrasi ve insan haklarının gelişimi açısından olumsuz bir gösterge olarak ortaya çıkmaktadır. 1992 yılında Türkiye'de öldürülen gazeteci sayısı 14'e ulaşarak Bosna Hersek'ten sonra yıl içinde gerçekleşen dünyadaki en yüksek ikinci rakam olmuştur.

III. BOLUM

TÜRKİYE'DE DEMOKRATİKLEŞME VE İNSAN HAKLARI

İnsan hakları ve demokratikleşme ilkelerinde bütünleşme fikri II. Dünya Savaşı sonrası benzer siyasi gelenekler ve değerleri paylaşan Batı Avrupa ülkelerinde yeni bir siyasi ve ekonomik bütünlük arayışlarının temelini oluşturmuştur. 1948 yılında La Haye Kongresi'nde biraraya gelen 10 batılı Avrupa devleti, insan haklarının gerçek anlamda ve etkili korunmasını sağlamak amacıyla Avrupa Konseyi oluşturmayı kararlaştırmışlardır.

Avrupa Topluluğu'nu Avrupa Birliği haline dönüştüren Maastrich Antlaşması da, üye ülkelerin anayasalarının İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi hukuk kuralları ile çelişmediğini kabul etmektedir. Bu olgu da insan haklarının yeni Avrupa idealinin en önemli temel taşı olduğunu göstermektedir.

Kısaca İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, insan hakları alanında Avrupa'da kamu düzeninin sağlanmasına yönelik temel alınacak anayasa konumuna gelmektedir. Avrupa ailesi içinde yer almak isteyen her devletin öncelikle söz konusu sözleşmenin maddelerini yaşama geçirmesi gerekliliği günümüzde giderek belirgenleşmektedir.

3.1. TÜRKİYE'DE DEMOKRATİKLEŞME ÇABALARI

Türkiye tarihinde bugünkü anlamda demokratikleşme öğeleri taşıyan kayda değer ilk girişimler 1838 yenilik hareketleriyle ortaya çıkmıştır. Tanzimat Fermanı'ndaki büyük çaplı değişiklikler çağdaş hukuk düzeninin temel niteliklerini içerirken, getirilen yenilikler arasında demokrasinin ilkelerinden biri olan "katılımcılık" dar çerçevede de olsa

yer almıştır. Yazılı hukuk kurallarının geliştirilmesi ve siyasal katılımların gerçekleştirilmesi "parlamento " gibi bir unsurun da yaşama geçirilmesine zemin hazırlamış, demokratikleşme yolunda ilk adımların atılmasını sağlamıştır.

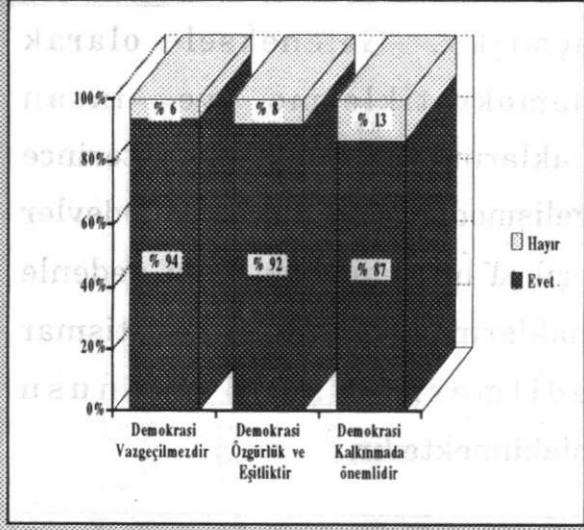
Cumhuriyet dönemine geçişle birlikte, Kurtuluş Savaşının ana ilkelerinden biri olan "ulusun idaresinde" yeni bir yönetim oluşturma çabaları yeniden yapılanma çalışmalarını başlatmıştır. 1921 yılında Anadolu Hükümetinin çıkardığı yasalarda kişi hak ve özgürlüklerine değinilmemesine karşın 1924 Anayasasında seçme ve seçilme hakları başta olmak üzere bazı temel hak ve özgürlükler belli ölçülerde somutlaşmaya başlamıştır. Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze değin zaman zaman kesintiye uğrayarak gelen demokrasi, dinamik ve değişime açık bir süreç olarak halen yaşanmaktadır.

3.2. TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ KAVRAMINA YAKLAŞIMLAR

Demokrasinin beraberinde getirdiği kurum, süreç ve normların toplumun değerleri ile uyumlu olması ve seçilmiş hükümetlerin bir ölçüde kendilerinden beklenenleri verebilmeleri, demokrasinin yaşamak için dayanak bulmasına olanak tanımaktadır. Türkiye'de demokrasinin özümsemesi, nüfusun eğitim düzeyinden kültürel geleneklerine, kamu oyu üzerinde etkili siyasi liderlerin yaklaşımlarından orta sınıfın genişliğine kadar pek çok değişkenin etkisi altında bulunmaktadır. Günümüz Türkiye'sinde demokrasinin sürekliliğinin sağlanması toplumun bu rejimi benimsemesine, sahiplenmesine ve ortaya engeller çıktığında desteklemesine bağlıdır.

Türk toplumunun yaygın ve yerleşik yaşam biçimine bakıldığında

Demokrasi ile İlgili Görüşler

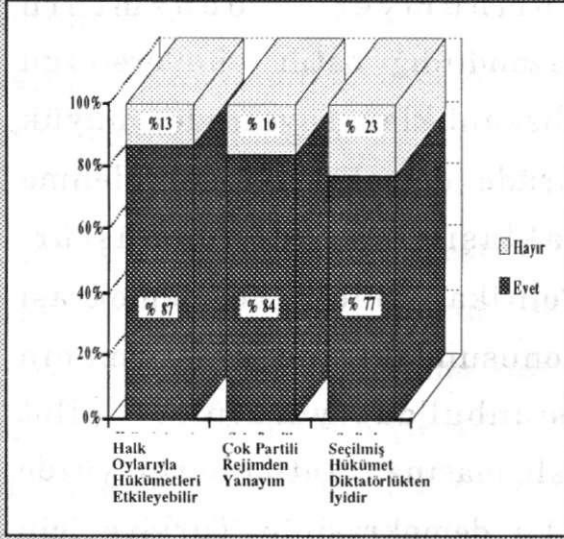
Kaynak: TÜSES "Politika, Kültür ve Demokrasi" Pilot Çalışması, Milliyet Gazetesi

görülen tutucu eğilimler, Cumhuriyet döneminin kazandırdığı batılı rejimlere özgü alışkanlıklar sayesinde, büyük ölçüde demokrasiyi sahiplenme yaklaşımına dönüşmüştür. Politika, kültür ve demokrasi konusundaki bir araştırmanın İstanbul'da yürütülen pilot çalışmasına katılanların yüzde 94'ü demokrasinin Türkiye için vazgeçilmez bir unsur olduğunu

savunmuştur. Buna karşın, aynı çalışmada demokrasinin gerektirdiği insan hakları, basın özgürlüğü ve benzeri kavramların ülke çıkarlarına ve toplumun inançlarına zarar verir konumda olduğu kanısının yaygınlaştığı ve yasakçı bir denetleme mekanizmasının işletilmesi talepleri de elde edilen bulgular arasında yer almıştır.

Çok büyük bir oranla demokrasiyi vazgeçilmez kabul eden Türk toplumunun, günümüz koşullarını öne sürerek yasakçı ve baskıcı yönetim talebi oldukça ilginçtir. Benzer olarak inançlar ve değer yargıları söz konusu olduğunda insanların özel yaşantılarının ve kişilik haklarının korunmasına ilişkin kazanımlarının yine bireyler tarafından yok edilebilmesi, demokrasinin Türk toplumu tarafından net olarak anlaşılamadığı endişesini gündeme getirmektedir. Ayrıca mevcut bulgular Türk toplumunun demokratik rejimi benimsediği, ancak demokrasinin tüm kurum ve kurallarının işlemesine karşı çekingen davrandığı göstermektedir. Ümmet toplumu olmanın yüzyıllar süren etkisi sonucu otorite, yönetilme, verilen haklarla yetinme Türk toplumunda yer etmiş alışkanlıklar olmuş, bu olgu Türkiye'nin batılılaşma ve batıyla entegrasyonu sürecinde demokrasi ve insan

Seçme Hakkı ile İlgili Görüşler

Kaynak: TÜSES "Politika, Kültür ve Demokrasi" Pilot Çalışması, Milliyet Gazetesi

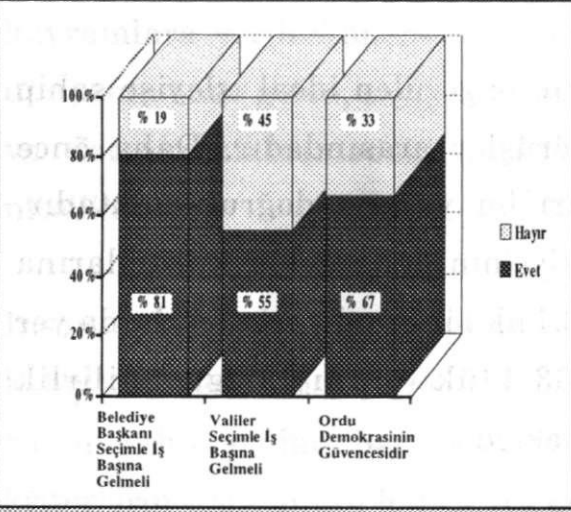
hakları dahil bir çok yeni kavramın kuşkuyla karşılanmasına yol açmıştır. Geleneksel olarak demokratikleşme ve insan haklarında kurumlaşma yeterince gelişmediğinden haklar ve ödevler açıkça bilinmemekte, bu nedenle hakların kısıtlanması ve istismar edilmesi söz konusu olabilmektedir.

Tüm bunlara karşın sözü edilen araştırmaya göre Türk halkının yüzde 87'lik bir bölümü ülke kalkınmasında ve ekonomik sorunların çözümünde demokrasiden çok şey beklemektedir. Bulgulara göre hükümetlerin görüşleri ve ekonomik politikaları demokrasinin kişiliği ile ayrı tutulmakta ve sorunların çözümünde hükümetler başarısız olsa dahi demokrasinin yeni çözümler üretebileceği düşünülmektedir. Buna karşın ülkedeki önemli sorunların sürüncemede kalması ve çözülemeyeceği kanısının yerleşmesi halinde gelecekte anti demokratik rejimlerde çözüm aranabileceği de yaygınlık kazanan görüşler arasındadır. Anti demokratik sistem arayışlarına karşı demokrasinin koruyuculuğu görevini silahlı kuvvetlere yükleyenlerin oranı yüzde 67 düzeyinde bulunmaktadır. Demokrasinin gereği olan sivil bir kurum yerine Türkiye'de demokrasinin geleceği açısından en fazla güven duyulan kurumun ordu olması, Türkiye'de demokrasi geleneğinin kurumsal açıdan yerleşmediğini ve demokrasinin sürekliliğini sağlayacak geleneksel kurumsal yapılanmanın oluşmadığını göstermektedir.

Yönetim biçimi ve seçim sistemleri konusunda ise özgürlükçü anlayış genel olarak hakim olmayı sürdürmekte, söz konusu çalışmaya

Demokrasi ve Seçme Hakkı ile İlgili Görüşler

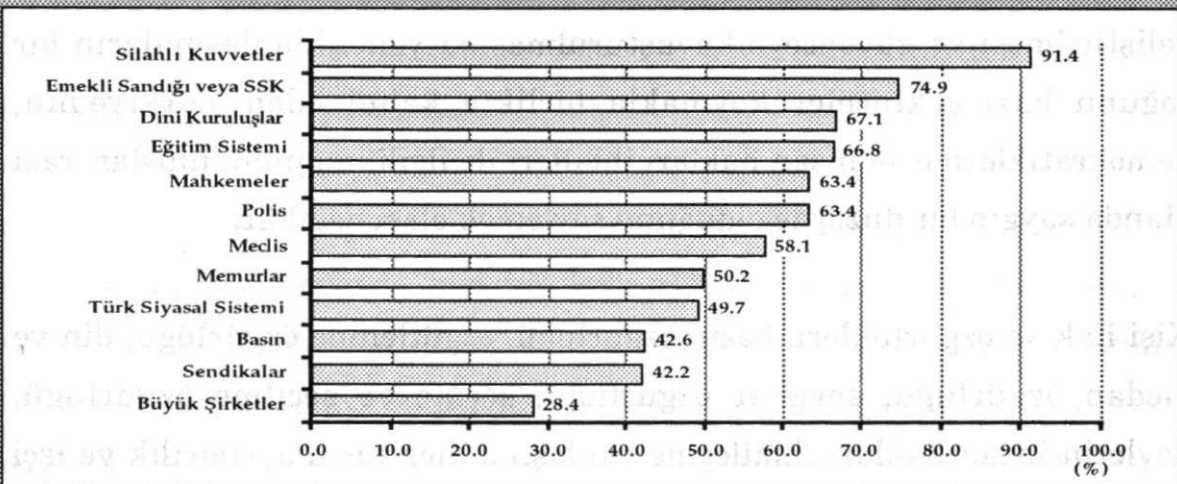
Kaynak: TÜSES "Politika, Kültür ve Demokrasi" Pilot Çalışması, Milliyet Gazetesi

katılanların yüzde 84'ü çok partili rejimin sürmesini isterken, yüzde 77'si seçimle gelen bir hükümeti ülkeyi iyi yönetecek bir diktatöre tercih edeceğini belirtmekte, belediye başkanlarının seçimle işbaşına gelmesine yüzde 81'i, valilerin halk oyuyla seçilmesine yüzde 55'i olumlu bakmaktadır. Halkın oylarının hükümetlerin politikalarını etkileyebilecek bir güç oluşturduğunu savunanların oranı ise yüzde 87'dir. Bu bulgular

Türk toplumunun seçme ve seçilme hakkına sahip çıktığını, bir bakıma seçme ve seçilme özgürlüğünü büyük ölçüde benimsediğini göstermektedir.

İnsan haklarının ne ölçüde güvence altında olduğuna dair görüşlerse toplumda bu konuda yerleşmiş bir güven duygusunun olmadığını ortaya çıkarmaktadır. Bireylerin haksızlığa uğramaları halinde çözüm

Türkiye'de Temel Kurumlara Duyulan Güven

Kaynak: Türk Toplumunun Değerleri, TÜSİAD, 1991

arayacakları mekanizmaların sağlıklı işlediğine inananların oranı yalnızca yüzde 11 düzeyindedir.

Yasama, yargı ve yürütme organlarının öngörülen ideal işleyişe sahip bulunmadığı düşüncesi de hakim görüşler arasındadır. Daha önce yürütülen bir araştırmanın sonuçları bu yargıyı doğrulamaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türkiye'nin önde gelen kurumlarına duyulan güven sıralamasında yüzde 58.1'lik bir oranla orta sıralarda yer alırken, mahkemeler de yüzde 63.4'lük oranıyla güvenilirlik sıralamasında üst sıralara yükselememektedir.

3.3. TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI

Uluslararası politikada gelişmiş batılı Avrupa ülkeleriyle bütünleşmeyi hedefleyen Türkiye, Avrupa Konseyi'ne 1949 yılında üye olmuş, Konsey tarafından hazırlanan İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ni (İnsan Haklarını ve Temel Özgürlüklerini Koruma Sözleşmesi) imzalamıştır. Türkiye'nin Avrupa'yla bütünleşme ideali devlet politikası olarak önemini korumakta ve sözü edilen süreci hızlandırmak için girişimler sürmektedir. Ancak Türkiye'nin ekonomik ve sosyal sorunları yanı sıra, insan hakları ve demokratikleşme ile ilgili sorunları da söz konusu bütünleşmenin gerçekleşmesini geciktirmektedir. İnsan haklarının geliştirilmesi ve güvenceye kavuşturulmasına yönelik anlaşmaların bir çoğunu bazı çekinceler koymakla birlikte kabul eden Türkiye'nin, demokratikleşme ve insan hakları ihlalleri ile ilgili imajının, uluslararası alanda saygın bir düzeyde olduğunu söylemek olası değildir.

Kişi hak ve özgürlükleri, basın özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, seyahat özgürlüğü, seçme ve seçilme özgürlüğü, devletin insan hakları ihlallerine yaklaşımı, her türlü ayrımcılık ve işçi

hakları insan hakları kavramının başlıca alt başlıklarıdır. Uluslararası alanda onurlu ve saygın bir devlet olmanın ön koşulu olarak sözü edilen kavramlara verilen önem ve saygı temel oluşturmaktadır. Türkiye'nin dünyanın önde gelen, saygın devletler arasında yer alması, insan hakları ve demokratikleşmedeki gelişimin sonucu olarak ortaya çıkacak niteliktedir.

İnsan hakları ile ilgili yetersizliklerin ülkelerin kendi iç sorunu olarak kabul edilmesi, uluslararası alanda kabul gören bir tutum olmamaktadır. Konuya bu açıdan bakıldığında çağdaş ve evrensel insan hakları kriterlerine göre insan hakları ve demokratikleşme açısından Türkiye'nin demokratik ve özgürlükçü batılı demokralilere göre eksiklikleri bulunduğu görülmektedir.

3.3.1. Temel Hak ve Özgürlükler

3.3.1.1. Kişi Haklarına Saygı ve Güvence

Kişi haklarına saygı başlığı, siyasi ve yargısız infaz, faili meçhul cinayet, ortadan kaybolma, işkence ve diğer insanlık onuruyla bağdaşmayan kötü muamele, keyfi gözaltı, yasayla kurulmuş bağımsız mahkemelerde ve tarafsız adil yargılanma hakkına kısıtlama, insanların özel yaşamına ve haberleşmesine keyfi müdahale, ülke içi sorunlarının çözümünde aşırı güç kullanımını içermektedir.

Bağımsız, uluslararası kuruluşlar tarafından hazırlanan insan hakları raporlarında Türkiye'de kişi haklarına saygı ve güvence konusunda kaygılar bulunduğu görülmektedir. Türkiye'nin güneydoğu bölgesinde yoğunlaşan ayrılıkçı terörle mücadele edilirken, insan hakları uygulamalarına özen gösterilmemesi gündeme getirilen eleştiri

konularından olmaktadır. Uluslararası insan hakları raporlarında özellikle sözü edilen bölgede yoğunlaşan kişi hak ve özgürlüklerine yönelik kötü uygulamalardan örnekler verilmektedir. Uluslararası ölçekte faaliyetlerini sürdüren insan hakları kuruluşlarının yıllık raporlarında Türkiye'deki insan hakları ihlalleri ve işkence iddiaları geniş bir biçimde yer almakta, siyasi tutukluların yaklaşık yüzde 90'ının, adi tutukluların ise yaklaşık yüzde 50'sinin işkence gördüğü ileri sürülmektedir. İşkencenin yaygın bir kullanım alanı bulduğu, işkence iddialarıyla ilgili soruşturmalara nadiren başvurulduğu iddialarına da bu raporlarda sıkça yer verilmektedir.

İnsan hakları ile ilgili uluslararası kamuoyunda tanınmış, saygı gören kuruluşlarca hazırlanan yıllık raporlarda Türkiye'de faili meçhul cinayetlerin artarak devam ettiği, ortadan kaybolmalar, politik cinayetler ve diğer insan hakları ihlallerinin yaygın bir biçimde sürdüğüne dair iddialar ortaya atılmaktadır. İddiaların temelinde insan hakları ihlallerinin sistematik bir biçimde yapıldığı ve iddiaları soruşturmak için yeterli gayretin gösterilmediği ileri sürülmektedir.

İnsan hakları kavramı içinde kişisel hak ve özgürlüklere saygı ve güvencenin sağlanması, uluslararası alanda saygı gören, gelişmiş bir ülke olmanın ön koşullarından biri olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin uluslararası platformlarda suçlanmasına neden olan yasa ve uygulamalarla ilgili birtakım iyileştirmeler yapılması, kişisel hak ve özgürlüklerinin ihlalleriyle ilgili Türkiye'ye yönelik eleştirilerin önlenmesinde etkili olacak niteliktedir.

Uygulamada ortaya çıkan sorunların giderilebilmesi için, kişinin gözaltına alınma anından itibaren başlayan süreçle ilişkin düzenlemeler yerinde olacaktır. Kişi gözaltına alındığı andan itibaren gözaltına

alınanlarla ilgili bilgilerin bir merkezde toplanması yapılabilecek iyileştirmelerden birisidir. Bu konuda yürütülen çalışmaların sorunun çözümünde önemli katkılar sağlayacağı açıktır. Gözaltına alınan kişinin durumunda görülen her türlü gelişmenin anında merkeze bildirilerek, bilgilerin güncel tutulması da gerekli işlemler arasında yer almaktadır.

Gözaltına alınan bir yurttaşın sorgulamasının avukat nezdinde yapılmasını Türkiye imza attığı uluslararası anlaşmalarla kabul etse de uygulamada gerekli gelişme sağlanamamıştır. Sorgulamanın savcı tarafından yapılması ve müdafî avukatın sorgulamada hazır bulunması Türkiye'ye yönelik sürekli gündemde tutulan işkence ve gözaltında ölüm iddialarının ortadan kaldırılmasına yönelik önemli bir gelişme olacaktır. Gözaltında, güvenlik güçlerince, müdafî avukatı bulunmadan alınan ifadelerin mahkemelerde delil olarak kullanılması, hukuki açıdan itibar gören bir yöntem olmamasının yanı sıra, uygulamada ortaya çıkan şikayetlerinde temel nedenini oluşturmaktadır. Ayrıca ifadeler genellikle sanıklar tarafından mahkemede kabul edilmemekte ve ifadelerin baskı altında alındığı ileri sürülmektedir.

Türkiye'de uygulamada ortaya çıkan sorunların iyileştirilebilmesi ve takip edilebilmesi için konumları itibariyle oldukça önemli bazı kurumların mevcut yapısının gözden geçirilip, iyileştirmeler yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

3.3.1.2. Vatandaşlık Haklarına Saygı

Vatandaşlık haklarına saygı kavramı, ifade ve basın özgürlüğünü, toplantı ve örgütlenme özgürlüğünü, din özgürlüğünü, seyahat etme özgürlüğünü içermektedir.

Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesinde "Hangi yöntem, maksat ve

düşünceyle olursa olsun Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı hedef alan yazılı ve sözlü propaganda ile toplantı, gösteri ve yürüyüş yapılamaz" ibaresi, yorumlanış biçimiyle ifade ve basın özgürlüğünü zedelemektedir. Avrupa ile bütünleşme konusunda kararlı olan Türkiye'nin demokratikleşme ilerleme konusunda batılı, demokratik ülkelerden gelen baskıların önemli bir bölümü söz konusu madde üzerinde yoğunlaşmaktadır.

ABD Kongre tutanaklarına geçen tartışmalarda Türkiye'deki demokrasi ve insan hakları ile ilgili olarak, Terörle Mücadele Yasası'nın vatandaşlık haklarının önemli bir ögesi olan ifade ve basın özgürlüğünü ciddi bir biçimde kısıtladığı ve ülkenin önde gelen yazarlarının, aydınlarının söz konusu yasaya dayandırılarak sorgulandığı, haklarında yasal işlemler yapıldığı belirtilerek Türkiye'deki insan hakları ve demokrasi konusundaki eksikliklerin giderilemediği ileri sürülmektedir.

Siyasi ve ekonomik birlikteliklerin olduğu dost ve müttefik ülkelerden insan hakları ve demokrasiye yönelik eleştirilerin, uluslararası platformlarda önde gelen, saygın bir dünya devleti olmayı hedefleyen Türkiye'nin dikkate alması kaçınılmazdır. İnsan haklarına saygı ve demokrasiden ödün vermeden terörle mücadele, güçlü ve saygın bir ülke olmanın bir koşulu olarak ortaya çıkmaktadır.

1993 yılının sadece ilk altı ayında el konulan gazete ve dergi sayısı 307, kitap sayısı ise 28 olmuştur. Radyo ve televizyondan devlete yayın tekeli sağlayan Anayasa'nın 133. maddesinin değiştirilmesi olumlu bir gelişme olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak sınırları tam olarak belirlenmemiş bir maddeye dayanarak, insanların düşüncelerini açıklamalarının cezalandırılması, demokrasi ve insan hakları kavramlarıyla bağdaşmamaktadır.

Din ve vicdan özgürlüğünün, nüfusunun tamamına yakını müslüman olmasına rağmen laik olan Türkiye'de kabul gören bir kavram olduğunu söylemek olasıdır. Ancak devlet okullarında zorunlu olan din derslerinin ve devletin resmi din örgütü olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ülkede yaygın olarak bulunan mezheplerin birinin öğretisi doğrultusunda faaliyette bulunması önemli bir eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır.

Genellikle Türkiye'deki genç gayrimüslim nüfusun Türkiye'den ayrıldığı ve özellikle ABD ve Kuzey Amerika'ya yerleştiği ileri sürülmektedir. Buna karşın Türkiye'deki gayrimüslimlerin seyahat, eğitim ve ibadet özgürlüklerini genelde baskıya uğramadan kullanabildikleri uluslararası kuruluşlarca da kabul edilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının seyahat etme hakları güvence altındadır. Ancak ülkenin güneydoğusunda güvenlik açısından sakıncalar taşınması halinde bu güvenceye kısıtlamalar getirilmektedir.

3.3.1.3. Politik Haklara Saygı

Türkiye'de seçme ve seçilme hakkının demokrasinin evrensel değerleriyle çelişmeyecek biçimde güvence altında olduğunu söylemek olasıdır. Ayrıca seçme ve seçilme hakkının kullanımına yönelik cinsler arası ayrım olmayıp, haklar eşit biçimde düzenlenmiştir. Ancak mevcut seçim sistemindeki barajların merkeze yakın, büyük siyasi partiler dışındaki tercih ve temsillerin millet meclisine taşınmasını engelleyici biçimde tutuculuğu, demokrasinin çok sesliliğini engelleyici bir görünüm taşımaktadır.

Seçme ve seçilme yaşları arasındaki farklılığın giderilmesinin ise demokratik geleneklerin gelişmesi açısından yararlı olacak niteliktedir. Yasal olarak tercih edebilme hakkına ve yeterliliğine sahip olan bir

vatandaşın, seçilebilme hakkının bulunması demokrasi ve insan hakları açısından olumlu bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır.

3.3.1.4. Irk, Cinsiyet, Din, Fiziksel Özur ya da Sosyal Statü Farklılığının Yol Açtığı Ayrımcılık

Türkiye Cumhuriyeti devleti, anayasasında belirtildiği üzere vatandaşlarına yönelik her türlü ayrımcılığı reddeden laik bir ülkedir.

Kadın hakları bir çok batılı demokratik Avrupa ülkesiyle düzeyinde olmasına karşın, toplumda ve özellikle çalışma yaşamında kadınların eşitlikçi yerini henüz alamadığı görülmektedir.

Yasalarda aile reisinin erkek olarak düzenlenmesi nedeniyle ortaya çıkan bazı eşitsizliklerin giderilmesi, cinsler arası eşitliği uygar dünyanın gelişmişlik düzeyine çıkartabilecek bir gelişme olacaktır.

Çocuk suçluların cezaevleri dışında farklı kurumlarda ıslah edilmesi gerekliliği ise uygulamada ortaya çıkan sorunların çözümü için gereklidir.

3.3.1.5. Uluslararası Alanda Türkiye'nin İnsan Hakları Konusunda Saygınlığı

Türkiye'yi tehdit eden sorunların başında gelen güvenlik sorunu ve ülkenin bir bölümünde yaşanan olağanüstü durum koşulları, insan hakları ile ilgili iyileştirici gelişmelerin teröre karşı güçsüzlüğe yol açacak tavizler gibi algılanmasına yol açmakta ve tepki görmektedir. Ancak demokratik bir hukuk devletinin her koşulda insan hakları ve demokrasiye saygı göstermesi kaçınılmazdır. Türkiye, "Birleşmiş Milletler İşkenceye ve Öteki Acımasız, İnsanlık Dışı veya Küçük

Düşürücü Muamele ve Cezalandırmaya Karşı Sözleşme"yi Ağustos 1988'de yasalaştırmıştır. Söz konusu sözleşmeye göre üye ülkeler işkence iddialarını araştırmak ve sorumlularını cezalandırmakla yükümlü tutulmuşlardır. Ayrıca Şubat 1989'da yürürlüğe giren Avrupa İşkencenin Engellenmesi Sözleşmesi'de üye ülkelere benzer yükümlülükler getirmiş ve işkence iddialarını soruşturmak üzere komisyon oluşturulmasını ve gözaltı merkezlerinin denetlemesini öngörmüştür.

Uluslararası alanda sıkça insan hakları ihlalleri suçlamalarına maruz kalan Türkiye'nin, yasa ve uygulamalarda yeni düzenlemelere gitmesi gerekmektedir. Türkiye, insan haklarına saygı ve güvence sağlayan anlaşmalara imza koyarak dünyanın saygın ülkelerinden biri olmayı hedeflemiştir. Türkiye'nin amaçladığı dünyanın öncü ülkeleri arasında yer alma idealine erişmesi ancak uluslararası alanda saygı gören bir konuma gelmesine bağlıdır. Buna karşın Türkiye ile ilgili ileri sürülen insan hakları ihlalleri iddialarının gündemde kalması, ülke saygınlığının uluslararası platformlarda ciddi biçimde zedelenmesine yol açmaktadır.

3.3.2. Teşhis İşlemi; Adli Tıp

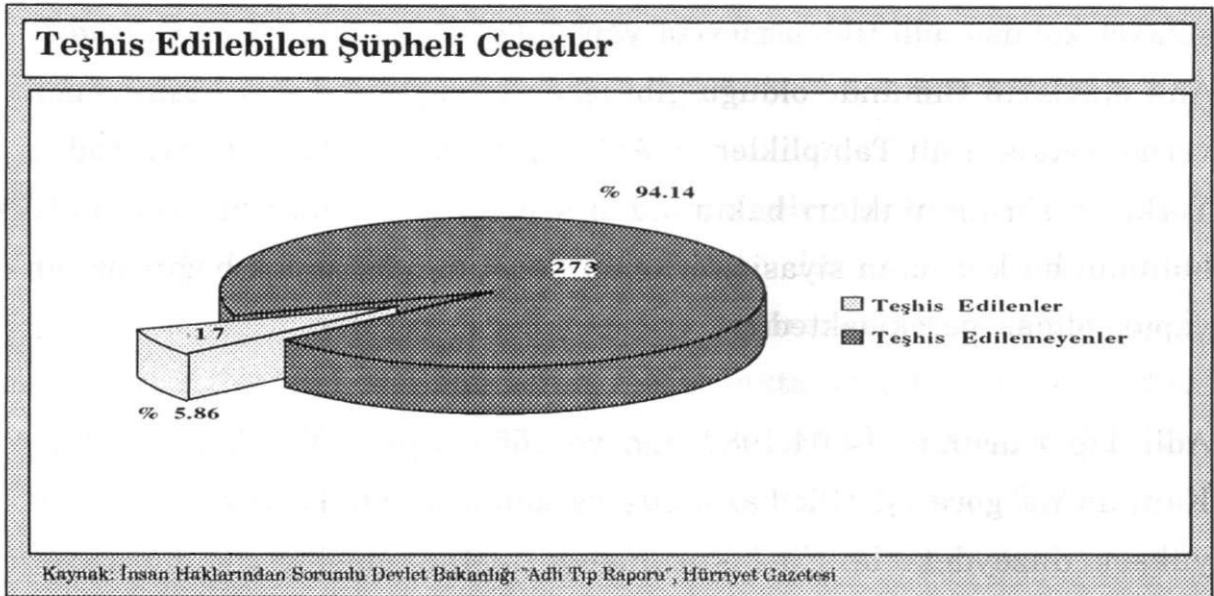
Kötü muamele ve işkence iddialarına bağlı olarak ortaya çıkan diğer bir şikayet konusu adli tıbbın mevcut yapısı ve işleyişi ile ilgili olmaktadır. Adli olayların tümünde olduğu gibi işkence olaylarında da kesin rapor verme yetkisi Adli Tabiplikler ve Adli Tıp Kurumu'nda bulunmaktadır. Yetki ve sorumlulukları bakımından son derece önemli bir konumda bulunan bu kurumun siyasi otoritenin denetiminde, ancak bağımsız bir yapıda olması gerekmektedir.

Adli Tıp Kurumu, 14.04.1982 gün ve 2659 sayılı "Adli Tıp Kurumu Kanunu"na göre işlerlik kazanmış ve kendi alanında Türkiye'nin en yüksek düzeydeki bilirkişi kuruluşudur. Mahkemelere, Cumhuriyet

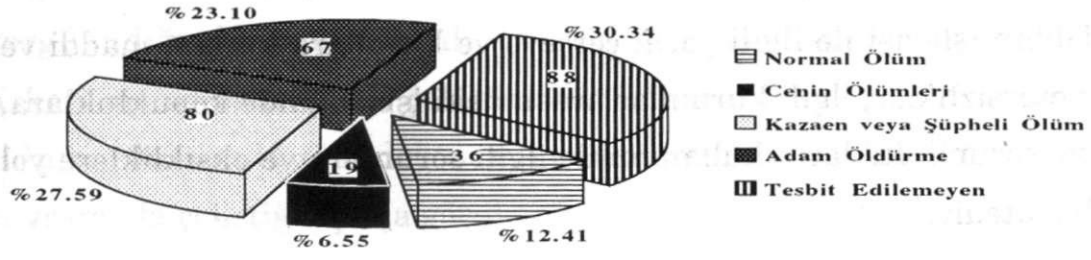
Savcılıklarına ve güvenlik güçlerine yardımcı olduğu gibi, insan haklarıyla ilgili ihlalleri de ortaya çıkaracak bir konumda bulunmaktadır.

Bu kurumun adli vaka olarak devlet kuruluşlarının taraf olduğu kurumları da incelediği göz önüne alındığında, kurumun devletin baskısı altında kalmayacak özerk bir yapıya sahip olması gerekliliği açıkça ortaya çıkmaktadır. Kurumun uzmanlarının raporları sonucu adli hata olduğu takdirde ise Türk Ceza Kanununun 283, 285 ve benzeri maddelerine göre cezai sorumluluklarının bulunması da söz konusudur.

Adli Tıp Kurumunun teknik ve bina donanımı 1960'lı yıllara göre oluşturulmuş, ancak İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığının raporunda da belirtildiği üzere çağın gereklerine uyumu sağlanamamıştır. Teşhis ve tanı işlemlerindeki hızlı teknolojik gelişmeler gözönüne alındığında Türkiye'nin kendi alanında en üst bilirkişi kuruluşu olan bu kurumun, gerekli bütün teknik olanaklara kavuşturulması zorunludur. 1994'den bu yana şüpheli cesetlerin sadece yüzde 17'sinin teşhis edilebilmesi ve şüpheli ölümler içinde ölüm nedeni tespit edilemeyenlerin oranının yüksekliği (yüzde 30.34), konunun ivedi olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Şüpheli Ölümler

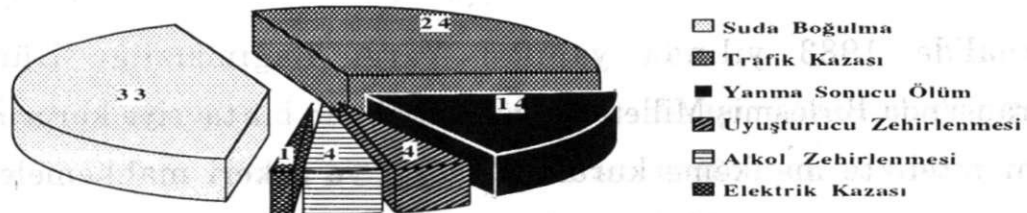

Kaynak: İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı "Adli Tıp Raporu", Hürriyet Gazetesi

Adli Tıp'ta beş yıldan eski dosyaların imha edilmesi ise diğer önemli bir eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır. Yapılan çalışmaların sonuçlarına göre, 1980'li yıllara ait Adli Tıp'a intikal etmiş 2000'e yakın kayıp ve cinayet olaylarının tüm delilleri yok edilmiştir. Öldürme fiilini de içeren olaylarda zaman aşımı süresinin çok uzun olduğu düşünüldüğünde hukuk devleti anlayışıyla uygulamanın bağdaştığını söylemek olanaklı değildir.

Fiziki kaynaklardaki eksiklikler yanında, kurumda çalışanların etki altında kalmadan çalışma güvenceleri konusunda da endişeler bulunmaktadır. Devlet memuru statüsünde olan kurum çalışanlarının

Ölüm Türüne Göre Şüpheli Cesetler

Kaynak: İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı "Adli Tıp Raporu", Hürriyet Gazetesi

bağımsız, baskı ve etki altında kalmadan görevlerini sürdürmelerinin zorluğu ise ortadadır.

Adli Tıbbın işleyişi ile ilgili yasal çerçeve ve kurallara karşın, maddi ve fiziki yetersizlikler, ilgili kurumlar arasındaki işbirliğinde kopukluklara, yetki ve sorumlulukların kullanımı ile ilgili sorunlara ve eksikliklere yol açabilmektedir.

Adli Tıp Kurumu ile ilgili yetersizlikler uygulamada da ortaya çıkmaktadır. Uygulamada adam öldürme olaylarında cesedin kimliği ortaya çıkmadığında, olay faili meçhul olarak kalmaktadır. Bu durum ise emniyet güçlerine ve yargıya duyulan güveni olumsuz yönde etkilemektedir.

3.3.3. Yargı

Bağımsız ve adil yargılanma hakkının güvencesi olan yargı bağımsızlığı ve yargıç güvencesi konusunda 1982 Anayasası ve ilgili yasalarda aksaklıklar bulunmaktadır. Tarafsızlığı üzerinde en küçük kuşku duyulmaması gereken ve üye sayısı 7 olan Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun başkanı Adalet Bakanıdır ve bakanın direktifleri doğrultusunda görev yapan müşteşar da kurulun üyesidir. Bu yapı kurulun siyasi otoriteden etkilenmeden çalışması ve tarafsızlığını koruması konularında kuşku yaratmaktadır.

Montreal'de 1983 yılında yapılan Yargı Bağımsızlığı Dünya Konferansı'nda Birleşmiş Milletler'e yönelik alınan bir tavsiye kararında istisnai nitelikte mahkeme kurulamayacağı ve askeri mahkemelerin yargılama yetkisinin silahlı kuvvetler mensuplarının işledikleri suçlarla sınırlı olması gerektiği belirtilmiştir. Ancak Türkiye'de 1990'lı yıllarda, askeri rejimin ülke yönetiminde bulunduğu dönemler dışında ilk kez

askeri savcının istemi doğrultusunda siviller hakkında askeri mahkemelerde yargılanmak üzere işlem yapılmıştır. Sözü edilen örnekte olduğu gibi Türkiye, demokratik rejimde sivillerin askeri mahkemelerde yargılandığı dünyanın sayılı ülkelerinden biri konumuna gelmiştir. Askeri mahkemelerin bir çok konuda sivilleri yargılama yetkisine sahip olduğu düşünüldüğünde, söz konusu yetkinin demokratik rejim kavramıyla çeliştiği açıkça görülmektedir.

Adil yargılanma hakkının sağlanması yargıç bağımsızlığı, tarafsızlığı ve güvencesini zorunlu kılmaktadır. Güçler ayrılığı ilkesine göre yargı yürütme gücünün etkisinde kalmamalıdır. Özetle, demokratikleşme ve insan hakları konularında gelişme sağlanabilmesi için 1982 Anayasası ve Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Yasası'nda güçler ayrılığı ilkesini güvence altına alıcı değişikliklerin yapılmasının gereği ortaya çıkmaktadır.

3.3.4. Anayasa

Tüm dünya ülkeleri ve insanların insan haklarına daha saygılı olma taraftarı olduğu günümüzde, bu düşüncenin hukuk kurallarına da yansımaları gerekliliği kaçınılmazdır. İnsan özgürlüğünü kısıtlar nitelikteki hukuk kurallarının aynı zamanda toplum gelişimini de engellediği gözardı edilmemesi gereken bir olgudur. Hukuk kuralları insanların özgürlüklerine kavuşmaları ve bunları kullanmaları yolunda engelleyici değil, destekleyici, yol gösterici nitelikte olmalıdır.

Türkiye'de de insan hak ve özgürlükleri ve dolayısıyla demokratikleşme önünde oldukça önemli bir engel oluşturan, 1982 Anayasası'nda yer alan bazı maddelerde değişikliklerin gerçekleştirilmesi demokratikleşme yolunda önemli bir adım olarak kabul edilebilir. Ancak demokratikleşme

için gerekli olan hukuk kurallarında kapsamlı bir reformun gerçekleştirilmesi gereği düşünüldüğünde, Anayasa'da meydana getirilen bu değişiklikler geç kalmış bir adım olarak nitelendirilebilir.

Hukuk sistemimizde var olan önemli diğer aksaklıklar ise, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki hukuk devriminde çoğu Batılı ülkelerden alınan ve bir çoğu alındıkları ülkelerde değişikliğe uğramasına karşın, bizde hala ilk alındıkları gibi uygulanmakta olan yasalardır. AB ile gümrük birliğine girişin gündemde olduğu bu dönemde, " Terörle Mücadele Yasası"nın sekizinci maddesi gümrük birliğine giriş önünde üye ülkelerce engel oluşturan bir faktör olarak görülmektedir. İnsan hak ve özgürlüklerinde iyileştirmeye gitme yolunda yapılacak değişikliklerin sadece demokratikleşme ve çağdaşlaşma sağlayıcı yönde bir etki doğurmayacağı, uluslararası ekonomik ilişkiler de dahil bir çok alanda olumlu etkilerinin görüleceği açıktır.

1982 Anayasası'nda Yeralan Temel Hak ve Özgürlüklerle İlgili Maddeler

1982 Anayasası'nda yeralan kişi hak ve özgürlüklerine ilişkin maddelerin bir kısmının yorumuna açık bir içeriğe sahip ve kimi zaman da diğer maddelerle çelişkili olduğunu söylemek olasıdır.

Anayasa'nın temel hak ve hürriyetlerin sınırlanmasına ilişkin 13. Maddesinde "Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğin, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın özüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir. Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngördükleri amaç dışında kullanılamaz. **Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir.** " ifadesi kullanılmıştır. Bu madde birbiriyle ilgili olmayan, her biri farklı konulara ait temel hak

ve hürriyetlere ilişkin birçok maddenin aynı madde ile sınırlanması açısından oldukça ilginçtir. Kısaca diğer maddelerdeki özel sınırlamalarda değişiklik yapılsa bile bu madde söz konusu değişiklikleri büyük ölçüde geçersiz kılacak biçimde yorumlanabilir.

Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulmasına ilişkin 15. Maddede yer alan "..... kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz" ifadesi düşünce ve kanaatlerin açıklanmasının suç unsuru olabileceğini ortaya koyarken; düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetine ilişkin 26. Maddede yer alan "Herkes düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. ...." ifadesiyle de çelişmektedir.

Yine 26. maddede yer alan ".....Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz. Bu yasağa aykırı yazılı veya basılı kağıtlar, plaklar, ses ve görüntülü bandlar ile diğer anlatım araç ve gereçleri usulüne göre verilmiş hakim kararı üzerine veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanunla yetkili kılınan merciin emriyle toplattırılır. .... Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlaması sayılmaz." ifadesi de kendi içinde oldukça çelişkilidir.

Basın ve yayımla ilgili hükümlerden, basın hürriyetine ilişkin 28. Madde "Basın hürdür, sansür edilemez." ifadesi ile başlarken, maddenin devamında ".....Basın hürriyetinin sınırlanmasında, Anayasanın 26. ve 27. Maddeleri hükümleri uygulanır Devletin iç ve dış güvenliğini, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden veya suç işlemeye ya da ayaklanma veya isyana teşvik eder nitelikte olan veya Devlete ait gizli bilgilere ilişkin bulunan her türlü haber veya yazıyı, yazanlar veya bastıranlar veya aynı amaçla, basanlar, başkasına verenler, bu suçlara ait kanun hükümleri uyarınca sorumlu olurlar." denilerek özgürlüğün hangi durumlarda kısıtlanacağı belirtilmiştir. Yine aynı maddede,

".....Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Cumhuriyetin temel ilkelerine, milli güvenliğe ve genel ahlaka aykırı yayımlardan mahkum olma halinde mahkeme kararıyla geçici olarak kapatılabilir....." denilerek süreli ve süresiz yayınların hangi durumlarda suç unsuru kabul edilerek kapatılacağı belirtilmiştir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına ilişkin 34. Maddeye bakıldığında, bu maddedeki bazı kavramların yoruma açık ve kesin sınırları çizilmemiş bir niteliğe sahip olduğu görülür. Maddede yer alan ".....Kanunun gösterdiği yetkili merci, kamu düzenini ciddi şekilde bozacak olayların çıkması veya milli güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi veya Cumhuriyetin ana niteliklerini yok etme amacını güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde belirli bir toplantı veya gösteri yürüyüşünü yasaklayabilir veya iki ayı aşmamak üzere erteleyebilir. .... Dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemezler." ifadesinde yer alan "fillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması" ifadesi farklı yorumlara açık bir kavramdır.

1982 Anayasası'nda İnsan Hak ve Özgürlüklerini Kısıtlayan Bazı Maddelerde Meydana Gelen Değişiklikler

Demokrasilerin vazgeçilmez öğelerinden olan dernekler, vakıflar gibi sivil toplum örgütleri, toplumun siyasi iktidar üzerinde baskı grubu oluşturmasında, vatandaşların haklarının korunmasında ve kamuoyunun bilinçlendirilmesinde oldukça önemli rol oynamaktadır.

Toplantı hak ve hürriyetlerinden dernek kurma hürriyetine ilişkin 33. Maddenin 4. ve 5. fıkraları kaldırılırken, 6. 7. ve 8. fıkralarında ise değişiklik yapılmıştır. Kaldırılan 4. fıkrada "Dernekler, 13. Maddedeki genel sınırlamalara aykırı hareket edemeyecekleri gibi; siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar, sendikalarla, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları vakıflarla bu amaçla ortak hareket edemezler." ifadesiyle derneklerin siyasi faaliyette

bulunmaları ve bu konuyla herhangi bir şekilde ilgilenmeleri kesinlikle yasaklanmaktaydı. Dernekler, vakıflar gibi sivil toplum örgütlerinin siyasetten soyutlanmasının neredeyse imkansız olduğu düşünülürken, yapılan değişikliğin yerinde olduğu görülecektir.

Kaldırılan 5. fıkrada ise; "Kuruluş amaç ve şartlarını kaybeden yahut kanunun öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmeyen dernekler, kendiliğinden dağılmış sayılır." ifadesi yer almaktaydı.

Değiştirilen 6. 7. ve 8. fıkralarda derneklerin kapatılmasını gerektirecek haller ve nasıl kapatılacakları konusuna açıklık getirilmiş ve ".....Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hakim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Ancak, milli güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde geçikmede sakınca varsa, kanun, bir mercii, derneği faaliyetten men etmekle yetkilendirebilir. ...." olarak ifade edilmiştir. Söz konusu değişiklikte faaliyetten alıkonma işleminin 24 saat içinde açıklanması hükme bağlanmış, aksi halde bu idari kararın yürürlükten kalkacağı ifade edilmiştir.

Sendikal faaliyetlere ilişkin 52. Madde ise tamamen yürürlükten kaldırılarak sendikalara siyasi ve finansal haklar açısından serbesti getirilmiştir. Kaldırılan bu maddede, "Sendikalar, 13. Maddede sayılan genel sınırlamalara aykırı hareket edemeyecekleri gibi; siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar; derneklerle, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla bu amaçlarla ortak hareket edemezler.

İşyerinde sendikal faaliyette bulunma, o işyerinde çalışmayı haklı göstermez. Sendikalar üzerinde Devletin idari ve mali denetimi ile gelir ve giderleri, üye aidatının sendikaya ödenme şekli kanunla düzenlenir.

Sendikalar gelirlerini amaçları dışında kullanamazlar, tüm gelirlerini devlet bankalarında muhafaza ederler." ifadeleri yer almaktaydı.

Toplu iş sözleşmesi hakkına ilişkin 53. Maddede ise, 2. ve 3. fıkralar arasına fıkra eklenmiştir. Eklenen fıkrada, "..... 128. Maddenin ilk fıkrası kapsamına giren kamu görevlilerinin kanunla kendi aralarında kurulmasına cevaz verilen sendikalar ve üst kuruluşları, üyeleri adına yargı mercilerine başvurabilir ve idare ile amaçları doğrultusunda toplu görüşme yapabilirler. Toplu görüşme sonunda anlaşmaya varılırsa, düzenlenecek mutabakat metni taraflarca imzalanır. Bu mutabakat metni, yürürlüğe geçirilmek amacıyla uygun idari veya kanuni düzenlemenin yapılabilmesi için, Bakanlar Kurulu'nun takdirine sunulur. Toplu görüşme sonunda mutabakat metni imzalanmamışsa anlaşma ve anlaşmazlık noktaları da taraflarca imzalanacak bir tutanakla Bakanlar Kurulu'nun takdirine sunulur. Bu fıkranın uygulanmasına ilişkin usuller kanunla düzenlenir..... " denmiştir. Söz konusu değişiklikle kamu çalışanlarına sendika kurma hakkı verilmiş, ancak bu hakkın uygulamasına ilişkin esasların kanunla düzenleneceği hükmü getirilmiştir.

Seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma haklarına ilişkin 67. Maddenin 2. ve 3. fıkraları da değiştirilen maddeler arasında yer almıştır. Yapılan değişiklikle seçme ve halk oylamasına katılma yaşı yirmibir'den onsekiz'e indirilmiş ve ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde bulunan tutukluların ve benzer olarak yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının seçme haklarını kullanmaları konusunda açıklayıcı eklemeler yapılmıştır.

Parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılmayla ilgili 68. Maddede yapılan değişiklikle parti üyesi olabilmek için yirmibir yaşını doldurmuş olma şartı onsekiz yaşa indirilmiştir " .....Siyasi partiler, yurt dışında teşkilatlanıp faaliyette bulunamaz, kadın kolu, gençlik kolu ve benzeri şekilde ayrıcalık yaratan yan kuruluşlar meydana getiremez, vakıf kuramazlar....." cümlesi maddeden tamamen çıkarılmıştır. Ayrıca, yüksek öğretim elemanlarının ve öğrencilerin siyasi partilere giriş yasağı da kaldırılmış ve "Yüksek öğretim elemanlarının siyasi partilere üye olmaları ancak kanunla düzenlenir." ve "

Yüksek öğretim öğrencilerinin siyasi partilere üye olabilmelerine ilişkin esaslar kanunla düzenlenir." denmiştir. Maddenin değişmeden önceki halinde siyasi partilere girme yasağı bütün öğrencileri kapsıyorken, yapılan değişiklikten sonra yüksek öğretim öncesi öğrencileri kapsar şekilde değiştirilmiştir. Ancak yüksek öğretim elemanlarının siyasi partilerin merkez organları dışında kalan parti görevi almaları engellenmiştir.

Siyasi partilerin uyacakları esaslara ilişkin 69. Maddede de değişiklikler meydana gelmiş ve değişimden önce yer alan " .....Siyasi partiler, kendi siyasetlerini yürütmek ve güçlendirmek amacıyla dernekler, sendikalar, vakıflar, kooperatifler ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuruluşları ile siyasi ilişki ve işbirliği içinde bulunamazlar. Bunlardan maddi yardım alamazlar....." ifadesi değişimden sonra 69. Maddede yer almamıştır.

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarını ilgilendiren 135. Maddenin 3. 4. 5. 6. 7. ve 8. fıkraları değiştirilmiş, meslek kuruluşlarının siyasetle uğraşmaları, siyasi partiler, sendikalar ve derneklerle ortak hareket etmelerini yasaklayan ifade maddeden çıkarılmıştır.

" .....Siyasi partiler, sendikalar ve sendika üst kuruluşları; meslek kuruluşlarının ve üst kuruluşları organlarının seçimlerinde aday gösteremezler ve belirli adayların leh veya aleyhlerinde faaliyette bulunamazlar ve propoganda yapamazlar. ...." ifadesi de değiştirilmiş ve " ..... Bu meslek kuruluşları ve üst kuruluşları organlarının seçimlerinde siyasi partiler aday gösteremezler. ...." haline gelmiştir.

Kooperatifçiliğin geliştirilmesine ilişkin 171. Maddenin kooperatiflere siyaset yapma yasağı getiren, " .....Kooperatifler, devletin her türlü kontrol ve denetimine tabi olup, siyasetle uğraşamaz ve siyasi partilerle işbirliği yapamazlar." ifadesini kullanan son fıkrası çıkartılmıştır.

3.3.5. Terörle Mücadele Yasası

Terörle Mücadele Yasasının Temel Hak ve Özgürlükler Açısından İncelenmesi

Türk Ceza Kanunundan 141. ve 142. Maddelerin çıkarılmasının ardından, meydana gelen boşluğun doldurulması amacıyla 1991 yılında çıkarılan Terörle Mücadele Yasası bazı değişikliklere karşın aslında bu maddelerin devamı niteliğini taşımaktadır.

Türk Ceza Kanunundan çıkarılan 141. Madde " sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmeye veya bir sosyal sınıfı ortadan kaldırmaya veya memleket içinde müesses iktisadi ve temel nizamlardan herhangi birini devirmeğe matuf cemiyetleri kurmaya tevessül edenleri, bu cemiyetleri sevk ve idare edenleri " ve " milli duyguları yok etmeğe veya zayıflatmaya matuf cemiyetleri kuranları, bunları sevk ve idare edenleri" ağır hapis cezasına çarptırmaktaydı.

142. Madde ise, 141. Maddede suç unsuru olarak belirtilen fiillerin "her ne surette olursa olsun propogandasını yapan" kişilerin cezalandırılması hükmünü içermekteydi.

Yine kaldırılan 163. Madde de laikliğe aykırı örgütler oluşturanların, bu örgütlere katılanların ve laikliğe aykırı propoganda yapanların cezalandırılacağını " Laikliğe aykırı olarak Devletin sosyal veya ekonomik veya siyasi veya hukuki temel düzenini, kısmen de olsa dini esas ve inançlara uydurmak amacıyla veya siyasi amaçla, veya siyasi menfaat temin ve tesis eylemek maksadıyla veya dini hissiyatı veya dince mukaddes tanınan şeyleri alet ederek her ne surette olursa olsun propoganda yapan kişi cezalandırılır " ifadesiyle belirtmekteydi.

Terörle Mücadele Yasası'nın en çok tartışılan maddesi olan 8. Madde de devletin bölünmezliği aleyhine propogandayı yasaklamakta ve " Hangi yöntem, maksat ve düşünceyle olursa olsun Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü hedef alan yazılı ve sözlü propoganda ile toplantı,

gösteri ve yürüyüş yapılamaz. Yapanlar hakkında 2 yıldan 5 yıla kadar ağır hapis ve elli milyon liradan yüz milyon liraya kadar ağır para cezası hükmolunur..... " demektedir. Bu maddedeki "hangi yöntem, maksat ve düşünceyle olursa olsun" ifadesinde sınırlar son derece belirsiz niteliktedir. Bu ifadeye dayanılarak birçok eylemin suç kabul edilmesi oldukça kuvvetli bir olasılıktır.

Yine maddede yer alan "Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı hedef alan yazılı ve sözlü propoganda" ifadesi yazarlar, gazeteciler, müzisyenler, politikacılar ve öğrencilere karşı kullanılmış ve kullanılmaya da devam edilmektedir.

Terörle Mücadele Yasasının 1. Maddesinde kullanılan " Terör; baskı, cebir ve şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen **Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzenini değiştirmek**, Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetlerini yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylemlerdir." ifadesinde yapılan "Terör" tanımı suç sayılan fiilin kesin sınırlarla belirtilmemiş olması açısından belirsizlik içermektedir ve suçu belirleyici "baskı", "korkutma", "yıldırma", "sindirme" gibi terimlerin yoruma açık olduğunu da söylemek olasıdır. Bunun yanında, demokrasinin vazgeçilmez öğelerinden olan dernekler, sendikalar, vakıflar gibi sivil toplum örgütlerinin bir baskı grubu olarak görevlerini yerini getirmeye çalıştıkları düşünüldüğünde, yasaya göre bu grupların birçok eylemlerini suçlamak mümkün olabilecektir.

Yasanın 2. Maddesinde " Birinci maddede belirlenen amaçlara ulaşmak için meydana getirilmiş örgütlerin mensubu olup da, bu amaçlar doğrultusunda diğerleri ile beraber veya tek başına suç işleyen veya amaçlanan suçu işlemese dahi örgütlerin mensubu olan kişi terör suçlusudur.

Terör örgütüne mensup olmasa dahi örgüt adına suç işleyenler de terör suçlusu sayılır ve örgüt mensupları gibi cezalandırılırlar." denmektedir. Buna göre, terör örgütüne mensup olmadığı halde o örgüt adına suç işlemiş sayılanlar için "terör suçu sanığı" olma durumu söz konusudur. Bu, örgütle bağlantısı olmayan sanıkların da bağlantılı kabul edilebilmesine ve alacağı cezanın bu yönde olabilmesine olanak tanımaktadır.

Terör suçlarına ait cezaların artırılmasını öngören 5. Madde ile şartlı salıverilmeyi düzenleyen 17. Madde bu suçluların hem hükmedilecek, hem de fiilen çekilecek cezalarını iki taraflı yükseltmektedir. Bu tür bir uygulama doğrudan "terör suçlularını" hedef alma özelliği taşımaktadır.

Yasanın 6. Maddesinde yer alan "İsim ve kimlik belirterek veya belirtmeyerek kime yönelik olduğunun anlaşılmasını sağlayacak surette kişilere karşı terör örgütleri tarafından suç işleneceğini veya terörle mücadelede görev almış kamu görevlilerinin hüviyetlerini açıklayanlar veya yayınlayanlar veya bu yolla kişileri hedef gösterenler beşmilyon liradan onmilyon liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır." ifadesi terörle mücadelede görev yapan kamu görevlilerinin ve muhbirlerin kimliklerinin gizli tutulması hükmü, görevlilerin çıkar ya da keyfi olarak bazı sanıkları mağdur durumda bırakması ve muhbirlerin asılsız ihbarlarda bulunması durumunda haksız işlemlere tabi tutulmuş kişinin yasal başvuru yollarını tıkayabilecek niteliktedir.

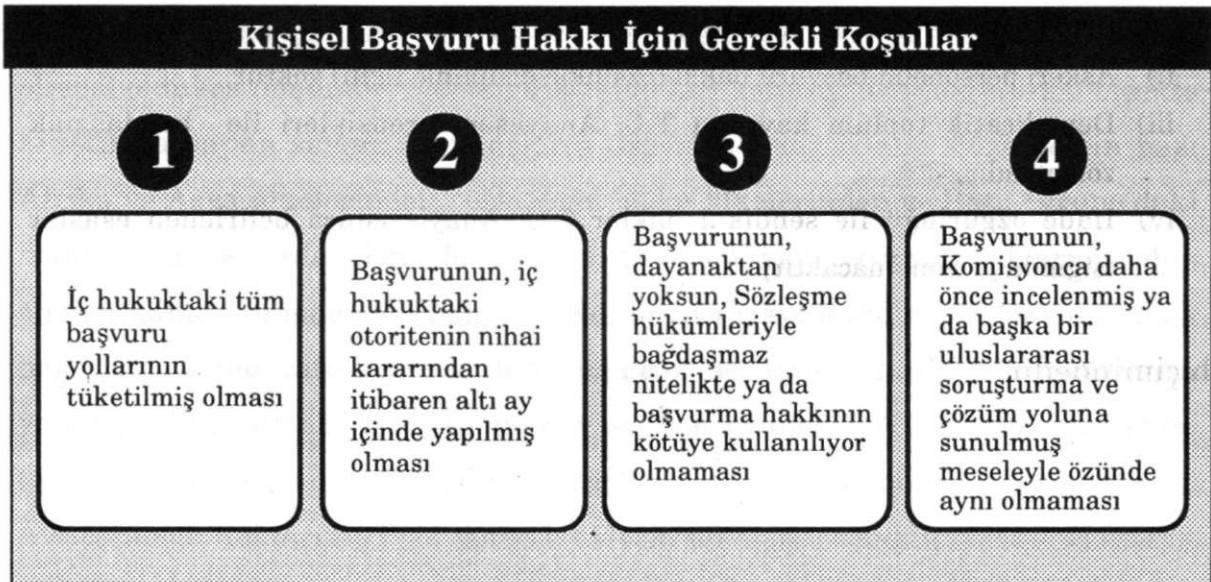
7. Maddedeki "örgüt mensuplarına yardım edenler" ve "destek olanların" cezalandırılması hükmü ise, söz konusu yardımların ve desteklerin hangi ölçütlerde olduğunda suç teşkil edeceğinin açıklanmaması nedeniyle haksız suçlamaların doğmasına yol açabilecek yapıdadır.

10. Maddedeki "Tutuklu sanık veya hükümlü avukatı ile tutukevi veya cezaevi görevlilerinin nezaretinde görüştürülebilir" hükmü, CMUK'un 144.

Maddesindeki "sanığın avukatı ile görüşmesinde hazır bulunma" kararını yargıca bırakan ifade ile çelişmekte, bu kararı yargıçtan alıp cezaevi görevlilerine bırakmaktadır. Hüküm söz konusu kısıtlamaları sadece terör suçluları için getirmekte, bu yönden eşitlik ilkesine uymamakta, savunma hakkına da önemli kısıtlamalar getirmektedir.

3.3.6. Kişisel Başvuru Hakkı

İnsan hakları konusunda Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na kişisel başvuru hakkını tanıırken Türkiye'nin izlediği prosedür, gerek iç gerekse dış hukukta bu anlaşmanın uygulanmasını engelleyen bazı unsurlar içermektedir. T.C. Anayasasının 104. maddesi, bu tür bir anlaşmanın iç hukukta geçerli olabilmesi ve Türkiye'yi bağlar özellik taşıması için T.B.M.M. tarafından kabul edilmesini ve Cumhurbaşkanı tarafından da onaylanması gereğini vurgulamaktadır. Kısaca "Milletlerarası antlaşmaları onaylamak ve yayınlamak" 104. madde ile Cumhurbaşkanının yürütme alanına ilişkin görevleri arasında sayılmıştır. Buna karşın Türkiye 1987 yılında, kişisel başvuru hakkını sağlayan 25. maddeyi Bakanlar Kurulu kararıyla 1987'de kabul ettiğini açıklamış ve bunu da Dışişleri Bakanlığının bir tebliği ile duyurmuştur.

Bakanlar Kurulu kararıyla imzalanabilecek anlaşmalar olmasına karşın nitelik itibariyle bu işlem söz konusu uygulamaların dışında kalmaktadır. Zira Anayasanın 90. madde, 3. paragrafında sıralanmış olan uygulama anlaşmaları ekonomik, ticari, teknik veya idari konularla ilgili anlaşmalardır. Kişisel başvuru hakkı ise bu kategorilere girmemektedir. Bu nedenle kişisel başvuru hakkının T.B.M.M. tarafından kabul edilmediği ve yalnızca Bakanlar Kurulu tarafından onaylandığı için geçerli olması söz konusu değildir. Diğer bir geçersizlik nedeni ise, kişisel başvurunun kabulünün yalnızca bir tebliğle duyurulmuş olması ve Resmi Gazetede yayımlanmamış olmasıdır. Söz konusu anlaşmanın uygulama anlaşması olduğu varsayılrsa bile duyuru biçimi, 90. maddede bu tür anlaşmalar için "yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz" hükmüyle çelişmektedir. Tüm bunların yanında Türkiye'nin kişisel başvuru hakkını vatandaşlarına tanıırken koyduğu çekinceler de anlaşmanın 25. madde 2. paragrafıyla uyumsuzdur. Çünkü anlaşmanın bu maddesi taraflara sadece 'süre' ile ilgili bir çekince koyabilme olanağı tanımaktadır. Buna karşın Türkiye'nin 1987 deklarasyonunda sıraladığı hususlar geçersiz olmaktadır. Bu hususları ana hatlarıyla;

- i) Kişisel başvuru hakkı T.C. Anayasası hükümlerinin uygulandığı sınırlar içinde resmi görevde olan bir görevlinin ihlali ile ilgili olabilir,
- ii) Askeri personelin başvuru hakkı (özellikle disiplinle ilgili) yoktur,
- iii) Demokratik toplum kavramı T.C. Anayasası prensipleri ile bağdaşmak zorundadır,
- iv) İfade özgürlüğü ile sendikal haklar T.C. Anayasasınca belirlenen esaslar ışığında yorumlanacaktır,

biçimindedir.

V. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yüzyıllar süren bir imparatorluğun son bulması sonrası kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti, Avrupa ile bütünleşmeyi, dünyanın önde gelen çağdaş ve saygın devletlerinden olma idealini bir devlet politikası olarak benimsemiştir. Ancak Türkiye'nin önündeki ekonomik ve sosyal engellerin yanı sıra evrensel kavramlar olan insan hakları ve demokratikleşme ile ilgili sorunlarının sürmesi söz konusu bütünleşmenin gerçekleşmesini geciktirmektedir. İnsan hakları ve demokrasilerin yaygın biçimde kabul gördüğü batı dünyası ile gerek siyasi gerekse ekonomik birçok birliktelikleri olan Türkiye'nin demokratikleşme ve insan hakları ile ilgili imajının, uluslararası alanda saygın bir düzeyde olduğunu söylemek olası değildir. Günümüzde çağdaş ve evrensel değerler olarak ortaya çıkan ve saygın bir devlet olmanın ön koşulu olan insan hakları ve demokratikleşme konusundaki sorunların çözümü Türkiye'nin çağdaş bir dünya devleti olmasını sağlayacaktır.

Demokrasi ve insan haklarında çağdaş değerlere sahip olmak, herşeyden önce Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının hakkıdır. Gelişmiş batılı ülkelerle bütünleşme çabaları, Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana sürmektedir. Ancak, totaliter rejimlerden kısa bir süre önce kurtulmuş olmalarına karşın, insan hakları ve demokratikleşme konularında önemli kazanımlar elde etmiş bazı toplumlarda yaşayanların Türk vatandaşlarından daha geniş haklara sahip olması oldukça düşündürücüdür. İnsan hakları konusunda uluslararası ölçekte araştırma yapan saygın kuruluşların değerlendirmelerinde Türkiye'nin bazı Afrika ve Asya ülkelerinden, eski doğu bloku ülkelerinden ve Batı Avrupa'daki hemen tüm ülkelerden daha düşük düzeyde demokrasiye ve insan haklarına sahip olması kabul edilemez bir bulgu olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de insan hakları ve demokratikleşme konularında çağdaş standartlarda iyileştirmelerin yapılması kaçınılmazdır. İnsan hakları ve demokratikleşmeden ödünler vermek, toplum dinamiklerinden yeterince yararlanılmaması sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca insan hakları ile ilgili yetersizliklerin ülkelerin kendi iç sorunları olarak göstermesi uluslararası alanda kabul edilebilir bir yaklaşım değildir. Türkiye

Cumhuriyeti vatandaşlarının çağdaş değerlerle bezenmiş, insan olmanın gereği olan söz konusu haklara tam olarak sahip olamaması yaşamsal bir eksiklik olarak ele alınmaktadır.

Dünyanın değişik ülkelerinde görüldüğü gibi Türkiye'de de iç güvenlik ile ilgili sorunlarda demokrasi ve insan hakları suçlu olarak gösterilebilmektedir. Ancak insan haklarının güvence altında olduğu demokratik ülkelerde, iç güvenlikle ilgili sorunlar daha akılcı ve barışçıl biçimde çözümlenmektedir. İnsan hakları ve demokratikleşmede kısıtlamalara gidilmesi mevcut sorunların çözümüne yardımcı olmadığı gibi, sağlıklı çözümlerin bulunabileceği yolların tıkanmasına da neden olmaktadır. Güçlü ve çağdaş bir devlet olmanın ön koşulu, insan hakları ve demokratik değerlerden ödün vermeden ortaya çıkan sorunları çözüme kavuşturabilmektir.

Kurumsallaşma , Sivil Toplum Örgütleri ve Eğitimin Önemi

Türkiye'de insan hakları ve demokratikleşmede çağdaş ölçülerde gelişme sağlanması ancak ülkedeki tüm kesimlerin ve kurumların ortak katkısıyla oluşacak bir gelişmedir. İnsan hakları ve demokratikleşmede sağlanacak atılımlarda sivil toplum örgütlerine önemli görevler düşmektedir. Gelişmiş batı ülkelerinde sivil toplum örgütlerinin çok güçlü olması, insan hakları ve demokratikleşmede gelenekselleşmeye ve kurumsal yapının yerleşmesine önemli katkı sağlamaktadır. Türkiye'de insan hakları ve demokratikleşmede özlenen gelişmenin sağlanamamasının en önemli nedenlerinden biri olarak sivil toplum örgütlerinin yeterince yaygınlık kazanamamaları olarak gösterilebilir. Türkiye'de öncelikle toplumun bilinçlenmesi ve söz konusu hakları sahiplenmesinin gerekliliği açıktır. Bu nedenle ülke düzeyinde toplumu bilgilendirecek kurumların oluşturulması ve insan hakları konusunda yoğun bir eğitim gerekmektedir. Başta Birleşmiş Milletler ve UNESCO tarafından olmak üzere hazırlanan belgelerde insan hakları ile ilgili eğitimin gereği önemle vurgulanmaktadır. İnsan hakları eğitimine yer veren belgelerin büyük bölümü sözleşme niteliğinde, hukuksal yükümlülük içeren belgeler olmaktan çok bildirge, tavsiye ya da karar niteliğindeki belgelerdir.

İnsan Hakları Eğitime İlişkin Belgeler

Birleşmiş Milletler ve UNESCO Belgeleri

* **İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi.** İnsan hakları eğitimi ile ilgili ilk uluslararası belge niteliğindedir. Bildirgenin başlangıç bölümünde bu konuya yer verilmiş, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı geliştirmek ve evrensel ve eylemsel olarak tanınmasını ve uygulanmasını sağlamak amacıyla eğitim konusuna önem verilmesi gerekliliği üzerinde durmuştur.

* **İrk Ayrımcılığının Tüm Biçimlerinin Kaldırılması Birleşmiş Milletler Sözleşmesi.** 31 Mayıs 1944 itibarıyla aralarında Türkiye'nin bulunmadığı 139 ülke bu sözleşmeyi onaylamıştır. Bu sözleşmeyle taraf devletlere öğretim, eğitim, kültür ve bilgi alanlarında ivedi ve etkili önlemler alma yükümlülüğü getirilmiştir.

* **İşkence ve Başka Zalimce, İnsanlık dışı yada Onur Kırıcı Ceza yada Davranışlara Karşı Sözleşme.** 1984 tarihli bu Sözleşme aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 84 ülke tarafından onaylanmıştır. Sözleşmenin 10. Maddesi işkence yasağı konusunda sadece güvenlik görevlilerinin değil yasaları uygulamakla görevli tüm sivil yada askeri personelin, sağlık personelinin, kamu hizmeti görevlilerinin eğitilmesini, bu konunun eğitim programlarında yer almasını öngörmüştür.

* **Gençlerde Barış Ülkülerinin, Halklar Arasında Karşılıklı Saygı ve Anlayışın Geliştirilmesi Bildirgesi.** Bu bildirge Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1965 yılında kabul edilmiş ve gençlerin insan hakları konusunda eğitilmeleri gerekliliği üzerinde durmuştur.

* **Uluslararası Anlayış, İşbirliği ve Barış İçin Eğitim ve İnsan Haklarına ve Temel Özgürlüklere İlişkin Eğitim Tavsiyesi.** UNESCO Genel Konferansı'na 1974 yılında kabul edilen bu belge, insan hakları eğitimi konusundaki en kapsamlı belgedir.

Avrupa Konseyi Belgeleri

* **İnsan Hakları Öğretimi Kararı.** İnsan haklarına saygı gösterilmesini sağlamada öğretim ve eğitimin gerekli olduğunu vurgulayan 1978 tarihli bu kararla Konsey üyelerine, örgün öğretime ve yasaları uygulamakla yükümlü olan kamu görevlilerine yönelik uygulanmak üzere önerilerde bulunulmuştur.

* **Okullarda İnsan Hakları Öğretimi ve Öğrenimi Tavsiyesi.** 1985 tarihli bu tavsiye, insan hakları eğitimi konusunda meydana gelen gelişmelerin izlendiği, somut önerilerin yer aldığı bir belgedir. Bu tavsiye ile 1978 yılından itibaren çeşitli toplantılarda ve seminerlerde açıklanan düşünceler özetlenmektedir.

* **Hoşgörüsüzlük Bildirgesi: Demokrasi İçin Bir Tehdit.** Bakanlar Komitesi tarafından 1981 yılında kabul edilen bu belgede insan hakları eğitimi konusunun özendirilmesi gerekliliği yinelenmiştir.

* **Parlamentarler Meclisi'nin Polis Konusunda Bildirge'ye İlişkin Kararı.** 1979 tarihli bu belge, güvenlik görevlilerinin eğitimi konusundadır. Bu Karar'da, polis memurunun hizmet içi ve öncesi eğitim ve öğretimle insan hakları konusunda bilgilendirilmeleri gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) Belgeleri

* **Helsinki Son Belgesi'nde,** "insan haklarını bilme hakkı" ve insan hakları eğitiminin özendirilmesi konusu ilk kez ele alınmıştır. AGİK belgelerini, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi belgelerinden ayıran en önemli özellik bireylerin "insan haklarını bilme hakkı" üzerinde durması ve bireylere bu hakkı açıkça tanımış olmasıdır. Helsinki Son Belgesi'nin ardından, 1989 yılında Viyana Toplantısı Kapanış Belgesi'nde, 1990 yılında Kopenhag Toplantısı Belgesi'nde, Paris Şartı'nda ve 1991 yılında Moskova Toplantısı Belgesi'nde de bu konu üzerinde durulmaya devam edilmiştir.

Ayrıca, okullarda ve diğer öğretim kurumlarında insan hakları eğitiminin özendirilmesi, yaygınlaştırılması, ve demokratik bir ortam yaratılmaya çalışılması, sivil ve askeri görevlilerin, sağlık personelinin, diğer ilgili kişilerin işkence yasağı konusunda eğitilmesi gerekliliği de AGİK belgelerinde yer alan konular olmuştur.

Avrupa Topluluğu Belgeleri

* Avrupa Topluluğu'nun 1986 ve 1991 tarihli İnsan Hakları Bildirgeleri'nde, bireylerin insan hakları konusunda bilgilendirilmeleri gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu bilgilendirmenin eğitim programları ve çeşitli sivil toplum örgütlerinin desteğiyle gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.

Konunun eğitimi başta güvenlik güçleri olmak üzere toplumun tüm kesimlerine yaygınlaştırılmalıdır. Günümüzün belirsizlik dolu yaşam koşulları altında, bireyin çeşitli etkenlere karşı kendini güvence altına alması gerekmekte ve bunu da zaten bu amaçla oluşturulmuş güvenlik teşkilatından beklemektedir. Türkiye'de iç güvenlik örgütü olan polis ve jandarma teşkilatının konuya yaklaşımının ve güvenlik görevlilerinin yetiştirilmesi sırasında verilen eğitiminin demokrasi ve insan haklarının güvence altına alınması amacına yönelik olması kaçınılmazdır. Türkiye gibi hassas dengelerin söz konusu olduğu bir ülkede polisin kapsamlı bir psikolojik eğitim görmüş olması ve belli durumlarda bu eğitimin sağlayacağı avantajları kullanması, temel hak ve özgürlüklerin korunması ve

yasaların sağlıklı işleyebilmesi açısından zorunludur.

Kurumsal Yapıda Önemli Eksiklikler

Yargı: Adil yargılanma hakkının sağlanabilmesi için yasama, yürütme ve yargıdaki ayrıma saygı gösterilmesi gerekmektedir. Tarafsızlığı tartışma konusu olan Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu gibi bazı kurumların siyasi otoriteden bağımsız çalışmasının zorunluluğu ortadadır.

Adli Tıp: Adli Tıp Kurumunun çağdaş teknik olanaklara kavuşturulmasının yanı sıra, devlet kurumlarının baskısından etkilenmeyecek özerk bir statüye sahip olması gerekliliği de açıktır.

Yeterli denetim ve yaptırım gücü olmaması nedeniyle İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı ancak belli ölçülerde olumlu katkılar sağlayabilmektedir. Bu nedenle insan hakları konusunda siyasi otoritenin ve devletin uygulamalarını izleyebilecek ve müdahalede bulunabilecek bir üst kurulun oluşturulması insan hakları ihlallerinin önlenmesinde önemli bir gelişme olacaktır.

Özetle Türkiye'nin çağdaş, dünyanın saygın, önde gelen ülkelerinden birisi olması ve vatandaşlarını insan olmanın onuruna ve bilincine ulaştıran hak ve güvencelere sahip kılması, demokrasi ve insan haklarındaki gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkacaktır.

Adli Tıp Kurumunun Etkin Çalışabilmesi İçin Alınabilecek Önlemler

- ◆ Adli Tıp'ın batıda uygulanabilen bütün teknik olanaklara kavuşturulması bu teknik olanakların her isteyene sunabilecek bir şeffaflığa ulaştırılması gerekmektedir.
- ◆ Adli tıp birimlerinin, adli birimlerin, polis ve jandarma birimlerinin, mülki idare birimlerinin ulaşabileceği bir Ulusal Adli Tıp Bankası kurulması, böylelikle defnedilen cesetlere ait bilgilerle, ileride teşhis amacı ile yararlanılabilecek cesede ait kan, kıl, deri vb. örneklerin saklanması zorunlu görülmektedir.
- ◆ Mülki İdare Amirlikleri, Emniyet Müdürlükleri, Cumhuriyet Savcıları, hakimler, mahkemeler, ve Adli Tıp Kurumu Merkez ve Birimleri arasında Sürekli bilgi akışı sağlayacak bir bilgi iletişim ağı kurulmalıdır.
- ◆ Kimliğin Hızla Tesbit Edilebilmesi İçin Çağdaş Teknikler Uygulanmalıdır. İnsanların tanınabilmesinin bilimsel olarak tesbit edilmiş birkaç yolu vardır. Bunlar; Parmak izi, Diş tablosu, fiziki özellikler, DNA testi, grafoloji vb.dir.
- ◆ Çağdaş Yasal Düzenlemeler Yapılmalıdır. Kurum çağdaş anlayışla yeni bir yasaya kavuşturulmalıdır. Bu yeni yasa ve yasaya göre hazırlanacak yönetmeliklerde, kurumun adli makamlar ve güvenlik güçleriyle ilişkileri ve işbirliği yapma yöntemleri, Türk Ceza Yasası, Ceza Mahkemeleri Usulü Yasası, Polis Vazife ve Selahiyetleri Yasası, Jandarma Teşkilat Yasası vebenzerleri ile uyum içinde çalışmayı sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.

Not: Bu önerilerin geliştirilmesinde İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı Adli Tıp Raporundan yararlanılmıştır.

İNSAN HAKLARI AVRUPA SÖZLEŞMESİ

MADDE 1. Yüksek sözleşmeci taraflar, kendi yargı yetkileri içindeki herkes için bu sözleşmenin 1. Bölümünde tanımlanan hak ve özgürlükleri güvence altına alır.

I. BÖLÜM

MADDE 2. 1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Hiçkimse, yasadaki ölüm cezası öngörülen bir suç işlemesi durumunda bir mahkeme kararının yerine getirilmesi dışında amaçlı olarak yaşamından yoksun bırakılamaz.

2. a. Bir kimsenin yasadışı şiddete karşı savunulması;
  - b. Yasal bir tutuklamada bulunma ya da yasal olarak tutuklanmış bir kişinin kaçmasını önleme;
  - c. Bir kargaşalık ya da ayaklanmayı bastırma amacıyla yasal önlemlere başvurma;
- sırasında ve ancak kesin anlamda gerekli olması koşulu ile güç kullanmaktan doğan bir öldürme eylemi bu maddenin çiğnenmesi sayılmaz.

MADDE 3. Hiçkimseye işkence ya da insanlıkdışı ya da onur kırıcı bir davranış ya da ceza uygulanamaz.

MADDE 4. 1. Hiçkimse zorla kölelik ya da kulluk durumunda tutulamaz.

2. Kimse zorla ya da angarya olarak çalıştırılmaz.
3. Bu maddenin amacı bakımından, "zorla ya da angarya çalıştırma",
  - a. Bu sözleşmenin 5. maddesinin hükümlerine göre olağan bir tutukluluk durumunda ya da bu tutukluluktan koşullu salıverilme sırasında yapılması istenen herhangi bir;
  - b. Askeri nitelikteki herhangi bir hizmet ya da inançları askerliğe elvermeyen kimselere bu hakkı tanıyan ülkelerde zorunlu askerlik yerine gördürülecek başka bir hizmet;
  - c. Toplumun yaşam ve esenliğini tehdit eden olağanüstü durumlar ya da yıkım durumlarından konulan herhangi bir hizmet;
  - d. Olağan medeni yükümlülükler kapsamına giren herhangi bir iş ya da hizmet;zorla ya da angarya çalıştırma sayılmaz.

MADDE 5. 1. Herkesin kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkı vardır. Yasayla belirlenmiş işlemlere göre;

- a. Yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş bir hükümden sonra bir kimsenin yasal olarak tutuklanması;
  - b. Bir mahkemenin yasal kararına uymaması nedeniyle ya da yasayla konmuş herhangi bir yükümlülük yerine getirilmesini sağlamak için bir kimsenin yakalanması ya da tutuklanması;
  - c. Suç işlediği yolunda duyulan haklı kuşklar üzerine yetkili yasal makam önüne getirilmesi amacıyla ya da suç işlemesi ya da işledikten sonra kaçmasını önlemek üzere haklı nedenlerle zorunlu sayıldığında, bir kimsenin yasal olarak yakalanması ya da tutuklanması;
  - d. Bir küçüğün eğitimsel gözetimi ya da yetkili yasal makam önüne getirilmesi amacıyla yasal olarak tutuklanması;
  - e. Bulaşıcı hastalıkları yayabilecek olanların, akıl hastaları, alkolikler, uyuşturucu alışkını ya da başıboş kimselerin yasal olarak gözetim altına alınması;
  - f. Bir kimsenin ülkeye izinsiz girmesinin önlenmesi ya da hakkında sınır dışı edilme ya da geri verme işlemine başvurulması nedeniyle yasal olarak yakalanması ya da tutuklanması;
- durumları dışında hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.
2. Tutuklanan herkese anladığı bir dille tutuklanmasının nedenleri ve hakkındaki suçlamalar hemen bildirilir.
  3. Bu maddenin (1. c.) fıkrası hükümlerine göre, yakalanan ya da tutuklanan herkes, hemen bir yargıç ya da yargı gücünü kullanmaya yasayla yetkili kılınmış başka görevliler önüne çıkarılır ve uygun bir süre içinde yargılanmasını ya da yargılanıncaya kadar salıverilmesini isteme hakkı vardır. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını güvence altına alma koşuluna bağlanabilir.
  4. Yakalanma ya da tutuklanma nedeniyle özgürlüğünden yoksun bırakılan herkesin, tutuklanmasının yasaya uygunluğunun bir mahkemece hemen karara bağlanması ya da yakalanmasının yasal olmadığı gerekçesiyle salıverilmesi için yargı önüne çıkarılma hakkı vardır.
  5. Bu maddenin hükümlerine aykırı olarak yakalanan ya da tutuklanan herkesin tazminat hakkı vardır.

MADDE 6. 1. Medeni hak ve yükümlülükleri ya da hakkında herhangi bir suçlama karara bağlanırken herkesin, yasayla kurulmuş bağımsız ve yansız bir mahkeme tarafından uygun bir süre içinde adil ve açık bir yargılanma hakkı vardır. Ancak demokratik bir toplumda genel ahlak, kamu düzeni ya da ulusal güvenlik gerekleriyle ya da ergin olmayanların çıkarları ya da tarafların özel yaşamları tersini gerektirdiğinde ya da ahlakın adaletin yerine gelmesini zedeleyeceği özel koşullarda, mahkemece kesinlikle gerekli görüldüğü ölçüde bir duruşmanın tümü ya da bir bölümü basına ya da halka kapalı tutulabilir.

2. Kendisine bir suç yüklenen herkes, yasaya göre suçluluğu kanıtlanana kadar suçsuz sayılır.

3. Kendisine bir suç yüklenen herkes en azından,

- a. Suçlanmasının nitelik ve nedenleri konusunda anladığı bir dille ve ayrıntılı olarak en kısa sürede bilgi edinmek;
  - b. Savunmasını hazırlamak üzere yeterli zaman ve kolaylıklar tanınmak;
  - c. Kendisini doğrudan ya da kendi seçeceği bir yasal savunucuya savunmak ya da yasal yardım karşılama yeterli olanaklardan yoksunsa adaletin yerine gelmesi için gerektiğinde ücretsiz yasal yardımcılarından yararlanması;
  - d. Aleyhindeki tanıklar sorguya çekmek ya da çektirmek ve aleyhindeki tanıklarla aynı koşullar altında savunma tanıklarının da hazır bulunmasını ve sorgulanmasını sağlamak;
  - e. Mahkemede kullanılan dili anlamıyor ya da konuşmuyorsa, bir çevirmenin ücretsiz yardımından yararlanmak;
- hakkına sahiptir.

MADDE 7. 1. Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal ve uluslararası hukuka göre bir suç oluşturmayan bir eylem ya da kusurdan ötürü herhangi bir biçimde suçlanamaz. Yine hiç kimseye suçun işlendiği zaman uygulanan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

2. Bu madde, işlendiği zaman yigir uluslarca benimsenmiş genel hukuk ilkelerine göre suç sayılan herhangi bir eylem ya da kusurdan ötürü bir kimsenin yargılanmasına ya da cezalandırılmasına engel değildir.

MADDE 8. 1. Herkes, özel yaşamıyla aile yaşamına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına; demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği ya da ülkenin ekonomik refahı gerekleriyle ve kamu düzeninin korunması ya da suçun önlenmesi, sağlık ve ahlakın, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olduğu ölçüde ve yasa uyarınca olan karışmalar dışında kamu makamları tarafından karışılmaz.

MADDE 9. 1. Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, din ya da inancını değiştirme özgürlüğüyle, din ya da inancını tek başına ya da topluca ve açık ya da özel olarak ibadet, öğretim, uygulama ve gözetme yoluyla açıklama özgürlüğünü de kapsar.

2. Din ve inancı açıklama özgürlüğü, ancak, demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin gerekleri, kamu düzeninin, genel sağlık ve ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olan ve yasayla konulan sınırlamalara bağlıdır.

MADDE 10. 1. Herkesin, anlatın özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, görüş edinme ve resmi makamlarca karışılmaksızın ve ülke sınırlarına bakılmaksızın bilgi ve düşüncelerin alınıp verilme özgürlüğünü de içerir. Bu madde, devletleri radyo, televizyon ya da sinema girişimlerini izne bağlamaktan aklıoymaz.

2. Kullanılması ödev ve sorumluluklar içeren bu özgürlükler, demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, ülke bütünlüğü, kamu güvenliğinin gerekleri ile ve kamu düzeninin korunması ya da suçun önlenmesi, genel sağlık ve ahlakın, başkalarının ün ve haklarının korunması, gizliliği olan bilgilerin açıklanmasının önlenmesi ya da yargı organının otorite ve yansızlığının sağlanması için gerekli olan ve yasayla konulan kural, koşul, kısıtlama ve cezalara bağlanabilir.

MADDE 11. 1. Herkesin barışçı amaçlarla toplanma ve başkalarıyla dernek kurma özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, yine herkesin çıkarlarını korumak amacıyla sendika kurma ve sendikaya üye olma hakkını da içerir.

2. Bu hakların kullanılmasına; demokratik bir toplumda ulusal güvenliği ve kamu güvenliğinin gerekleriyle ve kamu düzeninin korunması

ya da suçun önlenmesi, genel sağlık ve ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olan ve yasayla konulanlardan başka hiçbir kısıtlama uygulanamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler ve güvenlik güçleri üyeleriyle Devlet görevlileri tarafından bu hakların kullanılmasına yasayla kimi kısıtlamalar konmasına engel değildir.

MADDE 12. Evlenme çağındaki erkeklerle kadınların bu hakkın kullanılmasını düzenleyen ulusal yasalara göre evlenme ve bir aile kurma hakkı vardır.

MADDE 13. Bu sözleşmede öne sürülmüş olan hak ve özgürlükleri çiğnemenen herkesin, bu uygulama resmi sıfatla davranan kimseler tarafından yapılmış bile olsa, ulusal bir makam önünde etkin bir yargı yoluna başvurma hakkı vardır.

MADDE 14. Bu sözleşmede öne sürülmüş olan hak ve özgürlüklerden yararlanma; cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal ya da başka bir görüş, ulusal ya da toplumsal köken, bir ulusal azınlıktan olma, mülkiyet, doğuş ve benzeri başka bir statü ayrımı gözetilmeksizin herkes için sağlanır.

MADDE 15. 1. Ulusun yaşamını tehdit eden savaş ya da başka bir olağanüstü durumda, bir Yüksek Sözleşmeci Taraf, kesinlikle durumun gerektirdiği ölçüde olmak üzere ve uluslararası hukuktan doğan öteki yükümlülükleriyle bağdaşmak koşuluyla bu Sözleşmeye göre üstlendiği yükümlülüklerine aykırı önlemler alabilir.

2. Bu hükme dayanarak, yasal savaş eylemlerinden doğan ölüm olayları dışında 2. Maddeye ya da 3. Madde ve 4. Maddenin 1. fıkrasıyla 7. Maddeye aykırı önlemler alınmaz.

3. Bu aykırılık hakkını kullanan bir Yüksek Sözleşmeci Taraf, almış olduğu önlemler ve bunların gerekçeleri konusunda Avrupa Konseyi Genel Sekreterine tam bilgi verir. Bu önlemlerin uygulanması sona erdiğinde ve Sözleşme hükümleri yeniden tam anlamıyla işlerlik kazandığında yine Avrupa Konseyi Genel Sekreterine duyurur.

MADDE 16. 10, 11 ve 14. Maddelerin hiçbir hükmü, Yüksek Sözleşmeci Tarafları yabancıların siyasal etkinliğine sınırlamalar koymaktan engellediği biçimde anlaşılabilir.

MADDE 17. Bu sözleşmenin hiçbir hükmü, bir devlet, grup ya da kişiye burada öne sürülmüş olan hak ve özgürlüklerden herhangi birini yok etmeyi ya da Sözleşmede hükme bağlanmış olandan daha geniş ölçüde sınırlandırmayı amaçlayan bir etkinlikte ya da eylemde bulunma hakkı verir biçimde yorumlanamaz.

MADDE 18. Bu Sözleşmede anılan hak ve özgürlükler için izin verilen kısıtlamalar, belirlenmiş oldukları amaçtan başka bir amaçla uygulanamaz.

II. BÖLÜM

MADDE 19. Yüksek sözleşmeci tarafların bu sözleşmeyle üstlenmiş oldukları yükümlülüklerin gözetilmesini sağlamak amacıyla,

a. (Bundan böyle "Komisyon" olarak anılacak olan) Bir İnsan Hakları Avrupa Komisyonu;

b. (Bundan böyle "Divan" olarak anılacak olan) Bir İnsan Hakları Avrupa Divanı;

kurulur.

MADDE 20. Komisyon, Yüksek Sözleşmeci Tarafların sayısına eşit sayıda üyeden oluşur. Komisyonun aynı Devletin uyruğu olan birden çok üye bulunamaz.

MADDE 21. 1. Komisyon üyeleri, Danışma Meclisi Bürosu tarafından hazırlanan bir listeden Bakanlar Komitesi tarafından salt çoğunlukla seçilir. Yüksek Sözleşmeci tarafların Danışma Meclisindeki temsilciler grubundan her biri, en az ikisi kendi uyruğu olmak üzere üç aday gösterir.

2. Sonradan bu Sözleşmeye taraf olan öteki Devletler bakımından Komisyonun tamamlanması ve boş üyeliklerin doldurulması sırasında da elden geldiğince aynı işlem izlenir.

MADDE 22. 1. Komisyon üyeleri, altı yıllık bir süre için seçilir. Yeniden seçilebilirler. Bununla birlikte, ilk seçimde seçilen üyelere yedisinin görev süresi üç yılın bitiminde sona erer.

2. Üç yıllık başlangıç süresinin sonunda görevleri sona erecek olan üyeler, ilk seçimler tamamlandıktan hemen sonra Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından ad çekmeyle belirlenir.

3. Komisyon üyeliklerinin elden geldiğince yarısının her üç yılda bir yenilenmesini sağlamak için Bakanlar Komitesi, sonraki seçime geçmeden önce seçilecek bir ya da birkaç üyenin görev süresi ya da sürelerinin üç yıldan az ve dokuz yıldan fazla olmamak üzere altı yıl dışında bir süre olmasına karar verebilir.

4. Birden çok üyenin görev süresinin söz konusu olduğu ve Bakanlar Komitesinin önceki fıkrayı uyguladığı durumlarda, görev sürelerinin üyeler dağılımı, Genel Sekreter tarafından seçimden hemen sonra ad çekmeyle belirlenir.

5. Görev süresi sona ermiş olan bir üyenin yerine seçilmiş bir Komisyon üyesi, kendisinden öncekinin görev süresini tamamlar.

6. Komisyon üyeleri, yerlerini yenilerine bırakana kadar görevde kalır. Yenileriyle yer değiştirdikten sonra da, daha önce kendilerinin başladıkları işleri görmeyi sürdürürler.

MADDE 23. Komisyon üyeleri, Komisyona kendi adlarıyla katılır.

MADDE 24. Herhangi bir Yüksek Sözleşmeci Taraf, Avrupa konseyi Genel Sekreteri aracılığıyla, bir başka Yüksek Sözleşmeci Tarafın bu Sözleşme hükümlerine aykırı davrandığı savıyla Komisyona başvurabilir.

MADDE 25. 1. Komisyon, Yüksek Sözleşmeci Taraflardan biri tarafından bu Sözleşmede tanınmış hakların çiğnendiğini ileri süren herhangi bir birey, resmi olmayan bir örgüt ya da bireyler grubundan Avrupa konseyi Genel Sekreterine yazılmış dilekçeler alabilir. Ancak bunun için hakkında şikayet bulunan Yüksek Sözleşmeci Tarafın bu türlü dilekçeler alma konusunda Komisyonun yetkisini tanıdığını bildirmiş olması gerekir. Böyle bir bildirimde bulunmuş olan Yüksek Sözleşmeci Taraflar, bir hakkın etkin biçimde kullanılmasını engellemeye kalkışmamakla yükümlüdür.

2. Bu gibi bildirimler belli bir süre için yapılabilir.

3. Bildirimler, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine verilir. Genel Sekreter bunların örneklerini Yüksek Sözleşmeci Taraflara gönderir ve yayınlar.

4. Komisyon, ancak, en az altı Yüksek Sözleşmeci Tarafın yukardaki fıkraya uyarınca yapılmış bildirimlerle bağlı olmaları durumunda bu madde uyarınca kendisine tanınan yetkiyi kullanabilir.

MADDE 26. Komisyon uluslararası hukukun genel olarak benimsenmiş kurallarına göre, ancak tüm iç yargı yolları tüketildikten sonra ve kesin kararın alındığı tarihten başlayarak altı aylık bir süre içinde bir konuyu ele alabilir.

MADDE 27. 1. Komisyon, 25. Maddeye göre verilmiş bir dilekçeyi aşağıdaki hallerde kabul etmez;

a. Dilekçe imzasızsa;

b. Özü bakımından, Komisyon tarafından daha önce incelenmiş ya da daha önce bir başka uluslararası soruşturma ya da çözüm yoluna sunulmuş olan bir konuya ilişkin ve hiçbir yeni bilgi içermiyorsa ele almaz.

2. Komisyon, 25. Maddeye göre sunulmuş olmakla birlikte, bu Sözleşmenin hükümleriyle bağdaşmaz, açıkça temelsiz yada dilekçe hakkının kötüye kullanılması olarak gördüğü bir dilekçeyi kabul edilemez sayar.

3. Komisyon kendisine verilen ve 26. Maddeye göre kabul edilemez saydığı bir dilekçeyi geri çevirir.

MADDE 28. Komisyon, kendisine verilen bir dilekçeyi kabul ettiğinde;

- a. Olayları saptamak üzere dilekçeyi, tarafların temsilcileri ile birlikte, her iki tarafı da dinleyerek inceler ve gerekli görürse soruşturma yapar. Bu soruşturmanın etkin bir biçimde yürütülmesi için ilgili Devletler, Komisyonla görüş alış verişinden sonra tüm gerekli kolaylıkları sağlar.
- b. Bu Sözleşmede tanımlanan insan haklarına saygı temeli üzerinde konunun dostça bir çözüme bağlanmasını sağlamak üzere ilgili taraflara hizmetini sunar.

MADDE 29. 25. Maddeye göre sunulmuş bir dilekçe kabul edildikten sonra, Komisyon, inceleme sırasında 27. Maddede öngörülen kabul edilemezlik gerekçelerinden birinin varlığını gördüğünde, dilekçeyi yine de oybirliğiyle geri çevirebilir. Böyle bir durumda karar taraflara duyurulur.

MADDE 30. Komisyon 28. Madde uyarınca dostça bir çözüm bulmayı başarır, ilgili Devletlere, Bakanlar Komitesine ve yayınlanması için Avrupa Konseyi Genel Sekreterine gönderilmek üzere bir rapor hazırlar. Bu rapor, olguların ve varılan çözümün kısa bir anlatımıyla sınırlıdır.

MADDE 31. 1. Çözüme ulaşılmazsa, Komisyon bir rapor hazırlar ve saptanan olguların ilgili Devletin Sözleşmeyle üstlendiği yükümlülüklerine bir aykırılığı gösterip göstermediği konusundaki görüşünü belirtir. Komisyon üyelerinin tümünün konuya ilişkin görüşleri bu raporda yer alabilir.

2. Rapor, Bakanlar Komitesine ve ilgili Devletlere de iletilir. Bu Devletler, adı geçen raporu yayınlamakta özgür değildir.

3. Komisyon, raporu Bakanlar Komitesine gönderirken uygun gördüğü önerilerde bulunabilir.

MADDE 32. 1. Komisyon raporunun Bakanlar Komitesine verilmiş tarihinden başlayarak üç aylık bir süre içinde bu Sözleşmenin 48. Maddesine göre konu Divana sunulmazsa, Bakanlar Komitesi Komiteye katılmaya yetkili üyelerinin üçte iki çoğunluğuyla sözleşmeye aykırılığın bulunup bulunmadığını kararlaştırır.

2. Bakanlar Komitesi, bir aykırılık bulunduğu kararına varırsa, ilgili Yüksek Sözleşmeci Tarafa, verdiği kararın gerektirdiği önlemleri almak zorunda olduğu bir süre tanıyabilir.

3. İlgili Yüksek Sözleşmeci Taraf tanıyan süre içinde doyurucu önlemler almazsa, Bakanlar Komitesi 1. fıkrada öngörülen çoğunlukla ilgili kararına göre ne yapacağını kararlaştırarak raporu yayınlar.

4. Yüksek Sözleşmeci Taraflar, Bakanlar Komitesinin yukarıdaki fıkraların uygulanması sırasında alabileceği herbeşangü bir karar kendileri için bağlayıcı saymayı üstlenir.

MADDE 33. Komisyon oturumları kapalıdır.

MADDE 34. 29. Madde hükümleri saklı kalmak üzere Komisyon, kararlarını hazır bulunan ve oy veren üyelerin çoğunluğuyla alır.

MADDE 35. Komisyon, gerektiğinde toplanır. Davet, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından yapılır.

MADDE 36. Komisyon içtüzüğünü hazırlar.

MADDE 37. Komisyon büro işleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından sağlanır.

MADDE 38. İnsan Hakları Avrupa Divanı, Avrupa Konseyi Üyelerinin sayısı kadar yargıçtan oluşur. Divanda, aynı Devletin uyruğu olan birden çok yargıç bulunamaz.

MADDE 39. 1. Divan üyeleri, Avrupa Konseyi Üyeleri tarafından gösterilen adaylar listesinden Danışma Meclisince oy çokluğuyla seçilir. Her üye, en az ikisi kendi uyruğu olmak üzere üç aday gösterir.

2. Avrupa Konseyine yeni üyelerin kabulünde, Divanı tamamlamak ve boşalan üyelikleri doldurmak üzere elden geldiğince aynı yöntem izlenir.

3. Adaylar, ahlak niteliği yüksek olan ve yüksek yargı görevine atanmak için gerekli nitelikleri taşıyanlar ya da bu alandaki yetkisiyle tanınmış hukukçular arasından gösterilir.

MADDE 40. 1. Divan üyeleri, dokuz yıllık bir süre için seçilir. Yeniden seçilmeleri olanaklıdır. Bununla birlikte, ilk seçimde seçilen üyelerden dördünün süreleri üç yılın, öteki dördününse altı yılın bitiminde sona erer.

2. Görevleri ilk üç ve altı yıllık sürelerin bitiminde sona erecek olan üyeler, ilk seçim tamamlandıktan hemen sonra Genel Sekreter tarafından ad çekmeyle belirlenir.

3. Divan üyeliklerinin elden geldiğince üçte birinin her üç yılda bir yenilenmesini sağlamak için Danışma Meclisi, sonraki bir seçime geçmeden önce, seçilecek bir ya da bir kaç üyenin görev süresi ya da sürelerinin onikiden çok ve altıdan az olmamak üzere dokuz yıl dışında bir süre olmasına karar verebilir.

4. Birden çok üyenin görev süresinin sözkonusu olduğu ve Danışma Meclisinin yukarıdaki fıkrayı uyguladığı durumlarda, görev sürelerinin üyelere dağılımı, Genel Sekreter tarafından seçimlerden hemen sonra ad çekmeyle belirlenir.

5. Görev süresi sona ermemiş bir üyenin yerini almak üzere seçilmiş bir Divan üyesi, kendisinden öncekinin süresini tamamlar.

6. Divan üyeleri, yerlerine yenileri seçilinceye kadar görev yapar. Yenileriyle yer değiştirdikten sonra da, daha önce kendilerinin başlamış olduğu işleri görmeyi sürdürür.

MADDE 41. Divan, üç yıllık bir süre için Başkan ve Başkan Yardımcısını seçer. Yeniden seçilmek olanaklıdır.

MADDE 42. Divan üyeleri, her çalışma günü için Bakanlar Komitesi tarafından belirlenen bir ödenek alır.

MADDE 43. Divan, sunulan her konuyu incelemek üzere yedi yargıçtan kurulu bir Daire olarak oluşur. İlgili Taraf Devletin uyruğu olan bir yargıç ya da yoksa yargıç sıfatıyla bulunmak üzere o Devletçe seçilen biri, görevi gereği Daireye bir üye olarak katılır. Öteki yargıçlar, konunun görüşülmesine başlanmadan önce Başkan tarafından ad çekmeyle belirlenir.

MADDE 44. Bir konuyu Divan'a getirme hakkı sadece Yüksek Sözleşmeci Tarafların ve Komisyonundur.

MADDE 45. Divanın yargı yetkisi, bu Sözleşmenin yorumlanması ve uygulanmasına ilişkin olup, 48. Madde uyarınca Yüksek Sözleşmeci Tarafların ya da Komisyonun kendisine ileteceği tüm konuları kapsar.

MADDE 46. 1. Yüksek Sözleşmeci Taraflardan herhangi biri, herhangi bir tarihte bu Sözleşmenin yorumlanmasına ve uygulanmasına ilişkin tüm konularda Divanın yargı yetkisini salt bu amaçla ve özel bir anlaşmaya gerek göstermeksizin zorunlu saydığını bildirebilir.

2. Adigeçen bildirimler koşulsuz olarak ya da başka Yüksek Sözleşmeci Taraflardan çoğu ya da kimileri bakımından karşılıklı olma koşuluna dayalı olarak ya da belirli bir süre için yapılabilir.

3. Bu bildirimler, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine verilir. Genel Sekreter, bunların örneklerini Yüksek Sözleşmeci Taraflara gönderir.

MADDE 47. Divan, ancak Komisyonun dostça barışçı girişimlerinin başarısızlığa uğradığını kabul etmesinden sonra ve 32. Maddede öngörülen üç aylık bir süre içinde bir konuyu ele alabilir.

MADDE 48. İlgili Yüksek Sözleşmeci Taraf ya da - sayıları birden çoksa - ilgili Yüksek Sözleşmeci Tarafların, Divanın zorunlu yargı yetkisiyle bağlı olmaları ya dadeğillerse karşı Yüksek Sözleşmeci Taraf ya da Tarafların olur göstermeleri koşuluyla, aşağıda adları yazılı olanlar bir konuyu divan önüne getirebilir.

a. Komisyon;

- b. Hakkı çiğnendiği ileri sürülen kimsenin uyuğunda bulunduğu bir Yüksek Sözleşmeci Taraf;
c. Konuyu Komisyona götüren bir Yüksek Sözleşmeci Taraf;
d. Hakkında şikayet bulunan bir Yüksek Sözleşmeci Taraf.

MADDE 49. Divanın yargı yetkisi konusunda bir anlaşmazlık olduğunda, sorun Divanın kararıyla çözüme bağlanır.

MADDE 50. Divan, bir Yüksek Sözleşmeci Tarafın bir adli makamı ya da başka makamlarının aldığı bir karar ya da bir önlemi tümüyle ya da bir bakımdan bu Sözleşmeden doğan yükümlülüklerle aykırı bulursa ya da adı geçen Tarafın iç hukuku, bu karar ya da önlemin sonuçlarını tümüyle gidermeye el vermiyorsa gerektiğinde zarar gören tarafa adil doyum sağlayacak bir karar alır.

MADDE 51. 1. Divanın hükmü gerekçeli olarak verilir.

2. Yargı, tümüyle ya da bir bölümüyle yargıların görüş birliğini yansıtmıyorsa her yargıç ayrı görüş belirtmeye yetkilidir.

MADDE 52. Divanın hükmü kesindir.

MADDE 53. Yüksek Sözleşmece Taraflar, taraf oldukları herhangi bir konuda karara uymayı üstlenir.

MADDE 54. Divanın hükmü Bakanlar Komitesine gönderilir ve Komite bu hükmün uygulanmasını denetler.

MADDE 55. Divan, kendi çalışma yöntemini saptar ve kendi yargılama kurallarını belirler.

MADDE 56. 1. Divan üyelerinin ilk seçimi, Yüksek Sözleşmeci Tarafların 46. Maddede anılan bildirimlerinin sayısı sekize ulaştıktan sonra yapılır.

2. Bu seçimden önce, bir konu Divan önüne götürülemez.

BÖLÜM V

MADDE 57. Avrupa Konseyi Genel Sekreterinden bir istek geldiğinde, herhangi bir Yüksek Sözleşmeci Taraf, iç hukukunun bu Sözleşme hükümlerinin etkin bir biçimde uygulanmasını sağlamak yolları konusunda bir açıklamada bulunur.

MADDE 58. Komisyonun ve Divanın giderleri Avrupa Konseyince karşılanır.

MADDE 59. Komisyon ve Divan Üyeleri, görevlerini yaparken, Avrupa Konseyi Statüsünün 40. Maddesinde ve bu maddeye göre yapılan sözleşmelerde öngörülen ayrıcalık ve dokunulmazlıklardan yararlanır.

MADDE 60. Bu Sözleşmenin hiç bir hükmü herhangi bir Yüksek Sözleşmeci Tarafın yasalarına ya da taraf olduğu başka herhangi bir sözleşmeye göre tanıyabileceği insan hakları ve temel özgürlüklerden herhangi birini sınırladığı ya da onlara aykırı düştüğü biçiminde anlaşılabilir.

MADDE 61. Bu Sözleşmenin hiç bir hükmü, Avrupa Konseyi Statüsüyle Bakanlar Komitesine tanınan yetkilere aykırı olamaz.

MADDE 62. Yüksek Sözleşmeci Taraflar, bu Sözleşmenin yorumlanması ya da uygulanmasından doğacak bir anlaşmazlığı, bu Sözleşmede hükme bağlananlar dışında dilekçe yoluyla çözüme bağlamak üzere, özel sözleşmeler bir yana, aralarında yürürlükte olan anlaşma, sözleşme ve bildirimlerden yararlanma yoluna gitmeyeceklerini kabul ederler.

MADDE 63. 1. Herhangi bir Devlet, onaylama sırasında ya da daha sonraki herhangi bir tarihte Avrupa Konseyi Genel Sekreterine bildirimde bulunarak bu Sözleşmenin, uluslararası ilişkilerinden sorumlu olduğu ülkeleri tümüne ya da herhangi birine uygulayacağını bildirebilir.

2. Bu Sözleşme, anılan bildirim Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından alınışından sonraki otuzuncu günden başlayarak bildirimde adı geçen ülke ya da ülkeler için geçerli olur.

3. Bu Sözleşmenin hükümleri bu ülkelere yerel gereksinimler göz önüne alınarak uygulanabilir.

4. Bu Maddenin 1. fıkrası uyarınca bir bildirimde bulunmuş olan herhangi bir Devlet, daha sonraki herhangi bir tarihte bildirimde belirttiği ülkelere biri ya da bir kaç bakımından, bu Sözleşmenin 25. Maddesine göre Komisyonun bireylerden, resmî olmayan örgütlerden ya da birey gruplarından dilekçeler alma yetkisini kabul ettiğini bildirebilir.

MADDE 64. 1. Herhangi bir Devlet, bu Sözleşmeyi imzalarken ya da onay belgesini erirken, Sözleşmenin herhangi bir özel hükmüne o sırada ülkesinde yürürlükte olan herhangi bir yasanın bu hükme uygun düşmediği ölçüde çekince koyabilir. Bu maddeye dayanarak genel nitelikte çekinceler konamaz.

2. Bu maddeye dayanarak konulan herhangi bir çekince, söz konusu yasanın kısa bir özetini içerir.

MADDE 65. 1. Bir Yüksek Sözleşmeci Taraf, bu Sözleşmeyi ancak Taraf olduğu tarihten başlayarak beş yıllık bir sürenin sona ermesinden sonra ve Avrupa Konseyi Genel Sekreterine altı ay önce yapacağı bir bildirimle bozabilir. Genel Sekreter bu durumu, öteki Yüksek Sözleşmeci Taraflara bildirir.

2. Sözleşmenin bozulması, bunun geçerlik kazandığı tarihten önce ilgili Yüksek Sözleşmeci Tarafın girmiş olabileceği ve yükümlülüklerinin çiğnenmesi niteliğindeki herhangi bir eylemden ötürü bu sözleşmeyle üstlendiği yükümlülüklerden sıyrılması sonucunu doğurmaz.

3. Belli koşullar altında Avrupa Konseyi Üyesi olmaktan çıkan herhangi bir Yüksek Sözleşmeci Taraf, aynı koşullar uyarınca bu sözleşmeye taraf olmaktan da çıkar.

4. Bu Sözleşme, 63. Madde hükümlerine göre uygulandığı herhangi bir ülke bakımından yukarıdaki fıkra hükümleri uyarınca bozulabilir.

MADDE 66. 1. Bu Sözleşme, Avrupa Konseyi Üyelerinin imzasına açıktır. Sözleşme onaya bağlıdır. Onay belgeleri, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine verilir.

2. Bu Sözleşme, on onay belgesinin verilisinden sonra yürürlüğe girer.

3. Sözleşmeyi daha sonra onaylayan bir imzacı bakımından bu Sözleşme, kendi onay belgesini verdiği tarihte yürürlük kazanır.

4. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, Avrupa Konseyi Üyelerinin tümüne, Sözleşmenin yürürlüğe girişini, Sözleşmeyi onaylayan Yüksek Sözleşmeci Tarafların adlarını ve daha sonra verilen tüm onay belgelerini bildirir.

Bu Sözleşme, her iki metni de özgün olmak ve tek kopya olarak Avrupa Konseyi arşivine konmak üzere Fransızca ve İngilizce olarak 1950 Kasım'ının 4. günü Roma'da yapılmıştır. Genel Sekreter, onaylı örnekleri tüm imzacı Devletlere gönderir.

A- İNSAN HAKLARI VE ANA HÜRRİYETLERİ KORUMAYA DAİR SÖZLEŞMEYE EK PROTOKOL

aa - Genel Açıklama

İngilizce Metin: European Treaty Series, No.9

İmza Tarihi: Paris, 20 Mart 1952

Yürürlük Tarihi: 18 Mayıs 1954

Taraf Olan Devletler: Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Federal Almanya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İsveç, İtalya, İzlanda, Kıbrıs, Lüksemburg, Malta, Norveç, Türkiye, Yunanistan, Portekiz.

bb - İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmeye Ek Protokol (Metin)

İşbu Protokolü imza eden, Avrupa Konseyi Üyesi hükümetler, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya dair olup Roma'da 4 Kasım

1950 tarihinde imza edilmiş bulunan Sözleşmenin (aşağıda "Sözleşme" diye anılmıştır) 1. fıfında esasen musarrah bulunanlardan gayrı hak ve hürriyetlerin müşterek müdafaasını temin için gereken tedbirleri almayı kararlaştırarak,

Aşağıdaki hususlar hakkında mutabık kalmışlardır:

MADDE 1. Her gerçek ya da hükmi şahıs mallarının masuniyetine riayet edilmesi hakkına sahiptir. Herhangi bir kimse ancak kamu menfaati icabı olarak ve kanunun derpiş eylediğı şartlar ve devletler hukukunun genel prensipleri dahilinde mülkünden mahrum edilebilir.

Yukarıdaki hükümler, devletlerin, emvalin genel menfaate uygun olarak istimalini tanzim ya da vergilerin veyahut sair mükellefiyetlerin veyahut da para cezalarının tahsili için zorunlu gördükleri kanunları yürürlüğe koymak konusunda sahip buldukları hukukla çelişmez.

MADDE 2. Kimse öğrenim hakkından mahrum edilemez. Devlet, eğitim ve öğretim alanında deruhde edeceği görevlerin yerine getirilmesinde, ebeveynin bu eğitim ve öğretimi kendi dini ve felsefesi akidelerine göre temin etmek hakkına riayet edecektir.

MADDE 3. Yüksek Akid taraflar, teşrii organın intihabı konusunda halkın kanaatinin serbest olarak iznarnı sağlıyan şerait dahilinde uygun sürelerle gizli oyla serbest seçimler yapmayı taahhüt ederler.

MADDE 4. Her Yüksek Akid Taraf, bu Potokolün imzası ya da tasdiki anında veyahut daha sonra her hangi bir zaman, avrupa konseyi Genel Sekreterine tevdi edeceği bir beyanname ile beynelmilel münasebetlerini deruhde ettiği ve mezkur beyannameye zikrettiğı ülkelerde bu Potokol hükümlerinin ne nispette tatbik edileceğini taahhüt ettiğini bildirebilir.

Geçen fıkra mucibince bir beyanname tevdi etmiş bulunan her Yüksek Akid zaman zaman mütekaddim bir beyannamenin mefadını tadil eden ya da bu Potokol hükümlerinin her hangi bir ülke üzerinde uygulanmasına son veren yeni bir beyannameyi, tevdi edebilir.

Bu madde gereğince yapılmış bir beyan Sözleşmenin 63 üncü maddesinin 1 inci fıkrasına uygun olarak yapılmış gibi telakki olunacaktır.

MADDE 5. Yüksek Akid Taraflar bu Potokolün 1, 2, 3 ve 4 üncü maddelerini Sözleşmeye ek maddeler olarak telakki edecekler ve Sözleşmenin bütün hükümleri buna göre tatbik edilecektir.

MADDE 6. Bu Potokol Sözleşmeyi imza eden Avrupa Konseyi üyelerinin imzalarına açıktır, bu Potokol Sözleşme ile birlikte ya da ondan sonra tasdik edilecektir. Potokol, 10 tasdiknamenin tevdiinden sonra yürürlüğe girecektir.

Potokol, bilahara tasdik edecek her mümzi için, tasdiknamesinin tevdiinden sorda yürürlüğe girecektir.

Tasdiknameler Avrupa Konseyi Genel Sekreterine tevdi edilecek, o da tasdik edenlerin isimlerini bütün üyelere tebliğ edecektir.

Her iki metin de aynı derecede muteber olmak üzere Fransızca ve İngilizce olarak ve Avrupa Konseyi Hazinei Evrakında saklanacak tek bir nüsha halinde 20 Mart 1952' de Paris'te tanzim edilmiştir. Umumi Katip bunun tasdikli suretlerini imza eden bütün devletlere gönderilecektir.

B- AVRUPA İNSAN HAKLARI DİVANINA İSTİŞARİ MÜTALAA VERMEK YETKİSİ TANIYAN İNSAN HAKLARI VE ANA HÜRRIYETLERİNİ KORUMA SÖZLEŞMESİNİN İKİ NUMARALI PROTOKOLÜ

aa - Genel Açıklama

İngilizce Metin: European Treaty Series, No. 44

İmza Tarihi: Strasbourg, 6 Mayıs 1963

Yürürlük Tarihi: 21 Eylül 1970

Taraf Olan Devletler: Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Federal Almanya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Kıbrıs, Lüksemburg, Malta, Norveç, Türkiye, Yunanistan, Portekiz, Lihtenştayn, İspanya.

bb - Avrupa İnsan Hakları Divanına İstişari Mütalaa vermek Yetkisi Taniyan İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesinin İki Numaralı Protokolü (Metin)

İşbu Potokolün imzacıları, Avrupa Konseyine Üye Devletler, 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanan İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesinin -aşağıda Sözleşme olarak isimlendirilmiştir- hükümlerini, bilhassa muhtelif organlar meyanında bir Avrupa İnsan Hakları Divanı (Aşağıda Divan olarak isimlendirilmiştir) tesis eden 19 uncu maddesini gözönünde bulundurarak,

Divana, bazı şartlar altında istişari mütalaa verme yetkisi tanınmasının uygun olacağını nazarı itibara alarak,

Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

MADDE 1. 1.Divan, Bakanlar Komitesinin talebi üzerine, Sözleşmenin ve Protokollerin yorumlanması ile ilgili hukuki meseleler üzerinde istişari mütalaalar verebilir.

2. Ancak bu mütalaalar, ne Sözleşmenin 1 inci bölümünde ve Protokollerinde tayin edilen hak ve hürriyetlerin muhtevası veya şümülu ile ilgili meselelere, ne de Komisyon, Divan veya Bakanlar Komitesinin Sözleşmede öngörülen bir müracaat neticesinde karara bağlamak durumunda kalabileceğı diğeri meselelere ilişkin bulunamaz.

3. Bakanlar Komitesinin Divandan istişari mütalaa talep etmek kararı Komite'ye katılmak hakkına sahip temsilcilerin üçte iki oy çokluğuyla alınır.

MADDE 2. Bakanlar Komitesi tarafından yapılan talebin, işbu potokolün 1 inci maddesinde tayin edilen istişari yetkisine girip girmediğini Divan kararlaştırır.

MADDE 3. 1. İstişari mütalaa taleplerini incelemek üzere, Divan Genel Kurul halinde toplanır.

2. Divan mütalaası gerekçelidir.

3. Mütalaa, tamamen veya kısmen hakimlerin müşterek fikrini ifade etmediğı takdirde, her hakim şahsi mütalaasını belirtmek hakkına sahiptir.

4. Divanın mütalaası Bakanlar Komitesine bildirir.

MADDE 4. Sözleşmenin 55 inci maddesinin verdiği yetkinin genişletilmesi suretiyle ve işbu Potokolün gayesine uygun olarak, Divan lüzumlu gördüğü takdirde, yönetmeliğini tanzim ve çalışma usullerini tespit eder.

MADDE 5. 1. İşbu Potokol,

(a) Onaylama veya kabul kaydı olmaksızın imzalama;

(b) Onaylama veya kabulün takip edeceği onaylama veya kabul kaydı ile imzalama, suretiyle Taraf olabilecek Sözleşmenin imzacıları Avrupa Konseyine üye Devletlerin imzasına açıktır.

Onaylama veya kabul belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine tevdi edilecektir.

2. İşbu Protokol Sözleşmeye taraf olan bütün Devletlerin bu maddenin birinci fıkrası uyarınca Protokola taraf olmalarıyla yürürlüğe girecektir.

3. İşbu Protokolün yürürlüğe girişinden itibaren , 1 ila 4 üncü maddeler Sözleşmenin bütünüyle dahil addedilecektir.

4. Avrupa konseyi Genel Sekreteri,

- (a) Onaylama veya kabul kaydı olmaksızın her imzalamayı;
- (b) Onaylama veya kabul kaydı ile her imzalamayı;
- (c) Her onaylama veya kabul belgeleri tevdiini;
- (d) Bu maddenin 2 nci fıkrasına uygun olarak, işbu Protokolün yürürlüğe giriş tarihini,

Konseye üye Devletlere bildirecektir.

Yukardaki hükümleri kabul zımmında gereği gibi yetkili kılınmış aşağıda imzaları bulunanlar, işbu Protokolü imzalamışlardır.

Avrupa Konseyi arşivlerinde saklanacak olan işbu Protokol, Fransızca, ve İngilizce olarak ve her iki metin aynı derecede geçerli bulunmak üzere, tek nüsha halinde, 6 Mayıs 1963 tarihinde, Strasburg'ta tanzim edilmiştir. Genel Sekreter müzmi devletlerin her birine bu Protokolün aslına uygun örneklerini tevdi edecektir.

C. İNSAN HAKLARI VE ANA HÜRRİYETLERİ KORUMAYA DAİR AVRUPA SÖZLEŞMESİNDE VE BİR NOLU PROTOKOL'DE YER ALMAYAN BAZI HAK VE HÜRRİYETLERİ TEMİNAT ALTINA ALAN DÖRT NOLU PROTOKOL

aa - Genel Açıklama

İngilizce Metin: European Treaty Series, No. 46

İmza Tarihi: 16.9.1963

Yürürlük Tarihi: 2.5.1968

Taraf Olan Devletler: Avusturya, Belçika, Danimarka, Federal Almanya Cumhuriyeti, Fransa, Hollanda, İrlanda, İsveç, İtalya, İzlanda, Lüksemburg, Norveç, Portekiz.

bb - İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmede ve Bir Nolu Protokolde yer almayan Bazı Hak ve Hürriyetleri Teminat Altına Alan 4 Nolu Protokol (Metin)

Avrupa Konseyi üyesi olup bu Protokolü imzalayan Devletler,

4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanan İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme'nin (bundan böyle Sözleşme diye geçecek) 1. kesiminde ve Paris'te 20 Mart 1952'de imzalanan Sözleşmeye ek Birinci Protokol'ün 1-3 maddelerinde daha önce yer verilmiş olanların dışında kalan bazı hak ve hürriyetlere kolektif icra sağlayacak tedbirleri almaya kararlı olarak,

aşağıdaki hususlarda anlaşılabilir:

MADDE 1. Hiç kimse yalnızca ahdi bir yükümlülüğünü yerine getiremediği gerekçesiyle hürriyetinden mahrum edilemez.

MADDE 2. 1. Bir Devletin ülkesinde kanuni şekilde bulunan herkes, o ülke içinde, dolaşma hürriyetine ve kendi ikametgahını seçme hürriyetine sahiptir.

2. Herkes, kendi ülkesi dahil, herhangi bir ülkeyi terketmekte serbesttir.

3. Bu hakkın kullanılmasına, hukuka uygun olanlardan (kanun tarafından konulmuş) ve demokratik bir toplumda milli güvenlik veya kamu güvenliği yararı bakımından, kamu düzeninin korunması, suçların önlenmesi, sağlık veya ahlakın korunması veya başkalarının haklarının ve hürriyetlerinin korunması için zaruri olanlardan gayri hiçbir sınırlama getirilmeyecektir.

4. Birinci paragrafta, belirtilen haklar, belirli sahalarda, kanunla konulmuş ve demokratik bir toplumda kamu yararının haklı kıldığı sınırlamalara da tabi olabilir.

MADDE 3. 1. Hiç kimse, gerek bireysel, gerekse kolektif bir tedbir vasıtasıyla, vatandaşı olduğu Devletin ülkesinden sınır dışı edilemez.

2. Hiç kimse, vatandaşı olduğu Devletin ülkesine girme hakkından mahrum edilemez.

MADDE 4. Yabancıların kolektif olarak sınır dışı edilmesi yasaktır.

MADDE 5. 1. Herhangi bir Yüksek Akit Taraf, bu Protokol'ün imza edilmesi veya onaylanması sırasında veya daha sonra herhangi bir zamanda, Avrupa konseyi Genel Sekreteri'ne bir bildirimde bulunarak, bu bildirimde ismen belirttiği ve milletlerarası ilişkilerinden sorumlu olduğu ülkelere Protokol hükümlerinin ne ölçüde uygulanmasını taahhüt ettiğini belirtir.

2. Bir önceki paragrafta binaen bildirimde bulunan herhangi bir Yüksek Akit taraf, zaman zaman, daha önceki bir bildirimde değiştiren veya bu Protokol hükümlerinin herhangi bir ülke bakımından uygulanmasını sona erdiren başka bir bildirimde bulunabilir.

3. Bu maddeye göre yapılan bir bildirim Sözleşme'nin 63. maddesinin 1. paragrafına göre yapılmış kabul edilecektir.

4. Bu Protokol'ün herhangi bir Devletin onayına veya kabulüne binaen uygulandığı herhangi bir Devletin ülkesi ve bu Protokol'ün o Devlet tarafından bu Madde gereğince yapılan bir bildirimde (deklarasyon) binaen uygulandığı her bir ülke, 2 inci ve 3 üncü maddelerde bahsedilen bir Devletin ülkesi bakımından ayrı ülkeler olarak muamele göreceklendir.

MADDE 6. 1. Yüksek Akit Taraflar arasında bu Protokol'ün 1-5 inci maddeleri Sözleşmeye ilave maddeler olarak telakki edilecektir ve Sözleşmenin bütün hükümleri buna göre uygulanacaktır.

2. Buna rağmen, Sözleşmenin 25. maddesinde tanınan ferdî başvuru hakkı veya Sözleşmenin 46. maddesine göre yapılan bir bildirimle Divanın mecburi yetkisinin kabulü, Yüksek Akit Taraflar bu Protokol'ün 1-4. maddelerinin tamamı veya herhangi birisi bakımından bu hakkı tanıyan, veya böyle bir yetkiyi kabul eden bir beyanda bulunmadıkça, bu Protokol bakımından hüküm doğurmaz.

MADDE 7. 1. Bu Protokol, Avrupa Konseyi'nin Sözleşmeyi imzalamış olan üyelerinin imzasına açıktır; Sözleşme ile aynı zamanda veya Sözleşmenin onaylanmasından sonra onaylanacaktır. Onay belgelerinin tevdi edilmesinden sonra yürürlüğe girecektir. Daha sonra

onaylayan herhangi bir imzacı (Taraflar) bakımından, onun onay belgesinin tevdi edilmesi tarihinde yürürlüğe girecektir.

2. Onay belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tevdi edilecektir, o da bütün Üyeleri onaylamış olanların isimlerinden haberdar edecektir.

Yukarıdakileri tasdiklan, usulüne göre yetkilendirilmiş aşağıda imzaları bulunanlar bu Protokolü imzaladılar.

1963 yılının 16 Eylül günü Strasbourg'da İngilizce ve Fransızca tanzim edildi. Her iki metin de aynı şekilde geçerlidir. Bir tek kopya şeklinde Avrupa Konseyi arşivlerinde saklı kalacaktır. Genel Sekreter tasdikli kopyeleri İmzacı Devletlerin herbirine iletacaktır.

D- İNSAN HAKLARI VE ANA HÜRRİYETLERİ KORUMAYA DAİR SÖZLEŞMEYE EK. ÖLÜM CEZASININ KALDIRILMASINA İLİŞKİN ALTI NOLU PROTOKOL

aa - Genel Açıklama

İngilizce Metin: European Treaty Series, No.114

İmza Tarihi: Paris, 28.4.1983

Yürürlük Tarihi: 1.3.1985

Taraf Olan Devletler: Avusturya, Danimarka, Lüksemburg, İspanya

bb - İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmeye Ek Ölüm Cezasının Kaldırılmasına İlişkin 6 Numaralı Protokol (Metin)

Roma'da 4 Kasım 1950'de imzalanan İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme (bundan Böyle "Sözleşme" olarak yer verilecektir)'ye ilişkin bu Protokolü imzalayan Avrupa Konseyi üyesi Devletler,

Avrupa konseyi üyesi birçok Devlette meydana gelen ölüm cezasının kaldırılması lehinde bir genel eğilimin ifadesi olan gelişmeyi gözönünde bulundurarak;

Aşağıda gösterildiği gibi anlaşmaya varmışlardır:

MADDE 1. Ölüm cezası kaldırılacaktır. Hiç kimse bu tür cezaya mahkûm ve tabi tutulmayacaktır.

MADDE 2. Bir Devlet, kendi hukukuna savaş veya yakın savaş tehdidi süresi içinde işlenen fiiller hususunda ölüm cezasını öngören kural koyabilir; böyle bir ceza sadece kanuna ve onun hükümlerine uygun olarak verilmiş durumlarda uygulanacaktır: Devlet Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bu kanunun ilgili hükümlerini bildirecektir.

MADDE 3. Bu Protokolün hükümlerine muhalefet Sözleşme'nin 15 inci maddesi uyarınca olacaktır.

MADDE 4. Bu Protokolün hükümlerine ilişkin bir çekince Sözleşme'nin 64 üncü maddesi uyarınca konulabilir.

MADDE 5. 1. Her Devlet imza sırasında veya onay, kabul ya da uygun olma belgesini tevdi ettiği zaman bu Protokol'ün uygulanacağı ülke veya ülkeleri bildirebilir.

2. Her Devlet daha sonra, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne hitap eden bir deklarasyon ile, bu Protokol'ün uygulanmasını deklarasyonda belirtilen başka bir ülkeye şamil kılabilir. Protokol bu ülke bakımından deklarasyonun Genel Sekreter tarafından alındığı tarihten sonraki ayın ilk günü yürürlüğe girecektir.

3. Bundan önceki iki paragraf uyarınca yapılan bir deklarasyon, bu deklarasyonda belirtilen ülke bakımından, Genel Sekreter'e gönderilen bildirim ile geri alınabilir.

MADDE 6. Bu Protokol'ün madde 1'den 5'e kadar olan hükümleri Taraf Devletler arasında Sözleşme'ye ek maddeler olarak kabul edilecek ve Sözleşme'nin tüm hükümleri buna uygun olarak uygulanacaktır.

MADDE 7. Bu Protokol, Sözleşme'yi imzalayan, Avrupa Konseyi üyesi Devletlere imzaya açılacaktır. Protokol zorunlu olarak onaylanacak, kabul edilecek veya uygun bulunacaktır. Avrupa Konseyi üyesi bir Devlet, aynı zamanda veya önceden, Sözleşme'yi onaylamaksızın bu Protokolü onaylayamaz, kabul edemez ya da uygun bulamaz. Onay, kabul bulma belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tevdi edilecektir.

MADDE 8. 1. Bu Protokol Avrupa Konseyi üyesi beş Devletin Madde 7 hükümlerine uygun olarak Protokol ile bağlı olduklarına ilişkin iradelerini beyan ettikleri tarihten sonraki ayın ilk günü yürürlüğe girecektir.

2. Protokol ile bağlı olma iradesini sonradan beyan eden bir üye Devlet bakımından, Protokol onay, kabul ya da uygun bulma belgesinin tevdi edildiği tarihten sonraki ayın ilk günü yürürlüğe girecektir.

MADDE 9. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri,

- her imzalamayı;
- her onay, kabul ya da uygun bulma belgesinin tevdi edildiğini;
- bu Protokol'ün madde 5 ve 8 uyarınca yürürlüğe girdiği her tarihi;
- Bu Protokolü ilgilendiren her işlem, bildirim veya muhaberatı,

Konsey üyesi Devletlere bildirecektir.

A- İNSAN HAKLARI VE ANA HÜRRİYETLERİ KORUMAYA DAİR SÖZLEŞMEYE EK 7 NOLU PROTOKOL

aa - Genel Açıklama

İngilizce Metin: European Treaty Series, No.117

İmza Tarihi: 22.11.1984

İmzalayan Devletler: Avusturya, Federal Almanya Cumhuriyeti, İtalya, İrlanda, Türkiye.

Onaylayan Devletler: Yok.

bb - İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmeye Ek 7 Nolu Protokol (Metin)

Bu Protokolü imzalayan Avrupa konseyi üyesi Devletler, 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanan İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme'nin (bundan böyle Sözleşme diye geçecek) vasıtası ile bazı hakların ve hürriyetlerin kolektif şekilde icrasını sağlayacak daha ileri tedbirleri almayı kararlı olarak aşağıdaki hususlarda anlaşmışlar:

MADDE 1. 1. Bir Devletin ülkesinde kanuni şekilde ikamet eden bir yabancı, hukuka uygun olarak alınmış bir kararın icra edilmesi hali dışında, bu ülkeden sınır dışı edilmeyecektir ve:

- a. sınır dışı edilmesine karşı gerekçelerini bildirmesine;
- b. durumun yeniden gözden geçirilmesini talep etmesine; ve
- c. bu amaçlarla yetkili bir merci veya bu merciin tayin ettiği bir kişi veya kişiler önünde temsil edilmesine, müsaade edilecektir.

2. Sınır dışı etme, kamu kararı sebebiyle gerekliyse, veya milli güvenlik sebeplerine istinat ediyorsa, bu hakkın bu Maddenin paragraf 1, a, b ve c bentlerine göre kullanılmasından önce, yabancı sınır dışı edilebilir.

MADDE 2. 1. Bir mahkeme tarafından bir suçtan mahkûm edilmiş bir kişi, mahkûmiyetini veya cezasını daha yüksek bir mahkemeye incelettirme hakkına sahip olacaktır. Kullanılma şartları da dahil olmak üzere bu hakkın kullanılması kanunla düzenlenir.

2. Bu hak, kanunun belirttiği hafif nitelikteki suçlar konusunda veya ilgili kişinin ilk derece mahkemesi sıfatıyla en yüksek mahkeme tarafından yargılandığı veya beraat kararına karşı yapılan temyiz başvurusunu takiben mahkûm edildiği durumlarda, istisnalara tabi tutulabilir.

MADDE 3. Bir kimse nihai bir kararla bir suçtan mahkûm edildiği ve daha sonra yeni veya keşfedilmiş olayların adaletin yanlış tecelli ettiğini kati bir şekilde ortaya koyması sebebiyle mahkûmiyeti bozulduğu veya affedildiği zaman, bu mahkûmiyet sonucu cezaya uğramış olan kimseye bilinmeyen olayın zamanında açıklanmasının tamamen veya kısmen kendisine atfedilebileceği ispatlanmadıkça, ilgili Devletin hukuku veya uygulamasına göre tazminat verilecektir.

MADDE 4. Hiç kimse, bir Devletin hukukuna ve ceza yargılama usulüne göre daha önce kati bir kararla beraat ettirilmiş olduğu veya mahkûm edilmiş olduğu bir suçtan dolayı tekrar aynı Devletin yetkisi dahilindeki ceza davalarında yargılanmayacak veya cezalandırılmayacaktır.

2. Bundan önceki paragraf hükümleri, davanın neticesini etkileyebilecek, yeni veya keşfedilmiş olaylarla ilgili kanıtlar varsa, veya daha önceki yargılamada esaslı bir kusur olduysa, davanın ilgili devletin hukukuna ve ceza yargılama usulüne uygun şekilde yeniden açılmasını engellemeyecektir.

3. Sözleşmenin 15. maddesine dayanarak bu maddeye aykırı hareket edilmeyecektir.

MADDE 5. Eşler, kendi aralarında, ve çocukları ile ilişkilerinde, evlenme ile ilgili olarak, evlenme esnasında, ve evlenmenin sona ermesi halinde özel hukuk niteliğindeki hakları ve sorumlulukları bakımından eşittirler. Bu madde, Devletlerin çocuklar yararına gerekli gördüğü tedbirleri almasını engellemez.

MADDE 6. 1. Herhangi bir Devlet, imza zamanında veya onay, kabul, veya uygun bulma belgesini tevdi ettiği zaman, bu Protokolün uygulanacağı ülke veya ülkeleri belirtir ve bu Protokol hükümlerinin bu ülke veya ülkelere uygulanmasını hangi ölçüde taahhüt ettiğini ifade eder.

2. Herhangi bir Devlet, daha sonra herhangi bir tarihte Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne hitap eden bir beyanla, bu Protokolde belirtilen diğer herhangi bir ülkeye teşmil edebilir. Bu ülke bakımından Protokol, Genel Sekreterin beyanı alması tarihinden sonraki iki aylık dönemin sona ermesini takip eden ayın birinci günü yürürlüğe girecektir.

3. Bundan önceki iki paragrafa göre yapılan bir beyan, bu beyanda belirtilen herhangi bir ülke bakımından Genel Sekretere yapılan bildirimle geri alınabilir veya değiştirilebilir. Geri alma veya değişiklik, Genel Sekreterin böyle bir beyanı alması tarihinden sonraki iki aylık dönemin sona ermesini takip eden ayın birinci günü hüküm doğuracaktır.

4. Bu maddeye göre yapılan bir beyan, Sözleşmenin 63. maddesinin birinci paragrafına göre yapılmış addedilecektir.

5. Herhangi bir Devletin, bu Protokolün, onaylanması, kabul edilmesi veya uygun bulunması gereği uygulandığı ülkesi ve bu Protokolün, o Devletin yaptığı bu beyan gereğince uygulandığı her bir ülke, birinci maddede sözü edilen bir Devletin ülkesi bakımından ayrı ülkeler olarak telakki edilebilir.

MADDE 7. 1. Taraf Devletler arasında, bu Protokolün 1-6. madde hükümleri Sözleşmenin ilave maddeleri olarak telakki edilecektir ve Sözleşmenin bütün hükümleri ona göre uygulanacaktır.

2. Buna rağmen, Sözleşmenin 25. maddesine göre yapılan bir beyanla kabul edilen ferdî başvuru hakkı veya Sözleşmenin 46. maddesine göre yapılan bir beyanla Divanın mecburi yetkisinin kabulü, ilgili Devlet bu Protokolün 1-5. maddeleri bakımından bu gibi hak veya yetkiyi tanıyan veya kabul eden bir beyanda bulunmadıysa, bu Protokol bakımından hüküm doğurmayacaktır.

MADDE 8. 1. Bu Protokol, Avrupa Konseyinin üyesi olan yedi Devletin 8. maddeye uygun şekilde Protokol ile bağlanma rızasını açıkladığı tarihten sonraki iki aylık dönemin sona ermesini takip eden ayın birinci günü yürürlüğe girecektir.

2. Daha sonra Protokol ile bağlanma rızasını açıklayan herhangi bir üye Devlet bakımından Protokol, onay, kabul veya uygun bulma belgelerinin tevdiinden sonraki iki aylık dönemin sona ermesini takip eden ayın birinci günü yürürlüğe girecektir.

MADDE 9. Bu Protokol, Sözleşmeyi imzalamış olan Avrupa Konseyi Üyesi Devletlerin imzasına açık olacaktır. Protokol, onaya, kabule veya uygun bulmaya tabi olacaktır. Avrupa Konseyi Üyesi olan bir Devlet, daha önce veya Protokol ile aynı anda Sözleşmeyi imzalamadıysa, Protokolü onaylama, kabul etme veya uygun bulma yetkisine sahip değildir.

MADDE 10. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, Avrupa Konseyine üye olan bütün Devletleri:

- a. herhangi bir imzadan;
- b. herhangi bir onay, kabul veya uygun bulma belgesinin tevdi edilmesinden;
- c. bu Protokolün 6 ve 9 uncu maddelerine göre yürürlüğe girmesinden;
- d. Protokol ile ilgili diğer herhangi bir bildirden veya beyandan haberdar edilecektir.

F- İNSAN HAKLARI VE ANA HÜRRİYETLERİ KORUMAYA DAİR SÖZLEŞMEYE EK SEKİZ NOLU PROTOKOL

aa - Genel Açıklama

İngilizce Metin: European Treaty Series, No.118

İmza Tarihi: 19.3.1985

Protokolü İmzalayan Devletler: İrlanda, Hollanda, Danimarka

Onaylayan Devletler: Danimarka

Protokol, Sözleşmenin bütün tarafları onayladığı zaman yürürlüğe girecektir.

bb - İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmeye Ek 8 Numaralı Protokol (Metin)

Roma'da 4 Kasım 1950'de imzalanan İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme (bundan Böyle "Sözleşme" olarak yer verilecektir)'ye ilişkin bu Protokolü imzalayan Avrupa Konseyi üyesi Devletler,

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun çalışma prosedürünü iyileştirmek ve özellikle çabuklaştırmak amacıyla Sözleşmenin bazı hükümlerini değiştirmenin arzuya şayan olduğunu düşünerek, Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın çalışma prosedürü ile ilgili bazı Sözleşme hükümlerini değiştirmenin de tavsiyeye şayan olduğunu düşünerek,

Aşağıdaki hususlarda anlaşılabilir :

MADDE 1. Sözleşmenin 20. Maddesinin şimdiki metni o Maddenin birinci paragrafı olacak ve aşağıdaki dört paragraf ilave edilecektir:

2. Komisyon genel kurul halinde toplanacaktır. Ancak, her biri en az yedi üyeden oluşan Daireler kurulabilir. Daireler, bu Sözleşmenin 25. Maddesine göre verilen ve yerleşmiş içtihat hukukuna göre ele alınabilecek veya Sözleşmenin yorumu veya şekilde yürütülmesi için ilgili Devletler, Komisyonla görüş alışverişinden sonra, gerekli olan bütün kolaylıkları sağlayacaklardır;

b. Sözleşmede tanımlanan İnsan Haklarına saygı esasına göre meselenin dostane bir şekilde halledilmesini sağlamak amacıyla Komisyon aynı zamanda ilgili tarafların hizmetinde olacaktır.

2. Komisyon dostane bir çözümü sağlayabilirse, ilgili taraflara, Bakanlar komitesine, ve yayınlanmak üzere Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne gönderilecek olan bir Rapor hazırlayacaktır. Bu Rapor olayların ve varılan çözümün kısaca ifade edilmesi ile sınırlı olacaktır."

MADDE 5. Sözleşmenin 29. Maddesinin birinci paragrafındaki "oybirliği" kelimesinin yerine "üyelerinin üçte iki çoğunluğu ile" kelimeleri ikame edilecektir.

MADDE 6. Aşağıdaki hüküm Sözleşmeye ilave edilecektir:

1. Komisyon davanın herhangi bir safhasında şartların,
a. başvuranın müracaatını takip etme niyetinde olmadığı, veya
b. sorunun çözümlenmiş olduğu, veya
c. Komisyonun tespit ettiği başka bir sebeple, müracaatı incelemeye devam etmenin artık haklı olmadığı, sonucuna götürdüğü durumlarda bir dilekçeyi dava listesinden çıkarma kararı alabilir.

Ancak, bu Sözleşmede tanımlandığı üzere İnsan Haklarına saygı gerektiriyorsa, Komisyon bir müracaatı incelemeye devam edecektir.

2. Komisyon, bir dilekçeyi kabul ettikten sonra onu listesinden çıkarma kararı alırsa, olayları ve dilekçeyi listeden çıkarma kararını sebepleri ile birlikte kısaca beyan eden bir Raporu hazırlayacaktır. Rapor taraflara ve de bilgi için Bakanlar komitesine gönderilecektir. Komisyon bu Raporu ilan edebilir.

3. Komisyon, şartların haklı kıldığına inanırsa bir dilekçeyi tekrar dava listesine geri alma kararı verebilir.

MADDE 7. Sözleşmenin 31. Maddesinin birinci paragrafı şöyle olacaktır:

1. Bir dilekçenin Madde 28 (paragraf 2), 29 ve 30 gereğince incelenmesi tamamlandıysa, Komisyon olaylarla ilgili bir Rapor hazırlayacak ve tespit edilen olayların ilgili Devletin Sözleşmeden doğan yükümlülüklerini ihlal edip etmediği hususundaki görüşünü belirtecektir. Komisyon üyelerinin bu konudaki ferdi görüşleri Raporda ifade edilebilir.

MADDE 8. Sözleşmenin 34. maddesi şöyle olacaktır:

Madde 20 (paragraf 3) ve 29 hükümlerine tabi olmak üzere, Komisyon mevcut ve oy kullanan üyelerin çoğunluğu ile kararlarını alacaktır.

MADDE 9. Sözleşmenin 40. Maddesine aşağıdaki yedinci paragraf ilave edilecektir:

7. Divan üyeleri şahsi sıfatlarıyla Divanda görev yaparlar. Görevleri esnasında Divan üyesi olarak bağımsızlıkları ve tarafsızlıkları veya bu görevin gerekleri ile bağdaşmayan herhangi bir görev yapmayacaklardır.

MADDE 10. Sözleşmenin 41. Maddesi şöyle olacaktır:

Divan üç yıllık bir süre için Başkanını ve bir veya iki Başkan Yardımcısını seçecektir. Bunlar yeniden seçilebilirler.

MADDE 11. Sözleşmenin 43. Maddesindeki "yedi" kelimesinin yerine "dokuz" kelimesi ikame edilecektir.

MADDE 12. 1. Bu Protokol Avrupa Konseyinin Sözleşmeyi imzalamış olan üye Devletlerinin imzasına açıktır. Bu devletler aşağıdaki yollardan biriyle bağlanma rızalarını açıklayabilirler:

a. onaylama, kabul veya tasvip konusunda herhangi bir çekince ileri sürmeden imza ile, veya
b. onay, kabul veya tasvibe bağlı olarak imzalama, daha sonra da, onaylama, kabul etme veya tasvip etme yolu ile,
2. Onay, kabul veya tasvip belgeleri Avrupa konseyi Genel Sekreterine tevdi edilecektir.

MADDE 13. Bu Protokol, Sözleşmenin bütün taraflarının bu Protokolle 12. Madde gereğince bağlanma rızasını açıkladıkları tarihten sonraki üç aylık bir dönemin sona ermesini takip eden ayın birinci günü yürürlüğe girecektir.

MADDE 14. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, üye Devletleri,

a. herhangi bir imzadan;
b. herhangi bir onay, kabul veya tasvip belgesinin tevdi edilmesinden;
c. bu Protokolün 13. Maddesi gereğince yürürlüğe girmesinden;
d. bu Protokolle ilgili diğer herhangi bir işlem, bildirim, veya yazışmadan haberdar edilecektir.

Yukarıdakileri tasdiklan, gereği veçhile yetkilendirilmiş ve aşağıda imzaları bulunanlar bu Protokolü imzaladılar.

1985 yılı Mart ayının 19. günü Viyana'da her ikisi de aynı şekilde geçerli olan İngilizce ve Fransızca olarak bir tek kopye halinde tanzim edildi.

Avrupa konseyi Genel Sekreteri Avrupa Konseyinin her bir üye Devletine tasdikli suretleri gönderecektir.

KAYNAKLAR

- PAINE, Thomas. İnsan Hakları, Belge Yayınları-30, Ocak 1985.
- MADRA, Ömer. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı, A.Ü.S.B.F. Yayınları No: 458.
- CİVELEK, Jale. Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, M.Ü.İ.İ.B.F.
- Yayına Hazırlayan: Mesut Gülmez. İnsan Hakları ve Kamu Görevlileri, Sempozyum ve Açık Oturum Bildiriler ve Tartışmalar. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınlar No: 243, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara- 1992.
- GÜLMEZ, Mesut. İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No: 256, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No: 8, Ankara-1994.
- KAPANİ, M. İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, Bilgi Yayınevi, İstanbul-1987.
- DONAY, Süheyl. İnsan Hakları Açısından Sanığın Hakları ve Türk Hukuku, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2955, Hukuk Fakültesi No: 647, İstanbul-1982.
- ÇAVUŞOĞLU, Naz. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa topluluk Hukuku'nda Temel Hak ve Hürriyetler Üzerine, A.Ü.S.B.F. İnsan Hakları Merkezi Yayınları Özel Dizi No: 1, Ankara-1994.
- ÇELENK, Halit. Hukuksuz Demokrasi, Çağdaş Yayınları, 3. Bası, Şubat 1990, İstanbul.
- GÜNDÜZ, Aslan. Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar ile İlgili Temel Metinler, Beta Yayınları No:98, Ocak 1987, İstanbul.
- Yasalarımız Haklarımız, Yayın No: TÜSIAD- T/90.12.136, Aralık 1990.
- Türk Ekonomisinin Gelişme Sürecinde, Parlamentonun Konumu, TÜGİAD, Ekim 1992.
- 2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: III - Adalet, TÜGİAD, Ekim 1993.
- 2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: V - Güvenlik, TÜGİAD, Haziran 1994.
- Genç Bakış, TÜGİAD, Bülten No: 58, Eylül 1995.
- Demokrasi, Eğitim Notları Kitap-2, Petrol-İş Yayın - 30, Temmuz 1993.
- İnsan Hakları ve Özgürlükleri, Petrol-İş Sendikası, Derleme Grubu: Prof. Dr. Adnan GÜLERMAN, Yard. Doç. Dr. Mehmet ÇİFTLİKLİ, Yard. Doç. Dr. Sevda TAŞTEKİL, Yard. Doç. Dr. Nükhet AYAZ, Araşt. Gör. Tunç DEMİRBİLEK, Araşt. Gör. Oğul ZENGİNGÖNÜL, Ağustos 1992, İstanbul.
- Temel Belgelerde İnsan Hakları, Derleyen ve Çeviren: Mehmet semih Gemalmaz, İHD Yayını, İstanbul.
- Temel Belgelerde İNSAN HAKLARI Usul Hukuku 1, Derleyen ve Çeviren: Mehmet semih Gemalmaz, İHD Yayını, Nisan 1995, İstanbul.
- Terörle Mücadele Yasası ve İnsan Hakları, İHD Yayınları 2, Mayıs 1991.
- İhlallere karşı Onurlu Bir Ses (Basın Açıklamaları), İHD İstanbul Şubesi Yayını-4, Eylül 1992, İstanbul.
- Türkiye 'de Cezaevleri Helsinki Gözlem Komitesi Raporu, İHD İstanbul Şubesi Yayınları:1, Ekim 1991, İstanbul.
- Human Rights- Problems, Perspectives and Texts, Edited by F.E. Dorrick, University of Durham, 1979.
- Human Rights- From Rhetoric to Reality, Edited by Tom Campbell, David Goldberg, Sheila McLean and Tom Mullen, Basil Blackwell, 1986.
- ROBERTSON, A.H. , Human Rights in the World, New York, St Martin's Press, 1982.
- BROWNİE, I., International Law, New York, Praeger, 1984.
- BROWNİE, I., Selected Texts in International Law, Praeger, 1980.
- ESSEN, M. A. et al., Droits et Libertes en Europe, D. Rousseau et F. Sudre (ed.), Les Editions STH, 1990
- JONATHAN, G.C. , La Convention Europeenne Des Droits De L'Homme, Collection Droit Public Positif, 1991.